

HÍD

irodalom

művészet

társadalomtudomány

2013. MÁJUS
5. SZÁM

Tartalom

NAGY ABONYI Árpád: From Venice with love (regényrészlet)	3
JÓDAL Kálmán: Kizsartolt másvilág ■ Idegenek (kisprózák)	16
Mira OTAŠEVIĆ: Zoya (regényrészlet) (ÖRDÖG Mónika fordítása)	21
ÖRDÖG Mónika: Fordítói jegyzet	35
Michel ONFRAY: Egy eseményekre vadászó ragadozó arcképe (ROMHÁNYI TÖRÖK Gábor fordítása)	37
OLÁH Tamás: Cím nélkül (Ibolya, Fekete, Narancs és Sárga Fehéren és Vörösön) ■ Sötétkamra (versek)	43
TERÉK Anna: Hannelore (vers)	46
BENEDEK Miklós: Sámánok a telepen (vers)	49
NOVÁK Éva: Ő beszél ■ Él valahol ■ Ébren (versek)	54
BALOGH István: Paletta (vers)	56
KOMÁROMI Dóra: Marx (elbeszélés)	64
VOIGT Vilmos: Maja Bošković-Stulli (1922–2012)	68
VENDÉGÜNK A POZSONYI IRODALMI SZEMLE	
TÓTH László: A mozgólépcső-kalauz szerelmes lesz ■ A mozgólépcső-kalauz mennybe megy (versek)	73
SZÁZ Pál: Triptichon (elbeszélés)	76
N. TÓTH Anikó: Útijegyzetek	88
SZALAY Zoltán: Humbug (elbeszélés)	95
BÁRCZI Zsófia: A nő tere (Szenes Piroska: <i>Egyszer élünk</i>)	109
GYENES Gábor: Vizuális kultúra, visual studies (Lisa Cartwright– Marita Sturken: <i>An Introduction to Visual Culture</i>)	119

*A pozsonyi Irodalmi Szemle anyagát
Barlog Károly szerkesztette*

A Híd honlapja: www.hid.rs

CIP – A készülő kiadvány katalogizálása

A Matica srpska Könyvtára, Novi Sad

82+3

HÍD : irodalmi, művészeti és társadalomtudományi folyóirat /
Főszerkesztő Faragó Kornélia. – 1. évf., 1. sz. (1934) – 7. évf., 15. sz. (1940) ; 9. évf., 1. sz.
(1945)–. – Újvidék : Forum Könyvkiadó Intézet, 1934–1940 ; 1945–. – 23 cm

Havonta

ISSN 0350–9079

COBISS.SR-ID 8410114

HÍD – irodalmi, művészeti és társadalomtudományi folyóirat. – 2013. május. Kiadja a Forum Könyvkiadó Intézet. Igazgató: Virág Gábor. Szerkesztőség és kiadóhivatal: 21000 Novi Sad, Vojvoda Mišić u. 1., telefon: 021/457-216; a Híd honlapja: www.hid.rs; e-mail: hid@forumliber.rs – A Szerb Köztársaság Tudományügyi és Technológiai Minisztériuma által tudományosnak (M53) minősített folyóirat. – Szerkesztőségi fogadóóra kedden 10-től 11 óráig. – Kéziratokat nem őrzünk meg és nem küldünk vissza. – Előfizethető az Izdavački zavod Forum 840-905668-94-es számlára (broj modela 97, poziv na broj [odobrenje] 16-80250-742131-00-04-820); előfizetéskor kérjük feltüntetni a Híd nevét. – Előfizetési díj 2013-ra belföldön 1200 dinár. Egyes szám ára 120, kettős szám ára 200 dinár. Külföldre és külföldön egy évre 60 EUR – Készült az Ideál Nyomdában, Újvidéken.
– YU ISSN 0350-9079

From Venice with love

1.

Verőfényes szombat délután volt, amikor a Canal Grande egyik kis kávézójába menekültem a fullasztó, júliusi hőség elől. Az árnyékos terasz a csatornára nézett, s amint helyet foglaltam az egyik éppen megüresedő asztalnál, a karórámra pillantottam. Pontosan öt óra volt. A találkozőm hétre volt megbeszélve. Rendeltem hát egy caffè ristrettót, és kényelmesen hátradőltem.

Velence élte a maga szokásos, turistáktól nyüzsgő életét. A párás levegőben remegtek a szemközti házak árkádjai, s az elhaladó vaporettokról hangos zsvíj hallatszott. A hajókról többen a környező házakra mutogattak, mások fényképeztek vagy a homlokukat törölgették.

Harmadik napja voltam Velencében. A biennáléra érkeztem, ugyanis egy kis kiállítást kellett megnyitnom, egy felkapott, fiatal belga festő, Karel kérésére. Művészeti szakíróként egészséges sznobizmussal vállaltam a feladatot. Emlékszem, még aznap megírtam a beszédemet.

A megnyitó péntek délelőtt tizenegykor kezdődött a Palazzo Grassi egyik termében, és Karel a lelkemre kötötte, hogy pontos legyek.

Már egy órával korábban ott voltam. Alig volt látogató rajtam kívül. Járkáltam a termekben, nézegettem a kiállított festményeket, szobrokat, és úgy tűnt, mindegyik jobb, mint Karel munkái.

Épp egy drótokból és zöld üvegdarabokból összeállított alkotást szemléltem, amikor valaki megérintette a vállam. Lassan megfordultam.

Egy aranyló, hosszú hajsza lebegett előttem. Másodpercekig csak ennyit láttam. Vakító fény tűzött a szemembe: a nap épp ekkor ért olyan szögbe, hogy a szemközti ablakon át sugaraival elárasztotta a termet.

Lassan megszokta a szemem a fényt, és kirajzolódott előttem egy szőke lány alakja. Színes inget, trapéznadrágot és rengeteg ékszert viselt. Afféle új hippi, gondoltam.

Tetszik?, kérdezte, és a drótokból, üvegdarabokból álló műalkotásra bökött. Láttam, hogy csaknem derékig ér a haja.

Talán, mondtam, ha elég sokáig nézem.

És mi van, ha engem is elég sokáig nézel?

Belenéztem mélykék szemébe. Kis, sárga pontokat láttam a kék tengerben, amelyek lassan elmozdultak hol balra, hol pedig jobbra, mintha úsznának.

Festő vagy?, kérdezte aztán.

Persze, hazudtam gyorsan, hogy találtad ki?

Csak rád kell nézni, mondta. És lefestenél engem is?

Az attól függ, mondtam.

Persze, hogy lefestenél, mondta, és kezét nyújtott. Laura vagyok.

Örvendek, mondtam, és én is bemutatkoztam, majd elmondtam, hogy honnan érkeztem.

Holnap este hatkor találkozunk a Lídón, a Hotel Excelsior teraszán, mondta, és elengedte a tenyerem.

Tényleg? És ha más terveim vannak?

Lehet. Most. De holnap már nem lesznek más terveid.

Hátrálni kezdett, közben felemelte jobb kezét, nyitott tenyerét széttárt ujjakkal felém fordította, majd gyors léptekkel elhagyta a termet.

Holnap hatkor a Lídón, a Hotel Excelsior teraszán, ismételtam magamban gyorsan, de eszemben sem volt elmenni a találkára. Egy utolsó pillantást vettem a drótból és üvegekből készített alkotás felé, majd anélkül, hogy eldöntöttem volna, tetszik-e vagy sem, egy Magritte-ot idéző festményhez léptem.

2.

Amikor a Canal Grande fölő magasodó kávéház teraszán ülve viszagondoltam Laurával való előző napi találkozásomra, önkéntelenül is elmosolyodtam. A múzeumban, Magritte *Éjféli menyegző* című képének parafrízisa felé tartva lassan elbizonytalanodtam. Tenyeremben ugyanis még egy jó ideig éreztem Laura tenyerének melegét, és sokáig fülemben csengett nőies, de mégis kissé érces hangja.

A kávémat kortyolgatva eszembe jutott, hogy a kiállításmegnyitó után, amikor már szétoszlott a közönség, egy pillanatig úgy tűnt, Laurát látom távozni épp egy jókora, fekete fickóval. Nem tudtam eldönteni, valóban őt láttam-e, vagy csak a képzeletem játszott velem.

Két csillogó gondola haladt el a terasz előtt, az evezősök arca gyönyögzött az izzadságtól. A pincér újra megjelent az asztalomnál, de egy

Néztem a csónakok nyomán keletkezett hullámokat, az ide-oda szálló galambokat.

Hirtelen enyhe szél támadt, sós pára csapott az arcomba. A csatorna vize fodrozódni kezdett, a kávézó emblémájával ellátott szalvéta megmeglíbbent az asztalon.

Újra és újra felidéztem magamban a múzeumi rövid jelenetet. Izgatott Laura ellentmondást nem tűrő határozottsága. Már jó ideje egyedül éltem, ám mégsem a testi vágytól vezérelve készültem a Lídó-beli találkozóra, inkább valamiféle megmagyarázhatatlan kíváncsiság hajtott. Kihívásnak éreztem, amit el kell fogadnom, életem dobott kesztyűnek, amit fel kell vennem.

Kiittam hát a kávémat és fizettem.

A hajó a Szent Márk térről indult, s amikor megláttam a parton kigyózó sort, csaknem meggondoltam magam, de végül mégis jegyet váltottam. Ülőhely már nem volt, így a hajó orrában kaptam állóhelyet.

A motor felbúgott, s én a korlátra könyökölve a tengert bámultam. Egy sirályt figyeltem, amely furcsamód folyton ugyanazon a ponton csapott le a víztükörré, anélkül, hogy halat zsákmányolt volna. Ezt valahogy baljós előjelnek véltem, és múltam bizonyos periódusai jutottak eszembe: hiábavaló szárnyalások és még hiábavalóbb bukások, amelyekből sokszor úgy tűnt, semmit sem tanultam.

Aztán Karel büszkeségtől sugárzó arcára gondoltam, amint a megnyitói utáni fogadáson odalépett hozzám, és megköszönte a megnyitóbeszédet. Elégedettnek tűnt. Felém emelte poharát, és koccintottunk.

Valamit el kell mondanom, mondta.

Vajon mit?, kérdeztem.

Gyere, mondta, és finoman belém karolt. Az ablakhoz vezetett.

Az éjjel veled álmodtam.

Nocsak, mondtam, és vártam, hogy folytassa. Ivott egy kortyot az itálából. A széles pezsgőspohár falán gyöngyözött a pára.

Hogy is mondjam..., kezdte, és zavartan kinézett az ablakon. Aztán újra felém fordult.

Nem is tudom, hogy ezt miért mondom el neked, és miért épp most...

Még semmit sem mondtál.

Tegnap éjjel azt álmodtam, kezdte, hogy megérkezem a városba, de nem abban a hotelben szállok meg, amelyben most, a valóságban lakom, hanem egy szállószzerű lakótömbben. Amikor belépek, látom, hogy az épületnek hatalmas hallja van. A terem egyik végében egy latin-amerikai zenekar próbál. Úgy tűnik, hogy a helyiségben takarítanak, vagy va-

lamiféle átrendezés folyik: asztalok, fonott székek, mediterrán növények, levegőpálmák nagy összevisszaságban. Aztán beszálok a liftbe, de nem vagyok egyedül, egy napszemüveges nő támaszkodik a lift falának. A fülkében szokatlanul erős a fény. A negyedik emeletre igyekszem, de a lift nyomógombjai nem sorrendben helyezkednek el, hanem összevissza: a sor a kettessel kezdődik, majd az ötössel folytatódik, és így tovább. A négyes gombot keresem, amikor észreveszem, hogy több kettés és ötös gomb is van. Végre megtalálom a négyest, megnyomom, és szemben a nővel én is nekidőlök a lift falának. Ekkor látom, hogy tükörnapszemüveget visel, de meglepetésemre, nem az én arcom tükröződik benne, hanem a tiéd. Amikor felérek a negyedik emeletre, kiderül, hogy az nem a negyedik, hanem csak az első. Egy nagy panorámaablakon át látni az utcát, a járókelőket. Ez a szint is tágas, s mintha egy nagy teremből nyílnának a szobaajtók. A fal mellett hatalmas bőrfotelek, mindegyikben egy-egy gyerek ül. Úgy tűnik, egyformák, mintha ikrek lennének. Benyitok a szobába, de ekkor szinte a földre gyökerezik a lábam: téged látlak, amint épp lehugyozod a padlón összevissza heverő festményeimet...

Érdekes, ugye, mondta Karel némi szünet után, és ivott egy kortyot az italából.

Érdekes, mondtam, mert más nem jutott eszembe hirtelen.

Lehugyozod a képeimet, itt meg agyba-főbe dicséred őket.

Az álomban bármi megtörténhet, mondtam.

Karel furcsán mosolygott. Volt valami a tekintetében, ami azt súgta, nem hisz nekem.

A szemem sarkából láttam, hogy két tudálékos képű nő közeledik felénk. Egyikük szemüveget viselt, a másik egy divatos, hatalmas válltáskát. Mindketten a kiállítás katalógusát tartották a kezükben.

Amint odajöttek, közölték, hogy újságírók, és interjút szeretnének készíteni Karellal. Barátságatlanul rám pillantottak, jelezve, hogy hármásban akarnak maradni a festővel.

Nem volt ellenemre.

3.

Amikor a hajó megérkezett a hosszú, keskeny szigetre, előkerestem a táskámból Velence térképét, és leültem egy padra. Láttam, hogy nem sokat kell gyalogolnom. Ittam egy kortyot a magammal hozott ásványvizes palackból, és tovább indultam.

Még mindig nagy volt a hőség, noha már hanyatlani kezdett a nap. A Via Sandro Gallón haladtam, majd befordultam balra, egy szűk utcába, a
6 Via Angelo Emóba. Árnyékos kis utca volt, amely egyenesen a part menti

sétányra vezetett. Az út két oldalát villák szegélyezték, sok helyütt be voltak húzva a zsalugáterek. A kertekben buja mediterrán növényzet zöldellt, erős illatukat még később is az orromban éreztem.

Egy fiatal pár jött velem szembe. Rákvörösek voltak, mindketten strandtáskát és úszómatracot cipeltek. A lányra néztem, és láttam, hogy homloka és az orra vastagon be van krémezve. Laura jutott eszembe, és megszaporoztam a lépteimet.

Kiértem a sétányra, és ismét balra fordultam. Néhány lépés után megpillantottam a Hotel Excelsior díszes homlokzatát. A város reneszánsz stílusú épületeit idézte, noha látszott, hogy viszonylag új építésű. Bementem a forgóajtón, és közöltem a portással, hogy találkozóm van a szálloda teraszán. Egy széles üvegajtóra mutatott, a bejárattal szemben.

Átvágtam a hallon, és kiléptem a teraszra.

A távolban a tenger ragyogott; mintha gyémántokkal szórták volna be felszínét. A vörös kőlapokból kirakott padlón már megnyúltak az árnyékok. Csak néhányan üldögéltek a fehér terítővel letakart fémváz asztalok mellett.

Helyet foglaltam a parthoz legközelebb lévő asztalnál, és rendeltem egy pohár Limoncellót. Egy fuvallat készülő halételek fűszeres illatát hozta a konyha felől.

A tengert néztem, a fel-felszálló sirályokat, a holmijukat lassan pakolászó strandolókat. Egy pillanatra elkapott a hiábavalóság érzete, s csaknem megbántam, hogy eljöttem erre az egyre valószínűtlenebbnek tűnő találkozóra, de aztán újra felülkerekedett rajtam a kíváncsiság. Úgy éreztem, lemaradok valamiről, ha nem jövök el a találkozóra. Más dolgom egyébként sem volt.

A számhoz emeltem a poharam, s ekkor valaki megérintette a vállam. Épp úgy, mint egy nappal korábban a Palazzo Grassi kiállítótermében.

Hát itt vagy, hallottam Laura különös hangját a hátam mögött. Tudtam, hogy eljössz.

Odajött mellém, és jobb kezének mutatóujját az asztal lapjára helyezte. Könnyű anyagból készült égőpiros ruha volt rajta. Egyáltalán nem nézett ki hippinek.

Leülhetek?, kérdezte.

Hát persze, mondtam.

Megjelent a pincér, rendelni akartam, de Laura leintett. Száraz Martinit rendelt jéggel.

Mindenkivel így szoktál ismerkedni?, kérdeztem.

Mindenkivel ilyen kedves vagy?, kérdezett vissza.

No, jó, mondtam, és felé emeltem poharamat.

Eddig nem túl megnyerő a szöveged, mondta, úgyhogy igyekezzél.

Nem éreztem úgy, hogy igyekezni akarok, hogy egyáltalán igyekeznem kellene valahova, valamiért is, de ráhagytam.

Honnan tudtad, hogy el fogok jönni?, kérdeztem.

Ez már egy fokkal jobb. Azt mondtad, festő vagy.

Igen, azt mondtam.

De nem vagy az, mondta, és elővett egy apró tükröt a táskájából, meg nézte magát, majd visszatette. A lemenő nap hátulról világitotta meg, aranyló hajszálai szinte vakítottak.

Miből gondolod?, kérdeztem.

A férfiak rosszul hazudnak, mondta.

Akkor miért hívtál el mégis?

Talán szimpatikusnak találtalak... Mindenre kell magyarázat?

Ekkor újra megjelent a pincér, és az asztalra tette a gyöngyöző, hosszú szárú talpas poharat. Egy koktéltűvel átszűrve három olajbogyó ázott benne.

Imádom a Martinit, mondta Laura, és a szájához emelte az italt, majd ivott egy kis kortyot.

Imádom a festészetet is, folytatta, azért utaztam ide Denverből. Egész nyáron Európát járom. Egyik múzeumból ki, a másikba be. Sehol nincs annyi jó kép, mint itt.

És közben találkoztál velem, jegyeztem meg.

Igen, szeretek ismerkedni. Véletlenül láttalak meg a kiállítóteremben.

A véletleneket nem kedveltem; mindig is a sors jobb kezének tartottam, amellyel olykor felemel, de többnyire inkább jól nyakon vág.

És ez a város fantasztikus. Úgy döntöttem, maradok még egy ideig, mondta. Épp jót tesz a válás után.

Válás után?

Igen, nemrég váltam el. Túlságosan szerettem.

És az baj?

Elég baj, mondta, de erre én is csak most jöttem rá. Ha túlzottan szeret az ember, akkor az következményeiben csaknem ugyanaz, mintha nem szeretne.

Ezen még sohasem törtem a fejem, de meglehet, mondtam.

Hosszú ujjai közé csipentette a koktéltűt, és bekapott egy szem olajbogyót. Néztem, amint lassan rágta, s közben egy-egy pillanatra becsukta a szemét. Elképzeltem egy szokványos jelenetet; egykori férjét, egy drabális, marcona fickót, aki este hazajön, bevágja maga után az ajtót, és a hűtőben lévő sörért nyúl.

Ma délután, mondta aztán, míg ebéd után az ágyban hevertem, eljárt-szottam a gondolattal, hogy milyen lehet veled. Elképzeltem, hogy kapcsolatban vagyunk, találkozgatunk, szeretkezünk, aztán te hazautazol, és soha többé nem találkozunk. Csak egy képeslapot írok neked néhány hónappal később.

És mi áll azon a képeslapon?

From Venice with love. Csak ennyi áll rajta.

Érdekes, mondtam, már rég kaptam képeslapot.

Vicces fiú vagy, jegyezte meg, de most nincs sok időm. Mindjárt mennem kell. Este lesz egy parti a szomszéd utcában. Gyere el, s majd mesélsz magadról. Vedd úgy, hogy én hívtalak meg. És lesz egy meglepetésem számodra.

Belenéztem a szemébe: apró, sárga pontok úsztak a kékségben.

Egy vörös téglából épült ház előtt, zöldre festett vasrácsos kapun kell csengetned, a tizenhetes szám alatt, magyarázta. Ha kérdeznek valamit, csak annyit mondj: Labrador.

Tulajdonképpen szabad volt az estém, de nem válaszoltam, csak néztem az úszó, sárga pontokat.

Tízkor találkozunk, mondta, és felállt.

Tízkor, mondtam.

Utánanéztem. Égőpiros ruhája libbent, amint eltűnt a teraszra nyíló ajtó mögött.

4.

Egy ideig még üldögéltem az asztalnál. Egy kis, szürkészöld gyíkot figyeltem, amint a terasz korlátján fejét hirtelen mozdulatokkal ide-oda rándítva a tenger felé néz. Megpróbáltam elképzelni, mi járhat az apró hulló fejében, vajon mit láthat, mire gondolhat? Aztán a fából épült, a tengerbe hosszan benyúló mólón sorakozó sirályokat bámultam. Néztem, amint tollászkodnak a lemenő nap narancs sugaraiban. Úgy tűnt, összetartoznak, egy csapatban vannak.

Végül nem tudtam ellenállni a konyha felől érkező illatoknak, és rendeltem egy tányér paradicsomos liguine-t és egy pohár fehérbort.

Mire végeztem a vacsorával, a szél megélénkült, hirtelen besötétedett. Villám fénye világította meg a tengert, majd hatalmasat dörrent az ég.

Így aztán ahelyett, hogy visszamentem volna a szállodámba, hogy átöltözsem, a teraszon lévő többi vendéggel együtt bemenekültem a hotel halljába.

A hatalmas üveglakon át néztem, ahogy a pincérek kétségbeesetten kapkodva igyekeznek leszedni az asztalokat az egyre viharosabbá váló

szélben. Láttam, hogy a mólóról eltűntek a sirályok, s a villámok felvillanó fényében szürkén hullámozott a tenger. Az öltözőfülkék piros és zöld csíkos vásznai lobogtak a szélben.

Laurára gondoltam, és elképzelttem, hogy kapcsolatban vagyunk, találkoztunk, majd szeretkezünk. Aranyló haja szétterül az ágyon, s szemének kék tengerében egyre gyorsabb keringőbe kezdenek a kis, sárga pontok.

Egyszerre azonban elállt a vihar. A teraszon felgyúltak a lámpák, újra megjelentek a pincérek, és törölgetni kezdték az asztalokat.

Az órára pillantottam, és láttam, hogy még van egy kis időm. Úgy döntöttem, járok egyet a környéken. A plafonról lelógó hatalmas csillárok alatt, a vaskos bőrfotelekben a szállodavendégek heverték. Egyesek újságot lapozgattak, mások unottan dohányoztak. Elhaladtam mellettük, majd kiléptem az utcára.

Párás forróság csapott az arcomba. Az úttest már csaknem felszáradt, s a kigyúló fényekben csak itt-ott csillant egy-egy kis pocsolya. Az este lassan rátette puha tenyerét a kis szigetre. A felbukkanó autók fénycsóvaiban gomolygott a felszálló pára. A növények illata most még erősebben érződött.

Körbejártam a hotelt, aztán átvágtam az úttesten, és a szemközti oldalon haladtam, egy kis árkádsor alatt. Egy idős házaspár jött velem szembe. Láttam, hogy mindketten bőrig áztak. Az idős hölgy egy kis, egérszerű, csapzott kutyát vezetett maga előtt pórázon. Amikor közvetlenül mellém értek, a kutya vakkantott néhányat, majd hörögve nekem támadt. Önkéntelenül is felé rúgtam, és épp pofán tálaltam. Az egér-kutya nyüszítve hátrálni kezdett. Az öregúr felordított, és elengedte a nő kezét, majd a sétapálcájához kapott. Egy kattanás hallatszott, majd apró tör villant a sétapálcá hegyén. Elfordultam, és gyorsan megszaporoztam lépteimet. Egy ideig még hallottam szitkozódását a hátam mögött.

5.

Tettem néhány kört a környező utcákban, végül megálltam a nagy, zöldre festett kovácsoltvas kapu előtt. A postaládán a tizenhetes szám vöröslött. Belestem az ajtó rácsozatán. Vízcseppek csillogtak a lámpafényben a kerti növényzet levelein. A növények mögött ott magasodott a vörös téglából épült villa.

Arra számítottam, hogy meg kell nyomnom a kapucsengőt, de amint lenyomtam a kilincset, a kapu lassan kinyílt. Keskeny, fehér kőzúzalékkal beszórt út vezetett az épület bejáratáig.

Ropogtak az apró kavicsok a talpam alatt, s ahogy felnéztem az épületre, láttam, hogy néhány ablakon fény szűrődik ki a behúzott zsalugáterek résein.

Az épület ajtaja félig nyitva állt, bentről zene hallatszódott. Lassan benyomtam az ajtót. Hosszú, homályos folyosó vezetett az épület belsejébe. Láttam, hogy a helyiség közepén fémlábakon egy hatalmas üvegvitrin áll. Felülről volt megvilágítva, mint a biliárdasztalok. Egy tábla függött rajta valamilyen felirattal. Amint közelebb értem, már ki tudtam betűzni: *Il piccolo mondo*, állt a műanyag lapon.

Kis, tenyéryni figurák voltak az üvegalitkában, mint babaszobában a bábok. Megdöbbenett, milyen életszerűek. Olykor megmozdultak: volt, amelyik épp miniatűr újságot olvasott, volt, amelyik az asztalnál ülve egy kis tányér fölé hajolt, és volt olyan is, amelyik egy apró televízión éppen labdarúgó-mérkőzést nézett.

Lehet, hogy valamilyen modern műalkotás, gondoltam, és azon tűnődtem, miféle játékrugók mozgathatják a bábokat. Észrevettem, hogy nincs közöttük női figura, de aztán tovább mentem, hisz nem miattuk jöttem.

Hamarosan rá kellett jönnöm, hogy a ház sokkal nagyobb, mint képzeltem. A folyosó végén egy lépcső vezetett fel az emeletre. Fenn, egy előcsarnokszerű helyiségben a fal mellé tolt asztalokon hidegtálak és italok sorakoztak. A levegőben különös, nehéz illat úszott. Az asztalok körül néhány ember ácsorgott tányérral, pohárral a kezében.

A helyiségből magas, kétszárnyas ajtók nyíltak, amelyek most teljesen ki voltak tárva. A bejáratokat súlyos, vörös kárpitok fedték. Odamentem az egyikhez, félrehúztam a függönyt, és benéztem. A nagy teremben hangos zene szólt, s a füstben és félhomályban nem lehetett jól látni az arcokat. Egyesek az ágyakon heverték, mások táncoltak, a fal mellett ültek, vagy kisebb csoportba verődve beszélgettek.

Benéztem minden terembe, minden beugróba. Mindegyikben más zene szólt, de mindenben hasonló látvány fogadott, és Laurát egyikben sem láttam. Végül az előcsarnok egyik asztaláról felemeltem egy pohár fehérbort, majd elindultam a legközelebbi terem felé. Épp a függöny felé nyúltam, amikor valaki belülről félrerántotta a kárpitot. Csaknem összeütköztem egy vörös hajú nővel. Néhány lépést hátrált, és én szorosan a nyomában beléptem a terembe.

Valahonnan nagyon ismerősnek tűnt. Néhány másodpercig álltunk, és vizsgálgattuk egymást. A falra szerelt sztroboszkóp lila fénye végigszántott az arcán. Megvilágosodásszerűen ért a felismerés.

Laura! De hát..., kezdtem zavartan.

Mondtam, hogy lesz egy meglepetésem számodra, mosolygott.

Az imént még szőke voltál, jegyeztem meg.

Egy nőnek joga van úgy kinézni, ahogy éppen akar, mondta.

Láttam, hogy jóval rövidebb a haja, mint néhány órával korábban.

No, gyere, mondta, és megfogta a karom. Végül lehuppantunk az egyik szabad kanapéra. Az ágy mellett egy kitömött oroszlán vicsgott. Letettem a poharamat mellé.

Ha jó fiú leszel, még egyéb meglepetésem is lesz, mondta, és a táskájába nyúlt. Elővett egy kis fémtárcát, felpattintotta a fedelét, és kivett egy előre megsodort cigarettát.

Afganisztáni, mondta, és az orrom alá tartotta. Édeskés illatot éreztem.

Köszönöm, de nem élek veled, mondtam.

Ugyan már, rád fér egy kis lazítás. És rám is.

Meggyújtotta a kezében tartott rudacsát, és mélyen beleszívott. Sokáig a tüdejében tartotta, mielőtt kifújta volna.

Miféle összejövetel ez?, kérdeztem, és egy pillantást vettem az éppen előttem táncoló párra. A vibráló fény töredezetté tette mozdulataikat.

Jó hely, rendes emberek. De ez nem érdekes, mondta, és felém nyújtotta a füstölő cigarettát.

Sohasem vonzottak a kábítószeresek, most mégis elfogadtam. A számhoz emeltem, és mélyen leszívtam a füstöt, majd egy idő után kiengedtem.

Rám nem hat a fű, mondtam, mert egyszer egy nagyobb társaságban kipróbáltam, és valóban nem hatott.

Hát ez most hatni fog. Hasis, mondta, a legjobb fajtából.

Rendben, mondtam, majd meglátjuk.

Mesélj magadról, szolt, és mutatóujjával megérintette a kézfejem.

Elmondtam néhány dolgot, közben még párszor körbejárt a hasissal dúsított dohány. Aztán egyszerre elviselhetetlen szomjúság tört rám. Az ágy és a kitömött oroszlán közé tett poharamért nyúltam. Ittam egy nagy kortyot, majd Laura felé fordultam, de elakadt a lélegzetem.

Nem Laura ült mellettem, hanem egy nagydarab, fekete férfi. Bal kezét a combomon tartotta, s láttam, hogy egy jókora zöld köves gyűrű van a középső ujján, afféle, mint amelyet a híres rockgitáros, Jimi Hendrix is viselt egykor.

Szólni akartam, hogy vegye le a mocskos mancsát a combomról, de nem jött ki hang a számon. Úgy láttam, egy vékony vágásnyom húzódik rézsút a bal füle és a bal szájszéle között. Nyilván valaki jól kidekorálta, gondoltam. Vigyorogva engem nézett.

12 Mi van kispajtás, csak nem akarod összecsinálni magad, mondta.

Szénfekete bőre fénylett, s ahogy a szemébe néztem, egyszerre eszembe jutott az a villanásnyi észlelés, amikor előző nap a kiállítóteremben egy pillanatra úgy tűnt, Laurát látom távozni egy fekete férfival.

Szóval ismered Laurát, mondtam, mert végre megjött a hangom.

Ki mondja, hogy nem, válaszolta. Egy hosszú poharat tartott a kezében. Elengedte a combomat, és a szívószállal megkeverte a kékes színű italt.

Fekete öltönyben volt és fehér nyakkendőben, ezért aztán, amikor egy-egy pillanatra elsötétült a terem, úgy tetszett, csak egy fehér nyakkendő ül mellettem.

Hol van Laura?, kérdeztem.

Dolga akadt, és most én helyettesítem, mondta.

És te ki a fasz vagy?, kérdeztem, és éreztem, hogy nem tudok uralkodni magamon.

Csak ne ilyen durván, kispajtás, mondta, mert nem leszünk jóban. Laura barátja vagyok, és én intézem az efféle ügyeket.

Miféle ügyeket?

A hozzád hasonló okostojásokkal való ügyeket, mondta, és ismét rátette tenyerét a combomra. Laura tudja, hogy milyen fickók valók nekem, de egyikünk sem szereti az okostojásokat, és főleg én nem.

Kisse szédülni kezdtem. A hangok is valahogy megváltoztak, hol közelebről, hol távolabbról hallottam a zenét. Egyre erősebb szorítást éreztem a combomon, majd egyszer csak levette kezét a lábamról.

Tudod, mi holnap elutazunk, és szeretném, ha szép emlékekkel távoznék Velencéből. Olyan szép város, ezt meg kell értened, mondta vigyorogva, és szürcsölt egyet az italából a szívószálon keresztül.

Szólni akartam, de ismét erőt vett rajtam a bénultság.

Remélem, kellőképpen ellazított a cucc, folytatta. Most egy kicsit elbeszélgetünk, aztán kimegyünk a mosdóba, és mutatok neked valamit. Tudod, ez az Európa egy kicsit konzervatív hely. Én nem ilyen bigott társaságban nőttem fel. És csakhogy tudd, mi nagyon szeretjük egymást Laurával, de van egy kis titkunk. Mindketten bi vagyunk. Már két hónapja járjuk a kontinenst, és olykor megajándékozunk egymást. Néha én Laurát, néha Laura engem. Ma este te vagy az én ajándékom.

Ez nagyon rosszul hangzott, ezt be kellett látnom. Inni akartam egy kortyot az italomból, de nem tudtam megmozdítani a karom.

Ekkor benyúlt zakója zsebébe, és előhúzott egy műanyag dobozt. Leemelte a tetejét. Egy csaknem tenyérynyi pók volt benne.

Látod, mondta, ő mindig velem van, ő az én kis szerencsebogaram. Diaboló a neve. Akarod megsimogatni?

Egészen közel tartotta az arcomhoz, a doboz pereme csaknem az orromat érintette. A fekete, szőrös pók megmozdult.

És Diabolónak is van egy kis titka, mondta vigyorogva. Az ilyen okostojások arcán szeret a legjobban mászkálni.

Te beteg vagy!, szakadt ki belőlem. Végre újra meg tudtam szólalni.

Ekkor hirtelen egy magas, ősz hajú alak tűnt elő a terem félhomályából elegáns öltönyben, és odahajolt a mellettem ülő férfihez. Úgy tűnt, órákig tart ez a kimerevített jelenet. Aztán a fekete férfi lassan visszatette a doboz tetejét, majd felállt.

Némi elintéznivalóm akadt, kispajtás, de rögtön jövök. Addig várjál itt szépen, mondta, és megpaskolta az arcomat. Gyorsan eltűntek mindketten.

6.

Továbbra sem tudtam megmozdítani tagjaimat, csak mereven néztem a teremben cikázó fényeket, s hallgattam a hullámszó zenét.

Egyszer csak éreztem, hogy lassan kicsúszik kezemből a pohár. Úgy láttam, zuhanás közben egy pillanatra megáll a levegőben, majd előbb lassan ismét zuhanni kezd, majd végül hihetetlen gyorsasággal a padlónak csapódik. Mint amikor a repülőgép kigördül a kifutópályára, megáll néhány másodpercig, aztán felzúgnak a motorok, és teljes sebességgel száguldani kezd, gondoltam.

Láttam, hogy apró szilánkokra törik a pohár, de csak néhány másodperc múlva hallottam a hangját. Éreztem, hogy lassan előredőlök. Mindjárt a földre zuhanok, gondoltam, ám ekkor előttem termett egy fiatal pár, és épp elkaptak, még időben.

Rosszul van, mondta a lány, láttam, hogy kiejtette a kezéből a poharat is. Sokat ivott?, kérdezte aggódalmas arccal. Tagadólag ráztam a fejem.

Nagyon rosszul néz ki, mondta a fiatalember. Vigyük ki a mosdóba, mielőtt még meghal itt nekünk.

Ne, nyögtem, a mosdóba ne.

Furcsa volt a hangom, mintha nem is az enyém lett volna. Éreztem, hogy a hónom alá nyúlnak, és ekkor hirtelen visszatért az erőm.

Kivisszük az előtérbe, és majd iszik egy kis vizet, mondta a fiatalember.

Köszönöm, már ki tudok menni magam is, mondtam. Nem vízre vágytam, hanem friss levegőre.

14 Jól elintézte magát, de ahogy gondolja, mondta.

Igyekeztem összeszedni magam, és lassan átvágtam a táncolók és az ögyelgők között. Az előtérben most már sokan voltak. Úgy tűnt, mindenki egyszerre beszél, a szavak egyetlen monoton bűgássá álltak össze. Végül mégis megittam egy pohár vizet, aztán lassan lebotorkáltam a lépcsőn.

Először az üvegtrint vettem észre, benne a bábokkal, majd ahogy felnéztem, a bejárati ajtó felett függő képet. Vastag, órany keretben egy férfit és egy szőke nőt láttam. Egy tó partján ültek, a nő a férfi vállára hajtotta a fejét. A tó felszíne lágyan hullámzott. A nő ekkor lassan felemelte a fejét, s én rájöttem, hogy Karel és Laura ülnek a padon.

Gondoltam, jobb, ha mielőbb távozom. Elhaladtam az üvegkalitka mellett, de még egy pillantást vettem a bábokra. A kis televízióknak már sötét volt a képernyője, senki sem nézte.

A kertben szinte halálos csend fogadott. Végigmentem újra a keskeny úton, de ezúttal nem hallottam az apró kavicsok csikorgását.

Kinn az utcán hunyorogtak a fények, s a távolban egy kutya szaladt át az úttesten.

Még két napom volt hátra Velencében.

Kizsarolt másvilág

– Hazajött a Laci! Persze csak rövid időre. Azt mondta, holnap mindenképp meglátogat – hadarta anyám a szomszédból hazatérve, és én az első pillanatban nem is kapcsoltam. Laci? Melyik Laci? Tucatnév, dömping van belőlük. Aztán leesett a tantusz.

Laci X. az utcánkból, akivel anno annyit játszottam. Később, még középiskolás korunkban is megmaradt egy fura szenvedélye, amiben én is sokszor részt vettem: ha jött egy kocsí, mindenképp el kellett előle bújnunk, mert Laci félt tőlük. Pedig, mivel az apja autószerelő volt, gyakran nem kerülhette el ezeket a kényszerrandevúkat.

Aztán kimaradt az egyetemről (ahogy én is), és lám, ugyanaz lett, mint az apja. Azokat a masinákat bütykölte, amelyektől nem is olyan rég rémüldözött. Ráadásul kezdte felvenni ugyanazokat a manírokat, mint az őse.

A háborúk elől a pocsolyán túlra menekült, ott csinált egy rakás gyereket, és reggeltől estig csak dolgozott, dolgozott, persze ugyanabban a munkakörben, mint itthon.

Szóval most hazalátogatott, futott át a szürkeállományomon, épp semmiféle kísérgondolat nélkül.

Laci X. másnap beugrott hozzám, majd a kötelező első kávé után azt mondta, menjünk, furikázzunk egyet a járgányával. Belementem.

Az egyik új sugárút közepe táján leparkolt, és először halkán, majd egyre hangosabban, végül már kiabálva öntött nyakon a szóömlenyével.

– Téged választottalak társnak, mert olvastam a neten a prózáidat. Tripla okádékoknak tartanám őket, ha nem érezném sokszor én is a hőseidhez hasonlóan magam. Puha, otthonos szögesdróttal bekerítve. Most pedig szépen valamelyik kamion alá vetjük magunkat. MEGÉRTETTED?

– Miért? Miért éppen te? Mindened megvan – sóhajtottam.

– Miért? A gyerekeimért, akik lenéznek, és már viszolygok magamtól, mikor rájuk szólok, hogy beszéljeteK magyarul, a feleségemért, aki idege-
nebb az idegennél, a főnökömért, akit utálok, és akinél csak a munkámat
utálom jobban, és az egész elbaszott életemért... Ennyi elég lesz, te mama-
kedvence?

Megfogta a grabancomat, és együtt ugrottunk az egyik teherautó elé.

Ütés, koppanás, hasogató fájdalom... majd a sofőr pofája pár méterre
előttünk, benn a kabinjában, ahogy nyelvet ölt, amely, esküszöm, kétágú,
ezt követően két autó is keresztülhajt rajtunk, de az eszméletünk, a ruga-
nyosságunk a fájdalom ellenére is megmarad.

Ahogy felegyenesedve körbenézek, minden ugyanaz, csak a színek
élénkebbek egy kissé.

Laci X. káromkodik, üti, rugdossa az autóját, kitépi az ajtaját, én pedig
bambán hallgatok. Egyikünk sem ilyennek képzelte a halált.

– Próbáljuk újra – javaslom. Vibrál az arcom, az egész testem, mintha
valamiféle közhelyes vámpírrá akaródzna transzformálódnia.

Ezúttal egy kombi alatt találjuk magunkat. Szakad az ín, az izomrost,
törnek a bordák, és valami sziszegés szippant bennünket magába.

Kopár hegyvidéken találjuk magunkat, a nem is olyan nagy távolban
morgó trollokkal. A nap úgy tűz, hogy a kövek tézstaszterű puha, lyuka-
csos masszává olvadtak, a por tűzforró és okkersárga.

– Ez meg mi a franc? – pislog Laci.

– Magad is láthatod. Állítólag ilyen helyek a Dél-Balkánon döggivel
akadnak. Ha pontosak az információim – szólok, és valahol tudom, ha
nem siet, Laci hamarosan sóbálvánnyá válik. De megelőzi a dolgot.

– A kurva anyátokba! Nem igazság! – üvölti Laci X., és lelök a sziklá-
ról, majd utánam ugrik maga is.

Csend. Abszolút csend.

És végtelen, szinte fájó nyugalom.

Végre rászánom magam, hogy kinyissam a szemem.

Ismerős a helyszín.

– Hol vagyunk? – kérdi Laci bátortalanul, egy napozószéKben heverve,
arccal a tengernek.

– Velencében, a parton, 1986-ban vagy 1988-ban, a biennále idején.
Akkor, amikor már kellemesen lehűlt, de azért még langyos a légtér. És
ha betérnénk bármelyik környező kávézóba, étterembe, lefogadom, ingyen
ehetnénk-ihatnánk.

– Nézd – szól undorodva Laci X. – A hullámok partra mostak egy
halom műanyag szemetet.

– Ne keresd az öröklétben a tökéleteset, fickó. Így is jó, nem? Karnyújtásnyira a vibráló neonfényektől, szemmagasságban az alkony, körülöttünk hullámmoraj, puha főveny, Martini, Philip Morris cigaretta a kezünkben. Nem így akartad?

Laci komoly arccal hallgat, majd leteszi a poharát, elnyomja a cigarettáját, és a vízbe gázol. Szárnyai bíborszínűek. – Azt akarom, hogy a csillagok tüze tükröződjön a pupillámon.

– Meglesz, meglátod. Csak kívánnod kell – nyugtatom a félhomályban, és már csak a hullámok tajtékát figyelem, a tulajdon szárnyuhogásom, s azon mélázok, hogy Mann és Visconti tévedtek, ebben a kizsartolt másvilágban csak élni lehet.

Idegenek

Viszonylag új, frissen félbehagyott építkezési terület.

FV K-4 mellett áll a deszkapallótól balra.

– Köztünk mindennek vége.

– Akkor meg minek hívtál ide?

FV K-4-hez próbál bújni, és leveti a kabátját.

K-4 arrébb húzódik.

– Tudod, semmit sem érzek, ha veled vagyok.

– Elképesztően közhelyesen fogalmazol.

FV felkapja a kabátját, és a kijárt felé lohol.

FV egy bevakolt közfálnál felnyitja a szemét.

K-4-hez próbál bújni.

K-4 elhúzódik.

– Nélküled nem létezhetek.

– Akkor leoperállak.

FV nyel egyet.

– Érints meg. Kérlek.

– Legfeljebb a zárt osztályon.

– Képtelenség.

– Csak gondolod.

FV felkapja a kabátját, és a kijárat felé indul.

K-4 reszelős hangon rákérdez.

– Hová mész?

– El. Tőled. Örökre.

– Maradj.

– Nem.

– Jó.

K-4 egy kóbor lapáttal fejbe vágja.

FV holtan hever a betonon.

FV a bevakolt közfalnál felnyitja a szemét.
K-4 a sarokban ácsorogva cigarettázik.
FV K-4 mellé állva jegesen löki a sódert.
– Abszolút idegen vagy a számomra.
– Miért? Te nem vagy idegen?
– Rémes, mennyire igazad van.
FV kezeit dörzsölve hadarja.
– Találj valaki mást.
– Kit?
– Bárkit.
– Ez bonyolult.
– Akkor igyekezz.
K-4 a lapát felé nyúl.
FV egy, a közelükben heverő használt fecskendővel egyikével nyakon szúrja.
– Lefogodom, most már AIDS-ed is van.
K-4 ordít.
FV gyors léptekkel hagyja el az építkezési területet.
FV a bevakolt közfalnál felnyitja a szemét. Leveti a kabátját, és a falat támasztó, grimaszokat vágó K-4-hez fordul.
K-4 lassan, szinte szótagolva suttogja.
– Unlak, mint a hasmenést.
FV behízselgőn körbeduruzsolja.
– Márpedig itt vagyok. Használj.
– Ne legyél ízléstelen.
– Te kezdted.
K-4 kopáran köpi a szavakat.
– Ki a nyavalyának van még ránk szüksége?
– Ssss... senkinek.
FV felnyitja a szemét. A bevakolt közfalhoz szorítja a tarkóját.
K-4 felé közelít, aki hidegrázósan reszket.
K-4 arrébb húzódik.
FV elmosolyodik, és kezében a fecskendővel, leveti a kabátját.

Zoya

Camera obscura¹

Kipakolom a ruhákat Alexandra barna bőröndjéből, amelyet a rejtett ajtó mögötti kis helyiségben tartott, és elrendezem a polcon a Latin negyed szűk utcájában lévő szűk szobában. Egyfolytában az ablakhoz szaladgálok, és hitetlenkedve nézem a híres Lui Le Grand iskola szép homlokzatát. – Abba az iskolába – mondogatta Alex –, abba az iskolába ismeretlenül még be, és ünnepelten jössz ki belőle. Mint Hugo, Voltaire, Molière...!

Ördög Mónika fordítása

Indulás előtt Alex komoly és szigorú arckifejezéssel egy feladatlistát nyomott a kezembe:

- azonnal beiratkozni egy felsőfokú nyelvtanfolyamra a Poissonniere sugárúti Accord iskolában,
- megvásárolni és elolvasni Aragon *Párizsi parasztját* (a tanulságok miatt),
- pénzt (a rózsaszín borítékban lévő) a nevemben az algériai felszabadító mozgalomnak adományozni,
- mértékletesen kószálni,
- mértéktelenül tanulni,
- a múzeumok, galériák, színházak maguktól értetődnek!

Emily azonban csak odasúgta: – Mindent megadnék azért, hogy a helyedben lehessenek! És rám kacsintott.

Az erőteljes vágy, hogy felfedezzem, amiről évekig csak meséltek nekem, addig úz a párizsi utcákon, míg szó szerint el nem tévedek. Az Operához közeli könyvesboltban Rei, a híres könyvkereskedő kihelyezi a könyveket és folyóiratokat, amelyekbe bele lehet lapozni, belelapozni vá-

¹ Részlet Mira Otašević *Zoja* (Geopoetika, Beograd, 2012) című regényéből.

sárlási kötelezettség nélkül. Nem tudom, mit szeretnék inkább: a Nadarról szóló monográfiát, Man Ray aerográfiát, Cartier-Bresson német megszállás alatti Párizsát... Leonard asszony kalapszalonja mellett a Nemzetközi Művészeti Ügynökség és Galéria; rögtön a sarok után kis éttermek sora a bejárat elé helyezett árjegyzékkel... Nem érzek éhséget, nem érzek fáradtságot. Lebegek.

Betévedve a meredek St. Andre des Arts utcába, egy tömegbe, amely pezsgőspoharakkal tolong valami galéria előtt, ráébredek, hogy reggel óta semmit sem ittam. Megállok, aztán óvatosan bemegyek. A jelenlévők közül senki nem szentel figyelmet sem a kiállításnak, sem nekem. Egy kopaszodó emberkét kivéve, aki oldalt áll, és mosolyog rám.

– Az ifjú hölgynek nincs itala – mondja, jelet adva a lánynak, aki felszolgálja a pezsgőt.

Az akcentusáról érzem, hogy külföldi.

– Maga külföldi, kisasszony?

A harmadik pezsgő után megtudom, hogy román, író, és egy ideje már Párizsban él.

– És maga...?

– Fényképész... New Yorkból.

Elégedetten elmosolyodik. Egy fényképész és költő barátjáról beszél, akivel okvetlenül meg kell ismertetnie. Találkozót beszél meg velem a Falstaff bárba. A bár kicsi. Öt asztal van benne. Ha korábban megérkezek, csak azt kell mondanom, hogy Ionescóval van találkám.

Késve érkezem. A Falstaff tömve van vendégekkel. Ionesco odajön hozzám, bemutat fiatal barátjának, és eltűnik anélkül, hogy visszajönné. Az első szavak, amelyeket kimondunk, összefüggéstelenek és bizonytalanok. Az én franciám szegényes, Cris hallgatag. Kutakodva nézzük egymást. – Itt soha nincs elég fény – mondja –, alighanem eltakarja Falstaff kövér árnyéka. Nevetünk. Arcának finom vonásait fürkészem. Nem tudok ellenállni a vágynak, hogy magamra vonjam a figyelmét, hogy elhatoljak a személyéig. Ő ezt észreveszi, és éleselméjűen megghiúsítja a szándékaimat. Gyengeséggel töltenek el állandó szillogizmusai: – A fénykép tehát deplatonizálja a valóságot. Párizs tehát a minőségi kilátástalanság helyszíne. Az eseményeket tehát ki kell találni. Mint Don Quijote...

A szájára teszem a kezem, hogy elhallgattassam. Ő visszahőköl. Kellemetlenül érinti a gesztusom. Kellemetlenül érzem magam én is. Hallgatunk. – Angyal szállt el felettünk – mondta Emily, amikor egy beszélgetés hirtelen elhalt. Szeretnék mielőbb elmenekülni.

Másnap reggel Crist a bejáratom előtt találok. Elázva.

Ionesco

Félrehajtott fejjel valahova felfelé néz. Két ujja a felső ajak fölött, az ujjai közt cigaretta, tekerdő füst...

Ő az, és mégsem ő. Egy arc, amely ellenáll, amit nem lehet meghatározni, átlátni, elérni.

Mint az infinitívus nélküli ige. Az a reális, ahonnan a kép ered, az, amire a kép utalna, áthidalhatatlan visszautasítást foglal magába.

Illuzórikus lenne egyre közelebb és közelebb plánokban kiemelni. Az arc és a megjelenítés között mindig szakadék tátong.

A fénykép szélére írom: A pápának nincs sapkája, a sapkának van pápája.

A fényképre Ionesco orrszarvút rajzol!

(c/b, 41×28 cm)

Cris lábánál lustán nyújtózkodik a macska. Az egyik szemére kancsal. Vizsgáljat engem. – Alma – suttogom. Cris összerezzen. – Guillaume – mondja. Figyelmesen szétnézek a helyiségben: könyvhegyek a padlótól a mennyezetig, filmekkel teli bádogdobozok minden irányban, az asztalon egy doboz Gitanes cigaretta felbontva; egy polc vulkánikőzet-gyűjteménnyel... A falak üresek, a Guillaume-ról készült hatalmas fényképet leszámítva.

Fekete-fehér. Első személyű narratíva.

Kissé szórakozottan Cris Guillaume-ot simogatja, aki már az ölébe bújt. Egyenesen rám néz.

A helyiséget párhuzamos vonalakba rendeződő fénysugarak barázdálják. Guillaume szemében állapotodnak meg. – A macska szeme az egyetlen szem, ami nem fekete lyuk – mondja Cris –, fény, amely lát, és amely látható. Szem, ami hatással van arra, amit néz. Erről mindig tudtam írni, de sosem kaptam el a kamerával... Valami ebből megvan a te szemedben... Szeretnék fényképezni téged! Aztán te engem!

Abban a szempillantásban megragadja a kamerát. Ellenvetést nem tűrve érvényesíti mindenben a saját akaratát.

Amikor valahogy rászánom magam, hogy megmutassam neki Almat, a *Cheshire macskát*, ő azonnal rákérdez, tudom-e, mi volt Lewis Carroll dilemmája: enni vagy beszélni? – A dilemma hamis – mondja. – A szava-

kat meg lehet ízlelni. Léteznek keserű és savanyú szavak, léteznek továbbá erős és édes szavak... a szavaknak mindig van valamilyen ízük. Mmm!

Míg a városban kószálunk, látni akarok mindent. Sokáig állunk a Rotonde kupolája előtt...

Eljutunk az Amélie utcába, a La Pretty bohémszállóig is, amelyről Emily olyan elragadtatottan beszélt.

– Párizs fagyöngy – mondta. – Ha egyszer benne találod magad, soha többé nem leszel az, aki voltál – el fog nyelni. Vagy te fogod elnyelni. Valójában kölcsönösen bekebelezitek majd egymást. Párizs az ember véérébe ivódik a lüktetésével, az illataival, a képeivel!

– Mutatni akarok neked valamit – mondja Cris, és kézen fog.

Valahol a Montmartre-on, egy szűk utcában, ahol kellemetlen szagok terjengenek, behúz egy sötét helyiségbe. Leültet egy kinyagdult székre. Befűzi a filmtekercset a montázsasztal kapuin.

Az egész egy fiú képével kezdődik, aki egy repülő levegőbe emelkedését figyeli az Orly repülőtér épületének teraszáról. A hirtelen támadt forrongásban a fiú egy embert lát, aki egy lövéstől a földre rogy. Egy fiatal nő is látható, aki részt vesz a jelenetben. A mesterien montázsolt fekete-fehér fényképek alatt halljuk a narrátor hangját: Ez egy ember története, akinek az életét megpecsételte egy gyermekkori látvány, egy erőszakjelenet, amelyet csak sok évvel később fog megérteni, s amely az Orlyn játszódott le egy vasárnap reggelen a III. világháború előtt. A fiatal nő arca az utolsó békebeli képként őrződik meg az emlékezetében. Vajon csakugyan látta őt? Lehet, hogy egyszerűen kitalálta, egy pillanatnyi gyöngédségért sóvárogva a küszöbönálló szörnyűségek előtt.

A romokban álló Párizs képei következnek. A túlélők foglyok a Chaillot palota föld alatti galériáiban. Azok, akik győzteseknek nevezik magukat, kísérleteket végeznek a kiválasztott foglyokon. Időutazásról van szó, az experimentum célja pedig az, hogy élelmet, gyógyszert és energiát találjanak, ami biztosítani fogja számukra a túlélést. És a hatalmat.

A választás egy fiatalemberre esik, akinek erős mentális képei vannak a múlttól, emlékszik a nő arcára, akibe beleszeretett egy vasárnap reggelen...

Az időutazáson békeidőbeli jelenetek sora következik. A fiatalember az Orlyn van. A repülőtér kihalt. És akkor váratlanul találkozik a nővel, aki után gyermekkora óta kutat. Romantikus szerelem születik köztük. Nyugodtan és boldogan töltik napjaikat – a fiatalember eltűnik és visszatér, a nő ezt békésen elfogadja. Az emlékektől és a tervektől megfosztva, csak a közös pillanatokért élnek.

Egy alkalommal a nő elalszik a napon. A fiatalembert páni félelem fogja el. Lehet, hogy már nem él?! És akkor, csak akkor, a fénykép mozgást jegyez, a lány szemhéjának rebbenését és az ébredés örömét.

A fiatalember újra eltűnik. Visszaküldik a Chaillot palotába. Elégedettek lévén a múltba utazás hatásával, a „győztesek” a jövőbe küldik. A küldetés ezúttal sikeres. A fiatalember azonban jól tudja, hogy visszatérésekor likvidálni fogják mint nemkívánatos tanút. Annak ellenére, hogy felajánlják neki, maradjon a jövőben, kéri, hogy küldjék vissza a múltba – a nőhöz, akit szeret, s aki várja őt.

Újra az Orly repülőtér épületének teraszán van. Meglátja a nőt, és elébe szalad. Ugyanakkor megpillantja a gyilkost a Chaillot-ból. Földre zuhan a halálos találatától. Az utolsó pillanatban megérti, hogy nem menekülhet el az idő elől, hogy a jelenet, amelynek fiúként szemtanúja volt, és amely megpecsételte az egész életét, valójában a saját halálának a jelenete volt.

A látottak erős hatása alatt ülök a sötétben, és sokáig hallgatok. Cris a vállamra csúsztatja a kezét. – Gyerünk – mondja.

Később, az este folyamán, attól a gondolattól marcangolva, hogy többé nem veszek kamerát a kezembe, a padlót bámulom magam előtt. Cris fel-emeli az államot, és a szemembe néz. Megölel. Míg a testünk érintkezik, remegő ujjaim lassan megnyugszanak, és kényelmesen elhelyezkednek a vállán. Már nem érzem a kint. Csak a csókokat. És a simogatás gyengéd-ségét. Egymás felé fordulva fekszünk. Cris lehunyja a szemét. A szemhéját csókolgatom, míg a könnyek sós ízét nem érzem. – Ez, ami most történik... csak itt és most történik – mondja dadogva. A szájára teszem a kezem. Felkönnyökölve, mintha hirtelenül felébredt volna, szelíden elfogadja. Ujjaink szorosan összefonódnak, intelemként az éppen kimondott véglegesség előtt. Teljesen átadjuk magunkat egymásnak, majd ellankadva az érzékiségtől, mély álomba merülünk.

Hirtelen ébredek. Egyedül. Az üres ágyban.

Már négy napja, hogy Crisnek nyoma sincs.

A Falstaffban semmit sem tudnak. Ionescóról sem. Nem jön, amikor ír, vagy valami ilyesmi...

Kiragadom a filmet Cris kamerájából, és elviszem előhívatni. Cris portréja helyett Guillaume van a fényképen. A fotográfia lényege a távollét megélése. Ezúttal szó szerint.

A hatodik s a hetedik napon a Concorde téren állok, amely fölött az ég olyan tágas, mint a kansasi kukoricamezők fölött, a Rotonde kupoláját bámulom, a Notre-Dame székesegyház előtti padon ülök, megállok a Raspail sugárúton a sajtóbolt előtt, a kávézó előtt elhaladó járókelőket

nézem a Latin negyedben, s akkor úgy tűnik, mintha láttam volna őt. Lélekszakadva futok. A pincér a számlával a kezében fut utánam...

Kimerülten omlok az ágyra, kezemben Guillaume fényképét szorongatva. Félálomban tisztán hallok Cris hangját. – Tokió külvárosában, azt hiszem, meséltem neked erről, Tokió külvárosában létezik egy macskáknak szentelt hely. Szeretném neked felidézni egy középkorú pár képét, amint emléket állítanak egy macskasírnál, egy egyszerű falécet. Nem, az ő Tarájuk nem múlt ki, csak eltűnt. Halálának órájában azonban senki sem imádkozhatna érte, ha nem tudná a nevét. Ezért kellett azonnal eljönniük az esőben, és elvégezniük a rituálét, amellyel befoltozzák a lyukat az idő szöttezésén.

Mozi

Betöltetlen moziterem mint „teaszoba” vagy az üresség tartózkodási helye.

Széksorok, Ionesco láthatatlan nézőinek sorai... A jobb és a bal oldalon lévők közti átjárást majdnemhogy absztrakt árnyékok tartkítják, amelyeknek a székek szemantikai transzformációt kínálnak.

A mélységben vászonképernyő tátong, az imaginárius otthona, a fermentumok fala. A képernyő két oldalán a félrevont függöny ráncai mintha valamiféle embrionális fázisban lennének. A függöny csak azért van itt, hogy emlékeztessen az egyik világnak a másiktól, az imagináriusnak, mitopoétikusnak a realitás és üresség világától való elválasztásának szükségességére.

Végül maga a fénykép is fehér-fekete!

(c/b, 36×32 cm)

A Montmartre-on kószálva intuitívan abba a kis utcába jutok, amelyben kellemetlen szagok terjengenek.

A keskeny lépcsőn felkapaszodom a montázsszobáig. Az ajtó alatt fénycsík. A szívem ki akar ugrani a mellkasomból. Már az ajtófélfánál egy alacsony, vörös hajú, fiatal nőbe ütközöm.

– Marselina – mondja, és szívélyesen kezet nyújt. Az emlékezetembe villámgyorsan tér vissza Alexandra félelme: – Csak Marselináért aggódom.

– Én ismerem magát – mondom.

Ő zavartan néz rám. Befejezte a dolgát, és most siet. Nem, Crist napok óta nem látta. Úgy gondolja, hogy Hanoiban van... érdeklődik majd. Javasolja, hogy később találkozzunk.

God bless America

Csupasz állú legényke ünnepélyesen felöltözve: fehér ing, csíkos zakó, csokornyakkendő... valahol az utcai tüntetéseken. Jobb kezében az amerikai zászlót viszi. Bal oldali hajtókáján nagy kitűző: God bless America, támogassuk Vietnamban harcoló legénységünket! A jobb oldalin kisebb: Bombázzátok Hanoi!

A fényképen van egy finom belső ellentmondás. A zavaró mozzanatot egyetlenegy részlet tartalmazza – a szalmakalap, amely a legényke fejét fedi.

A fénykép valódi címe Szalmalegény!

(c/b, 44×22 cm)

Míg Marselinát várom az Osman körüti kávézóban, eszembe jutnak Alexandra szavai az áldozatok dinamizmusáról. Beleszédülök a történelembe. Bár távol vagyok Vietnamtól, a sorsomba befurakszik Hanoi. Párizs fölött vakító déli napsütés. Nem sikerül felmelegednem.

Marselina mosolyogva érkezik egy könnyű, lenge, ujjatlan ruhácskában. Míg kezét nyújt nekem, alkarján a 75750-es számot nézem. – Auschwitz-Birkenau! Hetvenegyes konvoj, 1944. április 13. Tizenöt éves voltam – mondja.

Alexandra félelmeiről mesélek neki. A megsejtettekről. Arról, hogyan menekült el időben Emilyvel együtt, nem várva meg, hogy teljesen lekopaszítsák valami idióta színházkedvelő miatt. Arról, hogy milyen áldozatkészen segítette a menekülteket, és hogy állandóan aggódott az ő, mármint Marselina sorsát illetően. Ő a szüleiről beszél nekem, Alexandra barátairól, az édesapjáról, aki a tábor áldozata lett, de neki, Terezinbe áthelyezve, íme, sikerült túlélnie... És... igen! Cris Hanoiiban van. Egy közös tiltakozó filmet készítenek, a Távol Vietnamtól-t. Ő a saját részét lassan befejezi. Elragadtatottan beszél: – Szinte mindenüktől megfosztva, a vietnamiak arra kényszerülnek, hogy felhasználják, amijük maradt, olykor igen különböző célokra. Éleselméjűségük egy része a hagyományból fakad: elképesztő dolgokat készítenek bambusz nádából – házakat, hidakat, irrigációs eszközöket, pallókat, pallótartókat, kiscsészéket, pipákat, bútort. Ebben az értelemben az amerikai repülőgépek valóságos bányák a számukra. Minden lelőtt repülőgépet módszeresen szétszerelnek. A gumit levágják a kerekekről, és lábbelit készítenek belőle; minden érintetlen géprészt átalakítanak és felhasználják a teherautók motorjának alkatrészeként. A repülőgéptörzset

megtisztítják, a fémet felolvasztják, és átdolgozzák sebészeszközzé, hullá, kerékpárokhoz való hajtókarrá... A repülőgép minden anyacsavarját, szegét, csavarját felhasználják. – Büszkén mutatja a számozott gyűrűt, ami a 19. szélességi kör alatt lezuhant amerikai repülőgép felolvasztott törzséből készült, Tong Nat ajándékát. Barátnők leszünk.

Közös levelet írunk Alexandrának. Marselina leírja az ő „la vie balagan”-ját. Jiddisül a balagan egyféle káosz, zűrzavar. A táborokról tréfálkozva beszél, különösen Terezinről és Kurt Gerronról, aki Karussel című kabaréjával növelte a táborlakók erkölcsiségét. Marselina gyakran tudott viccekkel szolgálni neki. Kurtnak rémes volt a sorsa. Himmler utasítására propagandafilmet kellett készítenie a paradicsomi Terezinről, Hitler zsidóknak adott ajándékáról. A film befejezése után az első konvojjal átszállították Auschwitzbe, és azonnal végeztek vele egy gázkamrában, amely már másnap örökre megszűnt működni.

Marselina rajzot mellékel Alexandrának Terezinről: egy sor párhuzamos vonalból állót, a szél képét, ami átfújt a barakk összetakolt falain. Végül a legújabb zsidóviccet ajánlja neki!

Én, jó tanuló lévén, Aragont idézem: „Az Osman sugárút elérte a Laffitte utcát. Csak még egy lépést tegyen meg ez a rágcsáló, felfalja a háztömböt, ami elválasztja a Le Peletier utcától, és áttör a zöldövezeten, ami kétszeres kerítésével átszeli az Opera passzázsát.” Az Operában pedig Bejart Boleróját adják a csodálatos Duška Sifnioossal az egyik főszerepben. Gyagilev tiszteletére is programot hirdettek...

– Ezt hagyd ki – mondja Marselina. Elképedve nézek rá. – Hát nem tudod? – kérdezi.

Marselina története az Alex és Maurice Ravel közti rövid és fájó kapcsolatról elállítja a lélegzetemet. A fiatal Alex és a koros Ravel, a balerina és a zeneszerző, Muszorgszkij Egy kiállítás képei című kompozíciójának ősbemutatóján találkoztak, amelyet Ravel dolgozott át zenekari művé. Maurice szemrevaló volt, és Alex első látásra szerelmes lett. A tény ellenére, hogy Ravel kerülte azokat a kapcsolatokat, amelyek felkavarhatták volna az életét, Alex ínyére volt neki. Bevezette őt művészekből és értelmiségiekből álló társasági körébe, megismertette de Fallával, Debussyvel, Sztravinszkijel, Bennett-tel. – Volt ebben valami pygmalioni – mondja Marselina –, de Alex virult. Gyakran látták őket, amint egymás kezét fogták, akár a gyerekek. – És akkor Ida Rubinstein, a fatális Salomé, Gyagilev kedvence, az ünnepeltek szeretője, megkívánta Maurice-t. I. R. Balettje nevű társulata számára először is megrendelte a Bolerót. „A nagy zsidó egyszarvút”, ahogy Cocteau nevezte őt, sohasem sikerült senkinek elutasí-

tania. Maurice szenvedélyesen adta át magát neki. Alex szenvedett. – Azt hiszem, sosem heverte ki őt!

Alexandra válasza örömkönnnyekkel van átitatva.

Ugyanakkor egy részletes beszámoló is van benne a vietnami háborúra adott reakciókról. Külön a harmincéves kvéker, Norman Morrison esetéről. Egyéves kislányával, Emilyvel a karjában Morrison odasétált Robert McNamara hivatala elé, nyugodtan leeresztette a lánykát a kövezetre, leöntötte magát kerozinnal, gyufát gyújtott, és élő fáklyává változott. Hanoi-ban Morrison a legendás Mo Ri Xon, Emily pedig azoknak a gyerekeknek a szimbóluma, akiket napalmbombával gyilkolnak meg. Egy igen fiatal lányról készült újságfényképet is küldött, aki virágot tart a kezében közvetlenül azok előtt a bajonettek előtt, amelyekkel a Pentagonot őrzik. Úgy tűnik, a katonák jobban félnek tőle, mint ő tőlük.

– Fel kellene nagyítani és kihelyezni az Eiffel-toronyra – mondja Marselina –, ha a torony nem Párizsban volna! – Akkor felidéződik benne a francia történelem és a tény, hogy a tizenhatodik században még nyilvános felgyújtás fenyegette azokat, akik plakátokat tűztek ki. Egy bizonyos Frederick Walkerről beszél, aki megbotránkoztatta Londont, amikor 1871-ben kihelyezte a *Woman in white* című alkotását... Toulouse-Lautrecről és a La Goulue táncosnő körüli nagy botrányról a Moulin Rouge bejáratánál... Nem figyelek rá. A rám törő izgalom hevében történelmi elhatározást hozok: az egész Párizs lesz a galériám!!!

A Comédie Française-be, Ionesco új darabjának premierjére egyedül megyek. A kis terem zsúfolásig megtelt, állandó hátrafordulgatásomnak semmi értelme.

Ionesco egyfelvonásosa négy képből áll, és az abszolútum kereséséről szól. A főhős, Jean, kedves feleségével éli nyugodt, állandósult életét. Az asszony elégedett, semmin sem változtatna; Jean többet szeretne. Rezig-nált és elégedetlen, izgalmas és gazdagon kitöltött napok után sóvárog. Egy pillanatban Jean eltűnik, szó szerint elpárolog, átlép egy másik valóságba. De az éhség és szomjúság csillapítatlan marad. Talán a pokolban van? A darab végén Jean, a romantikus kereső figura, felteszi magának a kérdést, hogy létezik-e tulajdonképpen bármi jobb annál, mint ami már a birtokában van. A kérdésre, hogy miben hisz, készséggel válaszol – a saját levesében.

Az előadást langyos taps kíséri.

Marselinánál a vacsorán azt kérem, hogy egy régi szótárakból álló halmon ülhessek, mint valaha Alexandra kétszemélyes ebédlőasztalánál. Nevetünk. Azt kérde tőlem, megtanultam-e valamit az öreg bölcstől,

Ionescótól. Hallgatok. Alig várom, hogy megmutathassam neki a párizsi külvárosokban készített új fényképeket. A kontakt-kópiák nézegetése közben hirtelenül elfojtott sikoly, az egyikén Crist látom. Second planban, a fiatal tűznyelő mögött. – Cris visszajött? – kérdezem remegő hangon. – Nem! – Marselina metszően éles. Uram Isten, megbolondultam? Figyelmesebben nézve, a fényképen nincs is second plan. Csak egy homlokzat árnyképe.

Marselina dicsér. A narcizmus erős kritikájáról beszél, ami minden fényképemen észrevehető, a diszkrimináltak iránti erőteljes rokonszenvemről mint jelentős, életre szóló elkötelezettségről, egy új antropológiáról... Visszaadja a hitet önmagamban.

A kimerítő nap végén...

Cris felemeli az államot, és hosszan a szemembe néz. Megölel. Míg a testünk érintkezik, remegő ujjaim lassan megnyugszanak, és kényelmesen elhelyezkednek a vállán. Már nem érzek fáradtságot. Csak a csókokat. És a simogatás gyengédségét. Egymás felé fordulva fekszünk. Cris lehunyja a szemét. A szemhéját csókolgatom, míg a könnyek sós ízét nem érzem. Felkőnyökölve, mintha hirtelenül felébredt volna, mondani próbál valamit. A szájára teszem a kezem. Ő szelíden elfogadja, ujjaink szorosan összefonódnak... Teljesen átadva magunkat egymásnak, ellankadva az érzékiségtől, mély álomba merülünk.

– Elaludtál? – kérdi Marselina.

– Az álom egy kis halál – mondom.

Albínó kardnyelő

Egy cirkuszi sátor előtt egy nő hátraszegett fejjel és akár a fölfeszített Krisztus – széttárt karokkal.

A díszes markolatú kard félig a torkában a kereszthez hasonlít...

A kardnyelő nyugodt és fájó képe – az én önportrém.

A fénykép szélére a következőt írom: Semmi sem olyan, amilyen volt, csak azt ismerem fel, amit nem tapasztaltam.

(c/b)

Egy 315x266 cm-es, vászonra készült zselatinos ezüstnyomatot, az Albínó kardnyelőt, az október 16-áról 17-ére virradó éjszakán felhelyezem az Orly repülőtér épületének homlokzatára. A meglepett utasoknak tátra marad a szájuk. Egyesek álmosan dörzsölik szemüket hitetlenkedésükben.

30 A kíváncsiak fényképeznek.

A kiállításom tizenöt percig tart. A rendőrség megérkezéséig.

A prefektúrán a váróterembe ültetnek. A tolvajok és a prostituáltak közé. Leellenőrzik a párizsi barátaim nevét és címét. Egyeseket közülük letartóztattak az algériai vérfürdő kapcsán szervezett tüntetéseken, mások az FLN-t támogatták, megint mások Marius Pappone rendőrfőnök lemondását követelték... Gondolataim Marselina figyelmeztetései körül keringenek, amelyek a francia törvényekhez és a kihágást elkövetők nyilvános felgyújtásához fűződtek. Úgy tűnik, nincs mentség számomra. Várok.

Jól megvirradt már. Párizs ébred. Kiáltoznak egymásnak az utcamosók, zörömbölnek a kiürített szemeteskannák, zajosan húzzák fel az első boltredőnyöket... Behunyom a szemem, magamba húzódok, megpróbálok elszakadni a hangoktól és elaludni. Egy szókitett hajú kurva oldalba vág.

Cris áll előttem, szélesen mosolyog.

Kétkedve hunyom be a szemem.

Az incidensem nem zajlik le egykönnyen. A bulvársajtó gyanakvásról árulkodó, a legjobb esetben gúnyolódó cikkeket közöl. A La Presse egy amatőr fényképet is közzétesz az eseményről. Marselina a fejét ingatja, egy kicsit sem lelkesedve. Felhívják a nagykövetségről. Kikérdeznék: Mit akartam? Valami szubverzioról van szó? Miféle? Mi a párizsi tartózkodásom célja?...

Szédülök. Kialvatlan vagyok, éhes és kétségbeesett. Valaki egyszer azt mondta: két mód létezik arra, hogy megmeneküljünk a szomorúságtól – a zene és a macskák. Nekem az egyik módon sem sikerül!

Az asztalon a szétdobált tárgyak és a csikkhalmok között váratlanul egy levélköteget fedezek fel. Cris leveleit!

8.40 Az életemet azzal fogom eltölteni, hogy megpróbálom megfejteni az emlékezet működését. Az emlékezés nem a felejtés ellentéte, hanem inkább annak vetülékfonala. Mi nem emlékezünk, hanem újraírjuk az emlékezést, ahogy a történelmet is újraírjuk. (Emlékezhettünk-e a szomjúságra?!)

10.35 Ma reggel ellátogattam egy Hanoion kívülre evakuált iskolába. A békéért imádkoztak.

Egy csodaszép – a tiédhez hasonló – szemű kislány egy csöpp fiúcskával állt kézen fogva. Teljesen boldognak tűntek. A meglepettségemet észrevéve egy fiatal tanítónő elmagyarázta: az élet és a halál közti különbség az ő számukra nem olyan éles, mint nekünk, nyugatiaknak. Amit itt látok az eltávozóik szemében, az nem félelem, hanem kíváncsiság. A kislány szemé intuitív módon próbálja felfogni a halált.

Fojtogatnak a könnyeim.

18.05 Hát nem elég, hogy objektíven nézve jogos a harcuk? Hogy engedhetik meg maguknak a megértés törekvésénél, amikor mozgósítaniuk kell minden kis energiárészecskét, hogy ellen tudjanak állni az amerikai Góliátnak és a napalmmal teli tovatűnő madaraknak?

18.40 A Hoa Binh-i hegyekben fekszik egy amerikai F-105-ös pilóta sírhelye. Repülőgépét puskával lőtte le egy falusi. A testet kihúzták a roncsok közül, és sírba helyezték. Ez a sír egy ünnepélyes keretek közt emelt hant, amelyet a repülőmotor részei és az összetört szárnyak darabkái díszítenek. A tetején fából való emlékjel áll, amelyre felírták a pilóta nevét és a halál dátumát.

Sajnálunk-e ők valóban minden emberi lényt (egy F-105-ös négy doboz CBU-ból álló rakomány egy négyzetkilométeres hatótávolságban minden fedezék nélküli teremtményt megöl!) vagy csak egy etikai előítéletektől mentes gesztusról van szó?

23.14 Valahol azt olvastam, hogy a vietnami kultúra egyik alaptényezője a rendkívüli, a fenséges gesztus. Ezt a gesztust azonban nem szabad a mi értelmezésünk szerint úgy tolmácsolni, mint valami mesterkeltet, teatrálist.

A gesztus, amelyet a vietnami tesz, nem az ő igazi személyiségétől idegen színészkedés. A gesztusok, eme hagyományos szabályok szerint kivitelezett cselekedetek által konstituálódik az ő Énje. És bizonyos esetekben egyetlen gesztus alapján jellemezni lehet a személyiséget. Lassanként meggyőződom ennek az állításnak az igaz voltáról.

24.00 Sívargunk az együttérzés világában való hit után, bizonyos dolgokat mégiscsak magunknak bocsátunk meg.

Az egész lényem szabályos időközönként remeg meg, akár a metronóm mutatója. Nem érzem a talajt magam alatt. Úgy tűnik, hogy úszok a térben, majd lesüllyedek a sötét és mélységes mélybe. Marselina a pulzusomat ellenőrzi, s ijedten mormol: Salom Ajlak... jahre imek...

Nem tudom, mióta leledzem ebben a féltudatos állapotban.

Cris (újra) itt van. Felemeli az államot, és hosszan a szemembe néz. Megölel. Míg a testünk érintkezik, remegő ujjaim lassan megnyugszanak, és kényelmesen elhelyezkednek a vállán. Már nem érzem a lázat. Csak a csókokat. És a simogatás gyengédségét. Egymás felé fordulva fekszünk. Cris lehunyja a szemét. A szemhéját csókolgatom, míg a könnyek sós ízét nem érzem. Felkönyökölve, mintha hirtelenül felébredt volna, a számra teszi a kezét. Szelíden elfogadom, ujjaink szorosan összefonódnak. Teljesen átadva magunkat egymásnak, ellankadva az érzékiségtől, mély álomba merülünk.

- Aludtál. Ez jó - mondja Marselina.

Emily Djuna kíséretében érkezett meg Párizsba, azzal az elhatározással, hogy marad.

– Szükséged van rám – mondja meggyőződéssel. – Megvetjük a lábunkat Párizsban, mi, a három Párka, az élet úrnői. – Teljesen el van ragadtatva. Átadja nekem Alexandra szépen csomagolt ajándékát, a Daguerre–Girault sötétkamramodell másolatát, egy két fadobozból összeálló fenséges tárgyat. A kiélesítés során a kisebb a nagyobbba csúszik. – Emlékszel arra a történetre, amelyik arról szól, hogy Arisztotelész a Nap elsötétedését a szita lyukain át figyelte? Így fedezte fel, hogy a Nap képe kivetül a Földre; minél kisebb a lyuk, a kép annál élesebb. Ragadd meg a Napot a Földön, és ne engedd ki a kezedből – írja Alex.

– Mit küldött neked? Valami voyeur eszközt az észrevétlen kémkedéshez? – nevet Emily. – Megöregedett – teszi hozzá nyugodtan, mintha ez rá egyáltalán nem vonatkozna. Pedig ajkai környékét ellepik a ráncok. Csak a tekintete fiatalos, vidám továbbra is. – Átköltözöl Djunához és hozzám! Itt valami negatív energia áramlik. – Amikor kimegy, energikusan kopog az ajtón. Úgy kísérve ki őt, mint egy orkán, ami éppen elviharzott, nem érkezek megörülni.

Mademoiselle

Djuna és Emily egy kávézó előtt a Montmartre-on. Egymás felé fordulva dohányoznak.

Emily egy kissé lehajtotta a fejét, Djuna pedig hanyagul a szomszédos asztalkára könyökölt.

A kedvenc, húszas évekből való ruhájukat viselik. Úgy hatnak, mint a múlt reliktumai. (– Az identitásba való erős beágyazottság a tévedhetetlenség érzését nyújtja az embernek... Önmagunknak lenni, ez a legfontosabb teendő a világon! – mondta Djuna, lezseren keresztbe vetve a lábát.)

Emily feje fölött, derékszögben, a pincér hajtókájának éles széle. Mint valami baljós jel.

Balzacnak igaza van: minden test egy sor szellemképből épül fel!

(c/b, 37×32 cm)

– Elment! Visszatért hozzá... – szipogja Emily. Marselina szorosan fogja mindkét kezét, megpróbálja csillapítani a sírógörcsöt. – Velencébe, azonnal Velencébe akarok menni... abba... abba a Palazzóba... abba az oroslánbarlangba. – Emily az ajtó felé rohan. Semmit sem értek, nem tu-

dok neki segíteni. Marselina megmosdatja, energikusan megmasszírozza a halántékát, magához vonja... Marselina tud!

Lassanként felfogom a dolgokat: Djuna Velencében van Peggy Guggenheimnél!

A bulvársajtó azokban a napokban Peggy miszteriózus halálától volt hangos. Mexikói utazását megszakítva, Peggy visszajött Párizsba a lánya temetésére. Aztán hazament Velencébe, Djuna pedig utána.

– Soha többé nem fogom látni – mondja Emily hirtelen és látszólag nyugodtan.

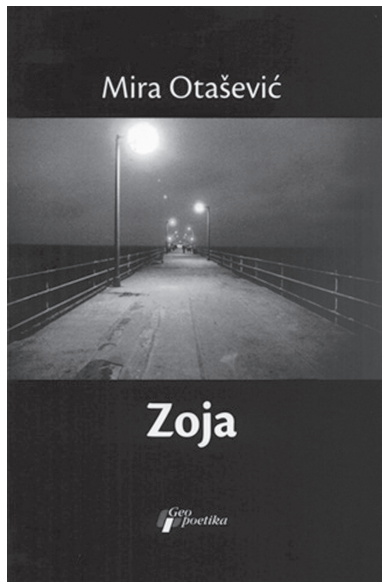
Emily soha többé nem látta Djunát.

A Peggyvel való szakítás után, Djuna visszatért Greenwichbe. Komoly arthritis és az alkoholizmus következményei kínozták. Nem mozdult ki otthonról, nem válaszolt a levelekre... Ha valaki becsöngetett volna hozzá az ajtón, csak kimordult volna:

– Akárki is az, menjen a pokolba, kérem!

Az, hogy Emily ideg-összeroppanást kapott, komoly következményeket von maga után. A tájékozódóképességét elveszítve, a neveket és az arcokat egyre gyakrabban elfelejtve csak zokog, és így öleli Marselinát: – Alex, Alex, végre! Úgy hiányoztál!

– Segítenünk kell neki! Hogy segítsünk neki? – ismételteti Marselina. Tudom, mit kell tennem: haza fogunk menni.

Fordítói jegyzet

Mira Otašević dramaturg, Belgrádban él. Irodalom- és színház-elmélettel foglalkozik, különösen a történelmi avantgárd érdekl. 1980-ban megjelent egy esszékötete (*Spojni sudovi: idealistički eseji*, Književna omladina Srbije, 1980), a továbbiakban regényeket publikál: *Magamal* (Geopoetika, 1994), *Ničeova sestra* (Geopoetika, 1999), *Beket i jastog* (Geopoetika, 2005), *Zmajevi od papira* (Geopoetika, 2008). Művei mind ez idáig nem jelentek meg magyar fordításban.

A *Zoja* (Zoya), amely szintén a Geopoetika kiadónál jelent meg 2012-ben, és amelyet beválogattak az év legjobb regényéért járó NIN-díjra esélyes hat regény közé (mintegy 170 alkotás közül), a nézés/látás regénye – művésregény. A vizuális művészeti ágak közül leginkább a fotográfiához kötődő momentumok dominálnak benne, lévén, hogy az elbeszélő-főszereplő Zoya fényképész, s a regény tulajdonképpen az ő pályájának az alakulását kíséri végig. Zoya az objektíven keresztül felfedez egy másik világot, amely megragadja, és így szenvedélyévé válik a fényképezés. Kezdetben a különleges kinézetű emberek, illetve fényképezett másaik kötik le az érdeklődését, idővel viszont a háborús áldozatokról, a háborús helyszíneken készített fényképek kerülnek előtérbe. A műalkotás szövegébe fényképleírások, az utolsó fejezetben pedig fényképmásolatok is beépülnek.

A *Zoya* nőregény, és nem csak a női főszereplő, illetve elbeszélő hang és az általa közvetített női aspektus miatt. A mű egyébként is főleg nőalakokat szerepeltet, akik előtt nőalakok vonulnak fel példaként. A női életke alakulása női életkével szövődik össze. A regény egyedüli jelentősebb férfialakja is leginkább csak távollétében van jelen (a főhősnő álmaiban, a neki küldött levelekből közölt részletek révén).

A mű négy fejezetből áll, amelyek alfejezetekre bomlanak, ezek pedig további hosszabb-rövidebb alegységekre. Az alegységeket dupla sorközök választják el egymástól, ami a köztük lévő kisebb-nagyobb időbeli hézag

érzékeltetésére is szolgál. Ugyanez a jelenség nemegyszer az alegységeken belüli bekezdések kapcsán is megfigyelhető, bár a köztük lévő sorköznek inkább csak tipográfiai jelentősége van. Mindazonáltal ez az erős tagoltság és az időbeli ugrások a fragmentaritás érzetét keltik az olvasóban.

Legalább ugyanekkora mértékben jellemző rá azonban a totalitás, a totalitásra törekvés is, amit az enciklopédikusság által valósít meg. A regény sok történelmi, vallási és számos kulturális utalást tartalmaz a sakkal kapcsolatos kérdésektől kezdve a macskakultuszon át a gesztusok jelentőségét érintő vonatkozásokig. Irodalmi és művészeti allúziókban, valamint intertextusokban is bővelkedik, s mindez rendkívül izgalmassá teszi az olvasási folyamatot.

Ö. M.

Egy eseményekre vadászó ragadozó arcképe¹

A portré elmélete nyugtalanító a fényképészhez való viszonyában, mert ragadozó gyakorlatra utal, amelyben a választott idő rögzítése az arcon a témát mumifikálандó testnek tételezi föl, amelynek szubsztanciáját ki kell űzni, hogy a fényképész szenttelen, merev, rögzült, dermedt képet avasson. Fennáll a kockázata, hogy az arc mögött elsikkadnak a csontok, a vonások tagolódása, a vér, az izmok, a hús, az idegek és csak az marad meg, ami ezek közül a bőrfelületen mutatkozik, a finom pergamen, a vékony felszín, amelyet szakadatlan tisztogat a nedvek áramlása. E leheletfinom, lágy, rózsaszín, sárga és fekete fátyol alatt a folyadékok, az elektromosság és az energia sebességével kering a lélek, az emlékezet és az érzelmek. A fényképész megragadná e mély mozgások tajtékját, mozdulatlaná dermesztené a hullámok taréján mindazt, ami számot ad a belső borzongásról és a test legsötétebb, legismeretlenebb és legnyugtalanítóbb titkairól.

A színek, a vonalak, a fények, a síkok egyáltalában nem túl fontosak a fényképésznek, túl felületesek, felszínesek számára. Csak a rossz fényképészek foglalkoznak az efféle figyelemelterelő esetlegességekkel: ők gúzsba kötik a témákat, természetellenesen állítják be, gyötrődő rovarokként szemlélik őket, a pillanatra várva, amikor a tút bedöfhetik áldozatuk tora s potroha közé, az exponálás szárazon sercenő kattanása kíséretében. A kloroformmal dolgozó rovarkutatók öröme ez, akik számára az egyetlen kéjes pillanat a halál erőinek rabul ejtése. Negatívjaikon érződik a temetések utáni tömjénfüst, az émelyítő, hányingert keltő parfüm, engesztelő ajándékként a hullamerevségnek.

¹ Forrás: Michel Onfray: Portrait d'un prédateur d'événements. In: L'Archipel des comètes, Grasset, 2001. 113–120.

Az igazán kiváló portré fényképész, nietzschei módon a felszínt célozza meg, mivel kizárólag a mélységre van gondja. Tudja, hogy semmi sem árulkodik jobban a szédítő mélységről, mint az a törekeny és finom felület, amelyen megjelenik az arc. Mindazokkal szemben, akik a fényképhez holt testeket, dermedt húst fedő lepelként vagy koporsóként közelednek, ő intim, terjedelmes szöveteket akar látni, amelyek bővelkednek az őt foglalkoztató információkban: az arcban megragadná az eleven eseményt, igyekezne megtalálni a határozott elemeket az arc geográfiájában, mondjuk egy történetet, történetek sorát, a nyomaival, ezek fennmaradó emlékeit a roppant apró rezdülésekben.

A portréfényképész igyekszik tetten érni egy jelentős, folyamatban lévő eseményt, és egyáltalán nem érdekli a mumifikálás, amelytől azt várják, hogy kiemelje a felületet, kiürítve, kizsigerelve, üregessé torzítva a testet, hogy így jelenjék meg a lélek a maga teljességében. Ha rossz a fényképész – és gyakorta ez a helyzet –, akkor beéri azzal, hogy megdermeszti, kristályosítja, ásvánnyá alakítja át azt, ami az imént még eleven, meleg és reszketeg téma volt. Ha a fényképész jó, akkor elkerüli a mozdulatlanság, a sztázis csapdáit, amelyek mindjárt elárulják az idegen irányból érkező ösztönzést. Egyfelől a takarás fantazmájával találkozunk, amely elrejt és lefed, másfelől a kutató vitalista gyakorlatával, akit érdekel minden titkos és hosszú távú történés a testben. Az egyik gyakorlat modellje az igazságügyi orvos tevékenysége, a másik az arcon olvasható minden élénk hatás emlékezetének történésze, vagy erők geográfusa, amelyek ennek az arcnak a felületét munkálták, egészen addig, amikor szemben találja magát az objektívval.

Mi idéz elő eseményt valamely arcon? Szemcsésedés, szöveti képződmények, szőrösödés, anyajegyek, szemölcsök, pattanások, sebhelyek, szőrszálak, ráncok, gödröcskék, szépséglencsék, fénylő felületek, fakó mélyedések, lyukacsok és egyéb szubjektív egyenetlenségek. E topográfiai emlékezet feltételez az arcon erővonalakat is, olvasható vonásokat, irányjelző támpontokat, súlyeloszlást, arányokat, értelmezendő árnyékszónákat. E mikroesemények elrendeződése valóságos tájképet alkot.

Mi adja valamely fénykép értelmét? A részletek rabul ejtése, egyedül vagy csoportosan, ám egyediségükben. Például egy zen kert, amelyben nem annyira a tárgyak vagy elrendezésük számítanak, mint inkább egy érzelem, amelyet szemléletük vált ki, vagy észlelésük egy indulat, egy esemény lehetőségfeltétele. Ekképp az alakon túlmenően, azt is néznünk kell, ami arcot ad a kéznek, ami a testben vagy a ruhában megmutatkozik. Ugyanígy: meg kell találni az eseményeket, aztán kihüvelyezni egy értelmet a tenyérből, az ujjak hosszából, a tartásukból, a szőrösödésükből,

a körmökből, a bőr rugalmasságának mikroszkopikus ráncaiból, az erekből, a vonalakból, a gödröcskékből, továbbá a személyes tárgyi „készletezettségéből”, gyűrűkből, órákból, de akár egy ing hajtókájából is, gallérból, pulóverből, mintákból, gombokból, szabásokból, anyagválasztásból, mel-lények, ingek, blúzok együttes hatásából.

Mert az arc, a kezek és a ruhák csupasz tárgyakként jelennek meg, amelyekkel a szubjektivitás a maga lényegiségében kifejezhető. Két semmi között, ahonnan lassan jövünk és ahová gyorsan haladunk, rövid időre van helye egy pillanatnak, amikor a téma meglepetésszerűen feltárul a maga teljességében. A téma, amelyet az emlékezet alakít, változtat meg, majd formál át újra a múlt időben, az intervallumban helyezkedik el, múltja és jövője között, egy eleven bensőségesség tiszta terméke, betör az arc szenvtelenségébe. A portréfényképész e két rendkívül finom dimenzió közé lopakodik be, hogy rögzítse, ami van, de már nem lesz, az exponálás után. Az operátor, egy fölfoghatatlan idő ragadozója, egy bizonyos formán állítja meg a képet, „lekapja” a tájat alkotó eseményeket, kifejt egy érzelmet, elbeszéli, amit lát és ahogyan látja.

A fényképésznek, ha ehhez az eredményhez akar jutni, két varázslatos műveletet kell végrehajtania: a szemlélet, majd a fölmérést. Mindkét kifejezés számos kifinomult jelentést tartalmaz: farkasszemet nézni egy arccal, belé helyezkedni, különleges módon közeledni hozzá, kíváncsian vizsgálni, elképzelni a jövőben, bizonyos meghatározatlan tartamba vetíteni. Majd szétszedni az arcot, felbontani, nagy műgonddal venni szemügyre a részleteket, megállni bizonyos jellegzetességeknél, egy talán lehetetlen eseményt keresni benne, rejtélyre bukkanni, megoldani, vallatóra fogni ezt. Valamely arc szemlélete annak felmérését jelenti, vagyis azt, hogy történetének és földrajzának meghódítására indulunk.

A játszmában szükségképpen egy néző és egy nézett vesz részt, egy aktív, figyelő vadász és egy passzív fél, a nézett, a zsákmány. E vadászatban a szemlélet azt jelenti, hogy a vadász fürkészt egy bizonyos területet, számol, helyezkedik, bizonyos területet foglal el, pozicionálja magát. Míg a felmérés azt jelenti, hogy a vadász készül a felismerésre, megnevez, megszámlálja a megfigyelt részlet sajátosságait. A szemlélő nézi a zsákmányt, és az gyakorta megállapítja, hogy megfigyelték, elszigetelték. A fényképész és a lefényképezett téma együttesen e logikában bontakozik ki, amelyben a néző exhibicionistát választ magának, aki belemegy a játékba, még mielőtt maga is nézővé változna, aki a másikat arról faggatja, miképp látja őt, mi módon lehet őt nézni és látni.

E két főszereplő egymást keresztező útvonalának metszéspontját az exponálás kattanása jelenti. A feszültség enyhül az időre, míg a kedélyes

vadászatra szolgáló fegyvert újratöltik. Rövid idő ez. A motor megtiltja még a legrövidebb szünetet és pihenőt is. A fényképész fölfegyverzett szemé előtt a zsákmánynak egy pillanat nyugta sincs, ideje szűkre szabott. Gyorsan megszemlélik, kapásból fölmérik és azonnal rögzítik. Saját ideje összeomlik és rögzül a mesterségesen fölvett képen, míg a tartam folytatja útját – s vele a szenttelen és fejedelmi idő. Illúzió csupán, hogy megállíthatjuk útvonalán: csak megjelenési módját rögzítjük, a világon való létét. Természetét romlatlannak őrzi meg.

A szemlélés és a felmérés feltételezett anatómialeckéje egy sor szellemi műveletet von maga után, amelyekben megmutatkozik a fényképész tehetősége, ha ugyan nem a zsenije. Elszigetelni, felbontani, elrejtetni, túlhangsúlyozni, árnyékolni, elleplezni: a fényképész a fény tereivel és anyagával dolgozik, a napfénytől a mesterséges megvilágításig.

Ennek a természetes vagy mesterséges tűznek a melege hozzájárul a szemlélés és a fölmérés munkájához. A mechanikus dekonstrukció lehetővé teszi az etikai rekonstrukciót, akár kegyetlenségről vagy együttérzésről, igazságról vagy illúzióról, fennmaradásról vagy törlésről van szó. A morál mindig elválaszthatatlan a fényképész választott pillanatától, vagyis az expozíciós gomb lenyomásának időpontjától. Az esemény, amely megalkotja a tájat és kiváltja az érzelmet, mindig a ragadozó személyes ügye marad.

A felbontott, majd újraalkotott arc ezúttal csak a művész demiurgoszi képességének engedelmeskedik. Zsigerek nincsenek immár, csak lélek van, valóság sincs, csak valami kisugárzáshoz hasonló virtualitás: a lefényképezett portrén etikai újjáalakulás megy végbe egy sor fiziológiai, anatómiai és biológiai meghatározottság nyomán. Az arcban megragadott anyag nem egyéb, mint a születés óta alakuló kristályossá dermedt idő. A portré egyéb nyomokat is képes hordozni, a fényképész által választott pillanatról tanúskodva. E tekintetben a szemlélet és a fölmérés más műveletek sorát keresztezi, feltételezve a torzítást és az átformálást.

Torzítani nem egyéb, mint félreismerhetővé tenni, megváltoztatni természetét, alakját, dolgozni a külsőn, a látszaton, ismeretlenné, láthatatlanná vagy újszerűvé redukálni. A tönkretett, elrondított, megváltoztatott, természetéből kiforgatott arc már semmire sem hasonlít, aminek alapján a fényképész dolgozott volna. Kínzásokra, balesetekre, vágóhídra, vitriolra és tűzre gondolok, valamint mindarra, ami föloldja a formát, elmosódottá változtatja a körvonalakat, a látható formákat a tönkretett anyagban, amint Francis Bacon festményein látható. A torzítás szellemi munkája szükséges, sőt nélkülözhetetlen a választás folyamán, hogy fölbonthassa, megkülönböztethesse a részeket, amelyekből az egész összeáll egy elrendeződésben, amellyel a művész vetélkedhet, sőt vetélkednie is kell. Aztán, amikor már

rendelkezésre állnak a töredékek, a darabok, újra elrendezheti az egészterve szerint, a fény erejével, amely ezen új kollázs lényegi szereplője.

Ekkor lehetséges az átalakítás. Az arc más lesz, új, a fényképész alkotása nyomán. Bizonyítékként említem, hogy amikor a lefényképezett portrék képzeletbeli átformálással szublimálták testi anyagukat, mindig megfigyelhetünk egy pillanatnyi mozdulatlanságot, amikor a páciens – nevezzük így – felfedezi a klisé, amelyet saját képének csillapított ideje követ. A téma adaléka a fényképezés műveletéhez, az expozíció pillanatában, attól kezdve lesz szükséges, amikor a kép a sötétkamrából, az előhívóból kikerül. Meg kell nyerni az ön-kép beleegyezését, amelyet másnak adhatunk, minden narcizmuson vagy minden láthatósági választásunkon túl.

Mondjuk sartre-i fogalmak szerint, hogy az énben felbukkanó magának való (pour-soi) egy tiszta másnak való (pour-autrui) felkészítésben mutatkozik meg. Ebből adódnak annak az embernek a kellemetlen érzései, sőt fájdalmai, aki felfedezi, hogy miképp lehet észlelni őt, mire hasonlíthat azonossága, mihelyt valami harmadik tényezőnek vetették alá. Előfordul, hogy a megszemlélt, fölmért, eltorzított és átalakított téma éppen az utolsó előtti műveletnél akad el és azt képzeletben, hogy megsértették, bántalmazták, torzán ábrázolták, jóvátehetetlenül megfosztották igaz valójától. Ahol megtudja, hogy az eszme közé, amely benne önmagáról él és aközé, amit mások gondolnak róla, vagy látnak benne, szörnyek lopakodnak be, amelyekkel öröktől fogva bovarysta ösztönök táplálkoznak... A ragadozó megkaparintott egy testet, kiűzte belőle az ideális lelket, hogy az maradjon a helyén, amit a fényben elhamvadt események hagynak. A világ első óráit éljük, egy új létezés kezdeti pillanatait.

Az eljárás vége felé, miután a fényképész átalakította az élő anyagot, a lélekkel teli húst, rögzített tárggyá, amely a mozgó téma része, megállapítjuk, hogy a platonisztikus folyamattal ellentétes irányban járt el: a test húsából, egy konkrét, valóságos arc anyagiságából kiindulva a fény demiurgosza eszmét alkot, olvasható nyomot, mozdulatlan képet, ikont, mely jószerével a bizonyítást váró kanti numenális világ tárgyaira hasonlít. A ragadozó eljárása a következő: az élő tárgyból anyagi tárgyat alkot, hogy isteni rangra emelhesse, amely érzéketlen az idő iránt. A megdermedés hosszú, sötét folyamatában a lélek megfélemezik róla, hogy voltaképpen zsigerektől és izmoktól, idegektől és csontoktól, nyiroktól és vértől származik. Az ezüst-nitráttal cserzett lélek az időt kigúnyoló esemény rangjára emelkedik, mihelyt némiképp része lesz a lassabban vénülő dolgok tartamának. A mű új, lassúbb időbeliségeket létesít, és elhitheti az arcból megszökött tudattal, hogy kihasználhatja az időtlenség e kedvezményeit.

Az arctól a negatívig pontosan akkora a távolság, mint a negatívtól a pozitívig, a végtermékig. Ahol szemlélni és felmérni, megfigyelni és csillapítani, torzítani és átformálni, anyagiasítani és istenivé változtatni kellett, ott a fényképész szempontjából arról van szó, hogy végrehajtsa az utolsó műveleteket: a kompozíciót és a felbontást. Amikor az arc belép a keretbe, akkor voltaképpen más rendnek engedelmessé válik, mint amikor ebben a figurális térben új vízszintes és függőleges vonalakat húztak ki benne és rajta. Amikor a formát a filmszalag formátuma adja meg, akkor a művész más, a hordozó közegből elevenen kimetszett keretet követelhet, de különösen más szabályokat, amelyek megmutatják, hogy a négyszög az arc húsának elevenségét metszi ki. A felvétel műveletei most újból aktualizálódnak. Mindazt, amit az arc elszenvedett, a képe átéli újra. Ugyanazokat a sérelmeket.

A negatív ablakában, ahol a hús fénné változott, a művész megkettőzi varázserejű munkáját, és balról jobbra párhuzamosokat von meg, majd ellentétes irányba, aztán felülről lefelé és megfordítva. Arra kényszeríti az éterizált húst, hogy közöttük foglaljon helyet bekeretezve, bizonyos pozíciót őrizve meg. Az újólag fölhalált arc az eredeti bántalmakat szenved el, a tájat újból átdolgozzák, az egykor ábrázolt események most más ábrázolást követelnek: kimetszeni egy arcot, kirajzolni egy alakot, felvázolni egy arckifejezést, kidomborítani egy homlokot, kiélesíteni a vonásokat, kifűrészelni egy törzset, elszigetelni egy kezét, adni, elvenni, kívágni, újrametszeni, ritkítani, kifaragni, félretolni, lerombolni. Az események mindezen újbóli hangsúlyainak meghatározása újbóli megfogalmazást követel: kemény tekintetet, lágy száját, fenséges állat, energikus homlokot, sötét szemet, oroszlánsörényt, tömpe orrot, ráncok sorát.

A lefényképezett, majd élő formában keretezett téma a koncentrált tárgy rangjára emelkedik a szemlélő előtt, akinek bemutatják a fényképet, hogy élesítse tekintetét s szemlélje körben a tájat, de azért is, hogy induljon események vadászatára, hogy ekképp nyerjen jogot bizonyos földrajz, majd történet megragadására, ha ugyan nem fordítva. Azonban bizonyos, hogy az első nézőnek, akinek a klisé bemutatják, arról van szó, hogy behatolhat egy forma lelkébe a testével történt események, bőre ráncainak, rajzolatainak, fölshántott földhöz hasonló, fölshézt, megtermékenyített, barázdált, egyenetlen emlékezete félig nyitott ajtaján, amely emlékezet hasonlít a földekhez és mezőkhöz, amelyekben végül elenyészik valamennyi arc, formájának valamikori visszanyerése vagy átlényegülése örökös remény nélkül, sőt bárminemű, akár a legcsekélyebb esemény lehetősége nélkül. A semmi végül mindig elpusztítja a hívságos formákká redukált képeket.

Cím nélkül (Ibolya, Fekete, Narancs és Sárga Fehéren és Vörösön)

kilépsz a kád porcelán-
kemény vizéből
oxigénhez jutnak a tágult pórusok
és világnyi felgöngyölt izomszál
kopott lapoknak
kölsönzöl talpad melegéből
rideg szövettel
súrolod magad

ujjaid begyén felpuhult a bőr
körmeid felettük
íves háztetők
hátaid keskeny akár
fáradt lovaké
alkarod szörzete
mint egy újszülött haja

szemeid arcod
halk szavú tavai
vénáid tövében
moszatszínű sáncok
hasad nyugalmas és fehér
csigolyáid kisimult madarak

homályos tájaid mögül
buggyan fel a nap
tejüveg-párádon keresztül
kigyulladt vászon
a felejtés

sötétkamra

korán mentem el tőle
a születésnap után
a házban rajtunk kívül
még mindenki aludt
az ajtón keresztül hallottam
ahogy hánny

azt mondta jól van

később meg azt hogy
egyedül tőlem akarna gyereket

*

elmúlt az ősz és
a boulevard de clichyt
feltöltötte a vörös fény meg a
hidegzöld eső szorítása

felhígította a róla alkotott
fogalmakat
óvatosabbak lettek akár
éjszaka a
szajna sirályai

egy magányos nő
a fal tövében álldogált
mangánbarna kézfeje mellett
semmitmondó képeslapok
illatát nyirkos lábbelik
kenték a betonba

a denfert-rochereau állomáson
egy férfi hosszan a szemembe nézett
mozgása tiszta volt mint
egy pantomim-előadás
tout le monde va mourir – kiabálta

hangját újra és újra
visszalökték a nehéz boltívek
nem tudhatta hogy
nem beszélek franciául

*

a lány reszketett mikor a
kezembe fogtam jobb mellét
nem mertem ágyékához nyúlni
légzése langyosan szaggatott

egymás mellé
ültünk a metrón
szótlanok voltunk
mint az idő és a kövek
mint hanyagul előhívott
fényképek
kivehetetlen valóságai

Hannelore

*

Próbálok úgy tartani
a cigarettát a számban,
ahogy az anyám tartotta.
Hátha ez megvéd
önmagamtól, és ő leszek.
Akkor tudom, mire
kell számítanom.
Így, magamtól, félek.

*

Majd én kijavítom,
mindent kijavítok,
újraélem, újraírom
anyám minden hibáját,
a kettőnk életét.
Most más lesz,
okosabb vagyok.

*

Nem találok férjet.

Két kézre várok,
mint az a befejezetlen
kerítés:

kilátástalanul.
Két kézre vágyok,
hogy újradefiniáljon,
új nevet adhassak
magamnak.

*

A kertben ülök.
Tudom, a hegy mögött
még fény van,
most a hegy oldalát süti
a nap.
Látni az égszéli szikrákat
az elcsukló fényben,
a hegy mögött
egy város fekszik,
tudom, hogy várna rám
ott valami boldogság,
csak át kéne menni
a hegy másik oldalára.

*

Kire hagyjam anyámat?

*

A hegy mögött
férjek érnek haza munkából,
csecsemők visítanak,
egy asszony most dobja szemétkébe
az alma héját,
valakinek a szemét most nyomják ki,
valaki térdeit most szorítja kékre
egy túlzásba eső ember keze,
valaki valahol vár
rám.

*

Nézem anyám
elfáradt arcát,
ahogy a ráncokat dörzsöli
öklével a szeme körül.

Anyám összes ránca
én vagyok.

A keze néha beleremeg
a csésze súlyába.
Húzza a föld alá
a fáradtság,
nekem mindig félrevert
a szívem, ha félrenyel
és köhög.

Anyám
fuldoklása vagyok.
Apám a nevetése volt.

*

Nem tudom,
hogy a kezemben
hol ér véget anyám keze,
és hol kezdődök én.

*

Anyám beszél belőlem,
néha hallom a hangomban
a hangját. A tekintetemben
is otthagya magát,
nem látok tőle.

Sámánok a telepen

A ngaszánok az északi erdők felől
közelítették meg a telepet.
Egyik részük jobbról,
a másik balról kerülte meg
a drótkerítéssel körülvelt
hatalmas épületet,
amelyből még most,
a késő esti órákban is
fény szűrődött ki.
A sámán bagoly képében,
hogya belássa az egész területet,
felszállt a láthatatlan
szikrát hányó tölgyfa alsó ágára.
A fának hét gyökere volt,
és mindegyik gyökerénél
kígyók tanyáztak.
A sámán a legalsó ágra szállt fel,
arra, amelyik üresen állt,
hisz a fölötte lévő ágakon
éltek a marhák, a szarvasok és a lovak szellemei,
afölött a fényes emberi lelkek,
majd következtek a vadkacsák,
a hetedik ágán kakukkok tanyáztak,
nyolcadik ágán a Hold és a Hold anyja élt,
a kilencediken pedig a Nap és a Nap anyja lakott.
A sámán néhány perc múlva jelt adott,
és a ngaszánok meggyújtották fáklyáikat.

A telep legnagyobb épületében
lázás munka folyt.
A manysi asszonyok hada
kacsát pucolt.
A levegő megtelt
a leforrázott toll szagával,
az asztalok szélén
vér csorgott,
és tócsákba gyűlt össze.
Az asszonyok munkáját
az ajtóból egy férfi figyelte.
Ő volt a telep felügyelője,
akit a falu lakói sámánnak tartottak,
ugyanis hétéves koráig bolyongott,
sohasem volt nyugalma,
szülei csak esténként látták,
amikor hullafáradtan hazaért
és lefeküdt,
majd hétéves korában
egy táltos ló jött el érte,
akinek a hátán tizenkét napig
megállás nélkül lovagolt,
mígnem az állat elpusztult,
ezután jött három álmatlan év,
nem tudott aludni,
hisz álmában szellemek jelentek meg előtte,
és rémálmokat zúdítottak elméjébe,
de három év után megjelentek
az oltalmazó szellemek,
akik bejelentették,
hogy ő a kiválasztott,
és megparancsolták neki,
hogy legyen sámán,
fogadja el segítségüket és vezetésüket,
és ők jótekonny álmatlan bocsátanak rá,
ellenkező esetben megnyomorítják
és eszelőssé teszik,
nem tehetett mást tehát,
engedelmeskedett a parancsoknak,
és akkor elrejtkezett,

három napig eszméletlenül feküdt,
ami alatt az is elhagyta testét,
kilencvenkilenc részre hasították,
és minden egyes rész bejárta a világot,
átment a békák,
a kígyók
és a gyíkok országán,
át a hétgödrű mocsáron,
át a véres vizű tengeren,
át az égető sivatagon,
míg végül a szellemek nyállal összeragasztották
a kilencvenkilenc részre hasított lelkét,
és visszahelyezték testébe,
és felébresztették,
ekkor hosszú vándorútra indult,
és a kilenc tó közepén
megtalálta a föld urának fáját,
és legalsó ágából dobot készített magának,
és annak hangján visszazállt falujába,
ahol gyógyított,
jövőt mondott,
oldott és kötött,
és felélesztette az elhunytak szellemeit,
a dobon pedig egyre csak szaporodtak
a fémfüggők, csörgők és bevágások.
Harmincéves korára a faluja elnéptelenedett,
és több napig vándorolt,
míg abba a faluba nem ért,
ahol hittek neki
és befogadták,
és tisztességes munkát adtak neki
ő lett a telep felügyelője.

Ebben a percben kintről kutyaugatás hallatszott,
a felügyelő kiment,
és mivel veszélyt szimatolt,
bagoly képében felszállt
az épület legmagasabb pontjára,
ahonnan észrevette a ngaszánok
fáklyáinak fényét.

Elővette a dobját
és vihart varázsolt,
és a felkerekedő szél eloltotta a fáklyákat,
de a ngaszánok sámánja sem volt rest,
villámot varázsolt,
amitől nappali fény árasztotta el a tájat,
egy villanykaró lángra kapott.
Ekkor a manysi sámán
jávorbika alakjában a bejárat elé állt,
bögött egyet,
amitől az asszonyok megremegtek,
és ijedten a sarokba húzódtak.
A ngaszán sámán erre
rénszarvassá változott,
és a jávorbika elé állt.
Kezdetét vette a viaskodás,
három napig öklelték,
döfték és szúrták egymást,
a Nap ezalatt egyszer sem jelent meg,
az asszonyok álmatlanul
várták a viaskodás végét,
a ngaszánok pedig
kifosztották és felégették a sátrakat,
a manysik állatainak húsából lakmároztak,
és a manysik mézserétől részegedtek le.
A harmadik nap utolsó órájában
a rénszarvas egy minden eddiginél erősebb szúrással
halálosan megsebesítette a jávorbikát,
amitől az kilehelte a lelkét,
és a lelke az égig érő fára felkúszva
eltűnt a felhők között,
a rénszarvas pedig ismét emberré változott,
ujjával jelt adott az embereinek,
és a fáradságtól és az elszenvedett sérülésektől
eszméletét veszítette.
A ngaszánok pedig berohantak az épületbe,
megbecstelenítették, majd leölték
a manysi asszonyokat.
Végül pedig az egész telepet felgyújtották.

A húsipari vállalat kamionja
két nap múlva érkezett meg.
A telep helyén csak hamut
és néhány,
még mindig füstölgő halmot találtak,
a táltosfa darabja üszkösödve meredt az ég felé.
Néhány másodpercig értetlenül bámultak,
majd megfordultak,
és visszatértek a városba.

Ő beszél

Figyelme meghökkent és zavarba ejt.
Elszoktam tőle, hogy rám figyeljenek.
Fogatlan mókus elé mogyorót, ha szórnak.
Valaha rég, – nehezen kezdem el,
mások is ennyit szabódnak?
Nincs mit mondanom. Valaha azt kívántam,
mint egy fontos jelre, úgy figyeljenek rám,
akik szeretnek és akiket szeretek.
Kódoljanak és dekódoljanak,
hátha valóban jelentek valami fontosat.
Belebújtam odanyújtott jelmezekbe,
mikor kinek a vágya volt mellettem hangosabb.
A csend pótolhatóságom tudatának nyugalma.
Ne vermeljen bennem el téltűrő reményt,
rezdületlenségemet hiába fel ne kavarja.

Él valahol

Nagyapám haja hó.
Lovas szekéren, széles tomporú
Pej lovak mögött a bakon
vágat az égen.
Felhőbe hajt, a lovakat
a felhő közepén takarja el,
talányosan, akár egy Magritte-képen.
Homlokomon hópehely olvad.
Nagyapa, fölfelé induljak el,
vagy földre omoljak?

Ébren

A redőny résein apránként belopja magát
a Hold, és fáradtan elterül a szőnyegen.
A falu körül bóklászik a gazdátlan, reményvesztett ősz,
csimbókos bundája bogánccsal teli, fénytelen.
A kutyák nem jeleznek mégsem, a kutyák alszanak.
Magzatmázasan vergődnek elő a vemhes éjszakából
az első hajnali, hazug szavak.

Paletta

rózsa

farkasagyar töve
apró zsolozsmák
sántikálnak
rajzolt iskolában

korom

ikrek a fán
szél himbálja
hurok fényesedik
hajnal meghasad
szélütés kong

hó

gyárkémény sír
zentai villanytelep
svédek csavarognak
dinamók még méhek
én is még élek

korall

bajuszt fest üszög
gyerekkorom
jézuskát esik hóban
és nevetünk
csak ez az éhség

ez az örökös korgás
a kenyérjegy színe
déli tengeri hullám

azúr

égi bárány béget
engem épp herélnék
az Úristen borotválkozik
voltak-e kurvák
a szocializmusban

vér

anyám tollat tép csőr alól
csak kettőt csap a
csirke szegett szárnya
de jó a levesben
majd elosztjuk máma

kék

angyalok álmodnak
ördögök számolnak
török gyerek megvágja
magyar gyerek gyógyítja
eltörött a nádi hegedűm
dankó pista fölűvölt
vörösszárnyú keszeget

rőt

vidravas csattan
vasfoga rozsdás
indul a kondás
szeretője csalfa
segge alatt katlan

tűz

izzik már a galagonya
bika csöke csavarodna

hamu alatt dalol weöres
kicsi törpe jaj de ügyes
alakváltó szemfüles
tótszavakkal üveges
hanyatt esett aratáskor
jóllaktam a balladákból
vezúv alatt fő tarhonya
selyem immár galagonya
lángra lobban pöndölalja
leány sikolt mert akarja

föld

leszakadt
part alatt
alszanak

fültő mögött
átoklyuk
Úristent is
vádoljuk

lilás tiara

bekeverték a kéket
malac farka fehér lett
forró vízben kopasztották
rőt parázson kotyvasztották
oltár előtt Istent imád
oltár mögött minden pinát

avar

a barna is rohad
a fekete sem gyász
levél lehull fű elszárad
hangszeredre vigyázz
ócska zenész víz megárad
elsodor ős partokat

szépia

Csernik Attilának

azok a vonalak
és ama beszélő betűk
fölmásztunk századik emeletre
lift éppen nem működött
szocializmust dicsértünk
magyarul miatyánkot
ott megvártak engem
kétlábú emberek
természetkönyvemben
megéledtek a rajzok
énekeltek metszetek

ördög csöcsörész leányt
visítása fülünket kormozza
kátrány lelked bántja-e

fejlábúk hangversenye
karmesterünk bátyja-e
csúszómászó nemzedéknek

mindent lerág meztelencsiga
Tiszán repül hat fosógém egy liba
nyikorog kenetlen taliga

kétlábúm kezében megreszket irón
az a fehér lemez tabula rasa
rójad csak soraid a fene bánja

fölstimmelik újra petyhüdt húrjainkat

valaki beint kegyetlen hurok
nyakat nyújtogat
nyelv kileffen fogak nem koccannak
irtanak mindent a hunok
kuka angyalok jégbe szolmizálnak
semmit meg nem bánnak

hol vannak az igaz szentek
megugrottak hűtlen elszeleltek

anyám rózsafüzére hervad

kapitális őzbak szemléli saját szarvát
és hófehér koponyáját díszfalon
ó be szép vagyok és champion
kan nyelve szétrohad löszfalon

azért fogjál egy krétát
képvarázslóm szépiát
szeressed Nyilas Misit
vinnyogó kutyakölykünket

szeressél engemet is ronda dudást
egy görbe vonal és egy paca
mert fújom csak fújom
képem dagad lelkem fakad
kostökon bakrögön
bekontrázom lelkemből
ugyanazt a dallamot
égen csak két csillag ragyog
azúr röhej ringat partot

kék vonal kígyóként kanyarog

szépiával rajzold
lobogó lelkünket
szent énekünket
határunkat szerencsénket
oldalunkat fenéféreg
rágja harapdálja
gyönyörű szép szerelmünket
kiköphedd asztal közepére
égő gyertya mellé
lángja magyarázza

óezüst

nyálazzák fonják a Párkák
dér ellepi szilaj Bátkát
pléhkrisztus veri az ütemet
vér csorran üzenet
elvágott torkán
veszett borjú táncol
vet lángot orkán
muzsikálnak máshol
takarodó ronda
őrletik malomba
kovászod megsavanyodjon
szalonnád megavasodjon
hagyma könnyed furdancsozza
jókedvednek széle-hossza
hajszál legyen elhullajtott
szívem csücskéből szakajtott
keserű nyál fonják a Párkák
élvezettel akasztják az árvát
mézillat akácfa ágán hurok
pusztuljanak énekes Vazulok
Isten nyála fröccsen szám szegletére
lenyalom jóízű anyám édes vére
nyáladzó Párkák albumban képetek
lapozgatok mutatóujj dörren
madám szól értetek
varázsoltok és én fizetek
fizetek fizetek fizetek fizetek
fizetek fizetek
mindig csak fizetek
gyűrött a csipke
lepedő szakadt
orromat verik be
átkozzák szamarat
kereszt a hátán
nyáladzik Párkám
vér csorog
pléhkrisztus lábán
dülőutak egymást metszik

ég morog
pokolsötét ránktelepszik
durrán kanász ustora
sudár farkok sújts tova
szitáljanak angyalok
éneket és harmatot
Isten uja rámmutat
Párkák köpjék nyálukat
szelídüljön szilaj Bátka
Tiszán ringatózzon bárka

mályva

gém felülről lefosott
nevető pofámba
szó bennreked
Arany János emléke
foltozott csak foltozott
megszáradt pogácsa
hamuban sült vére
gnóm elmehet
kuss szerepére

gém fáradtan nádba búj
hideg szél fúj számba fúj

vérvörös

csak Kanadában
vadásztrombitában
fészkel az a madár
vidám stüszik táncot járnak
öreg grizzly furulyálgat
seggen ülünk Tisza mentén
kuka a száj szakadt mellény
összetört a batár
lovunk csontja megmaradt
Sihelnik vad fiákere
végigzörög makadámon
kijár erre ki jár erre
fölsír önző alabástrom

két gerlice vére folyik
alkonyodik
alkonyodik
hazugság ül a pofámon
alatta a két tojás
gyönyörű szép vízfolyás
aki üli elátkozza
legrosszabbat reám hozza

gyertyán

harminckilences
tábori fapina
dörzsölgessed
rózsaszín
doberdón
röhög a kín
mohából szőtt
baldachin

2012

Marx

Futottam, a lift majdnem becsukódott előttem. Szerencsére a benne levő nő rátette a kezét az érzékelőre. Sose láttam még őt a házban. Új lakó lehetett. Ötven év körülinek saccoltam, hosszú kabátja a térdéig ért, a haja kontyban. A tizenegyed gombot nyomta meg, majd felém fordult:

– Maga?

– Tizenhárom.

Azt is megnyomta, a lift elindult, ő pedig hallgatott.

Eszembe jutott, hogy a múlt héten költözött el arról az emeletről egy család. Apa, anya, egy gyerek, azt hiszem, Misinek hívták, most indult óvodába. Egy labradoruk is volt, szép állat. Valószínű, hogy kertés házba költöztek a szűkössé vált lakásból. A kutyát is fásasztó lehetett folytonosan sétáltatni. Az apát nem ismertem, ritkán láttam, csak amikor munkába indulva kihajtotta a családi autót. Az anya, Lujza, könyvelő, átlagos nő, kedves, keveset beszélünk, de mindig köszönt.

A lift hirtelen megállt. Megremegett, mintha földrengés lett volna. A nő a korlátba kapaszkodott, én a lift falának dőltem. Tényként kezelhetjük: kettőnk közül én voltam a bénább. A lámpa elaludt, és kigyúlt a mellékfény. A kijelző szerint a nyolcadik emelet közelében lehettünk.

Ránéztem az ismeretlenre. Megmeredt, két kézzel a korlátot szorította. – Jól van? – kérdeztem. Mivel nem kaptam választ, gyanítottam, hogy nem lehet valami jól.

Olyan volt, mintha észre se venne, mintha egészen máshol járna. A kezére tettem az enyémet, kissé összerezett, majd rámnézett, és most ő kérdezte meg, hogy jól vagyok-e. A hátam kissé sajgott az előbbi ütéstől, de nem mondtam neki. Úgy láttam, van elég baja nélkülem is. Azt feleltem, hogy természetesen. Mintha legalábbis természetes lenne, hogy ha bedöglük a lift, jól van az ember. Lassan magához tért a kezdeti sokkból,

és a mobilját kereste a táskájában. Meg is találta, de akadt egy kis probléma. A liftben nem volt térerő, ezért a híváskísérlet megghiúsult. Ekkor a véscsengőt kezdte el nyomkodni eszeveszettül. A sokadik nyomás után vette fel a házmester.

A nő tájékoztatta, hogy bentragadtunk, és arról is, hogy ő az. Nem mondta a nevét, csak annyit, hogy én vagyok. Gondolom, ismerhették egymást. Továbbá felhívta a figyelmét, hogy én, vagyis ő, rendkívül rosszul tűri a szűk helyet, szóval igyekezhetnének. A házmester, Imre, nem állt a helyzet magaslatán, csak annyit tudott mondani, hogy az egész házban nincs áram, de utána néz, mit tehet. A nő ezután fűjt egyet, dobantott, megfordult, majd rámnézett. Megismételtem az iménti idéetlen kérdést.

– Persze, hogy jól vagyok, nem látja, hogy jól vagyok? – mordult rám, mintha legalábbis azt kérdeztem volna, hány kiló.

Ismét a vezérlőtáblát nézegette. A házmester hívását várta, nyilván arra számított, hogy az öreg két perc alatt megoldja a problémát, azonban nem így történt. Imre csak azt közölhette, hogy a város ezen részén nincs áram, és egy ideig nem is lesz. A liftkarbantartó céget szinte lehetetlen volt elérni, annyi hívásuk volt. Nem tudták megmondani, mikor érnek a mi tömbünkhöz, várjunk türelemmel.

– Mintha lenne más választásunk! – mordult fel a nő. – Mindenesetre köszönöm.

Mivel úgyis bent leszünk még egy darabig, gondoltam, összeismerkedek az új lakóval. Térerő híján úgyszincs jobb dolgom. Levettem a kabátom (szerencsére rajtam is hosszú volt), és leterítettem a lift padlójára, szembe az ajtóval, a tükör alá, majd helyet kínáltam, elfogadta. Ő is levetette a kabátját, és mellém ült.

– Sört? – vettem elő két dobozost a táskámból. Először kissé furcsán nézett rám, majd elfogadta.

– Nem is tudom, mikor ittam utoljára sört – mosolyodott el egy pillanara. – Elnézést az előbbi kirohanásom miatt. Rosszul tűröm az ilyesmit.

– Semmi baj, megértem, ez nem élvezet senki számára sem. Milyen az új lakás? Gondolom, most költözött be, mert eddig még nem láttam a házban.

– Keveset vagyok itthon, de egész jó. Van elég hely a dolgaimnak, és közel van a munkahelyemhez – mondta, majd kinyitotta a sörét, és belekortyolt.

– Hol dolgozik?

– Sebész vagyok. Most épp a közeli kórházban dolgozom, de sokat utazok. Ön?

– Egyetemista vagyok. – Én is kinyitottam a dobozt. – Három éve művészettörténetet tanulok, tavaly pedig felvettek festészetre is, pár képet már el is adtam.

– Szóval ön sem unatkozik.

– Egyelőre nem.

Ittam pár kortyot. Ő is ivott. Csend következett. Az egyik standard témán túlvoltunk. Jöhetett a következő. Ezt általában az idősebb fél szokta kezdeni, valamiért nem bírnak magukkal, és a következő kérdést mindig felteszik:

– És van barátod?

Az ilyen esetekre természetesen megvan a jól bevált válaszom.

– Nincs időm az ilyesmire.

Szerencsére ilyenkor le szoktak állni, és jöhet az én kérdésem, de ebben az esetben nem így történt.

– Pedig kellene időt szakítani rá, vagy olyan egyedül marad, mint én.

Nem igazán voltam felkészülve erre a válaszra. Nem olyan embernek nézett ki, aki egyedül lakna az öt macskájával. Sokkal inkább tűnt olyan nagymamatípusnak, akinek legalább egy fia van, és annak is van legalább egy gyereke, és gyakran látogatják. Amikor rossz fát tesz a tűzre az unoka, ráripakodik, majd csokit ad neki... Ilyesvalakinek gondoltam, olyannak, akinek férje van, és este, ha hazaér, a kanapén találja egy könyvet lapozgatva. Ma este a könyv közepén járhatna. Az adott fejezetet még elolvasná, majd leülne a konyhában a felesége mellé, és együtt vacsoráznának... Kissé idealista elképzelés.

– Maga egyedül él?

– Igen. Nem is nagyon éltem másként, nem volt szerencsém a férfikkal.

– Pedig biztos vagyok benne, hogy nem lehetett csúnya nő. Most sem az.

– Miből gondolja, hogy nem voltam csúnya? – nézett rám kérdően.

– Mint említettem, festészetet is tanulok. Az az egyik szórakozásom, hogy az idősebb embereket fiatalnak festem, a kisgyerekeket pedig öregnek; igyekszem objektív lenni. Az arc vonalát, a szemek állását figyelem, a száj görbületét, a fül és az orr növést. Ennek következtében néha kissé groteszk alakok keletkeznek, valamiért túl nagy füleket rajzolok az embereknek.

– Érdekes lehet.

Ismét elmosolyodott, és ivott pár kortyot.

Nem tudtam eldönteni, hogy valóban érdekesnek találta-e a történetet, vagy csak udvariasságból mondta. Mindenesetre nem hazudtam neki. Valóban nem lehetett ronda. Nem hiszem, hogy túl hosszú haja lett

volna, szerintem a válláig ért. Kiengedve hordhatta, kivéve, ha operált. A kiengedett hajú nők véleményem szerint büszkék. Én is legtöbbször akkor hordom így, ha büszke vagyok valamire...

– Macskája sincs?

A szeméből láttam, hogy nem számított erre a kérdésre, és amint ki mondtam, én sem tartottam teljesen helyénvalónak.

– Az sincs. Nincs aki etesse. Unatkozna egyedül, meg teljesen felforgatná a lakást, mire hazaérek. Nem tudom előre, mikor kell túlóráznom, azonkívül több betegséget is terjeszt...

– Az élet pedig halált okoz, de ezek csak üres kifogások... Persze értem, mit akar mondani. Én is egyedül lakom, de van egy macskám. Egy sziámi, rossz a szaglása. Ezért fogadtam be. A lakásban terjengő olajszagot más állat meg sem tűrné. De ő is biztos unatkozik, már tudja, melyik nap mikor jönök haza. Az ajtóban szokott ülni és vár. Jobb mint egy férfi.

– Mikor volt utoljára kedvese?

– A kedvesem... – nevettem el magam. Ezt a szót nem hallja minden nap az ember. – Nos, amikor elsős voltam az egyetemen. Szakítottam vele. Valahogy nem illettünk egymáshoz. Például, amikor filozófia-ellenőrzőre készültem, felhívtam, és idegességemben leköcsögöztem Marxot.

– Ez egy kissé erős! – vágott a szavamba, a sörösdobozt pedig letette a lift padlójára.

– Igen, valóban az, de ideges voltam a másnapi teszt miatt. Mindenesetre amikor leköcsögöztem Marxot, megkérdezte, hogy ki az, mit csinált, hol lakik, és megverje-e?

A nő hangosan felnevetett, a kezét a szája elé tette közben. A másik kezével sikerült feldöntenie a sört, gyorsan utánakapott, hogy felállítsa, majd felpattantunk, és felemelte a kabátom, hogy ne legyen sörös. A liftben bekapcsolt a fény, gyorsan megnyomta a tizenegyest, a lift elindult.

Kiszállt, én is vele. Nem akartam kockáztatni még egy bennragadást, inkább gyalogoltam még két emeletet. Ideadta a kabátom, megköszönte a sört, és elindult a lakása felé. A lépcsőn fölfelé menet még eszembe jutott, amit a nő mondott: kellene időt szakítania rá, vagy olyan egyedül marad, mint én... Egy pillanatra még az is megfordult a fejemben, hogy felhívom a volt barátomat, aki meg akarta verni Marxot.

Gizmó már alig bírta magával, ott nyávogott az ajtó mögött.

Maja Bošković-Stulli

Az utóbbi fél évszázad legjelentősebb horvátországi (korábban jugoszláviai) népköltészet-kutatója 1922. november 9-én Eszéken (pontosabban: Osijekon) született. Jellemző az európai folkloristák mára szétfeszülő kapcsolataira, hogy csak most (és kerülő úton) értesültünk arról, hogy 2012. augusztus 14-én Zágrábban hunyt el, hosszas betegség után.

Dédszüleitől kezdve bérlők, majd orvosok voltak az ősei, akik kiváltképpen kedvelték a költészetet. A 19. század végén morva földről bevándorolt, akkor még Boskowitz írásmódot használó család magát csakhamar „magyar zsidónak” tartotta. Anyai részről a Szarvas (korábban Schwitzer) család otthon az irodalmi német és a magyar nyelvet beszélte. Nagyanyja a zsidó ünnepeket következetesen tartotta. Meg is szenvedtek érte: a Szerb–Horvát–Szlovén Királyság szétesése után 1941-ben az önálló horvát állam elfogta, haláltáborba zárta a család tagjait, rengeteg és változatos „esemény” (közte valódi partizánharc) után csak Maja maradt életben (aki Zágrábban még zsidó elemi iskolába járt, és 1941-ben itt érettségizett). Elpusztult testvére, az ígéretes modern horvát költőnek indult Magda is. Rögtön a világháború után az elpusztíthatatlan életerejű ifjú lány a zágrábi egyetemre iratkozott be, irodalmár-szlavistának készült. Szinte azonnal a kiválasztottak közé került, akiket a jugoszláv kulturális vezetés szovjet egyetemekre küldött. Előbb Kazan, majd Leningrád következett, ahol módja volt látni az akkor éppen leginkább háttérbe szorított valódi folklor-kutatókat. Amikor 1948-ban Sztálin szakított Titóval, szerencsére az egyetemista Maja Boškovićot nem csukták le, hanem hazaengedték. Ily módon 1948 és 1950 között a belgrádi egyetemen tanult, és ekkor már a prózai népköltéssel foglalkozott. Diplomáját is itt szerezte, majd később, 1961-ben Zágrábban doktorált: a Midasz-történetről („a samárfülű uralkodó titka”) szóló, klasszikus összehasonlító mesetípus-monográfiával, amiből igen érdekes (és sok-sok) balkáni változatot gyűjtöttek össze. Megalaku-

lása (1952) óta a zágrábi akadémiai Folklór Intézet (később Etnológiai és Folklorisztikai Intézet) munkatársa, évtizeden át (1963–1973) igazgatója, a *Narodna umjetnost* évkönyv kialakítója és szerkesztője volt. A nemzetközi folklorisztikába a Kurt Ranke alapította *Volkserzählungsgemeinschaft* (ma *International Society for Folk Narrative Research*) társaság révén az 1950-es évek végétől kezdve szorosan bekapcsolódott. Ő volt például a *Fabula* folyóirat szerkesztőbizottságának „kelet-európai” tagja. Szinte mindjárt és mindvégig elismerték munkásságát. Megkapta a Pitèrè-díjat, a Herder-díjat, az Antun Barac-díjat, a horvát akadémia irodalmi osztályának tagja és a horvát Néprajzi Társaság dísztagja lett. Kiváló terepmunkás és szervező volt. Nagyszabású népköltési gyűjtései (rendezve!) a zágrábi folklórintézetben vannak. Jó érzéke volt népköltési áttekintések, antológiák összeállításához. Szoros kapcsolatot ápolt a zágrábi modern irodalomtudomány képviselőivel, akik az *Umjetnost riječi* (A szó művészete) folyóirat köré csoportosultak (Zdenko Škreb és Aleksander Flaker vezetésével). Tőlük egy kissé fenomenológiai elméletet vett át, a szóbeli és írásos szövegek következetes megkülönböztetésével. Ezt nemcsak a közelmúltban gyűjtött folklórszövegek, hanem a régebbi és legújabb (például a NOB = a Tito vezette nemzeti felszabadító háború eseményeit idéző) írásos dokumentumokban ránk maradt adatok értelmezésénél mindig is következetesen hangsúlyozta. Nyugalomba vonulása (1979) után is fáradhatatlanul dolgozott, amit csak a polgárháború szakított meg. Ekkor Göttingenbe menekült (nyilván iszonyú élettapasztalatai miatt). Onnan azért „leveleket” küldött haza, és ezeket publikálták is. Egyébként is a német folklorisztikával volt szorosabb kapcsolatban. Oroszul és németül jól tudott, morva, szerb és boszniai kollégáival (mint pl. Oldřich Sirovátka, Nada Milošević-Đorđević, Vljako Palavestra stb.) mindvégig jó kapcsolatban állt. Legutolsó éveit ismét Zágrábban töltötte. Ekkor jelentek meg visszaemlékező írásai is, életének azokról a részéről, amelyekről korábban alig beszélt. Férje, Bernard Stulli történész és levéltáros volt: kellemes úriember, aki jól tudott olaszul, és többek között a „parasztlázadó” Matija Gubecre vonatkozó történeti dokumentumokkal meg dalmáciai boszorkányperekkel is foglalkozott.

Népmeséket, mondákat, sőt a NOB dalkincsét (*Ötágú csillag, miért vagy te veres?* címmel) antológiákban tette közzé. Alapvető fontosságú volt a horvát irodalomtörténet első kötetébe írt összegezése a „szóbeli irodalomról” (*Usmena književnost* – 1978), amelynek társkiadványa az írásban megjelenő folklór jellegű szöveganyag, a *pučka književnost* áttekintése tanítványától (Divna Zečević). Tudtommal ez mindmáig Európa-szerte a legjobb áttekintés a „folklór irodalom/népköltészet” két fontos forrástípus-anyagáról egy nemzet kultúrájában. Az 1970-es évek közepétől sorozatban jelentek

meg tanulmánykötetei (*A szóbeli irodalom mint a szó művészete* [1975] – *A szóbeli irodalom egykor és most* [1983] – *A szóbeli énekköltészet az irodalom keretében* [1984] – *Dalok, elbeszélések, fantasztikum a szóbeliségben* [1991] – *A szóbeli hagyományról és az életről* [1999] – *A régi horvát epikus énekektől a mai mindennapi folklorig* [2005] – *Történetek hazámból* [2007]). Ezekben folklorisztikai témák, a horvát klasszikusok, mint Miroslav Krleža, August Šenoa, sőt a folklorizmus témái is sorra kerültek. Az utóbbi kötetekben olvashatók magáról és családjáról írott élettörténetei.

Maja Bošković-Stulli igazán nagy szöveganyagot ismerő empirikus folklórkutató volt, akitől távol állt megalapozatlan következtetések levonása. Az irodalomelméletet is csak olyan mértékig használta, amíg ezekből közvetlen tanulságokat lehetett levonni. Most ismét átlapozva dolgozatait, feltűnik, milyen jó szlavisztikai ismeretei, a hagyományos nemzetközi elbeszélő motívumokra vonatkozó megjegyzései voltak. Ilyen például a „hős falu” története, amelyet mi – mind a horvátok, mind a magyarok számára igencsak meglepő módon – Lope de Vega *Fuente Ovejuna*-drámájából ismerünk. Noha a politikai eseményekről 1945 után is mindig határozott véleménye volt – a zágrábi politikában, sőt a kultúrpolitikában nem vett részt. A szakmában is határozott, szinte változtathatatlan nézeteket képviselt, még személyekre vonatkozóan is, mégsem volt polemizáló vagy teoretikus szerző. Nem tudom kellőképpen elismerni, hogy éppen ő mennyire hozzájárult a valódi horvát hagyományok ápolásához.

1993-ban a *Narodna umjetnost* 30. kötete az ő tiszteletére szentelt nemzetközi tanulmánygyűjtemény volt. A szerkesztők maguk írják, hogy a horvát háború következtében nem tudtak mindenkit értesíteni a készülő kötetéről, és beküldött kéziratok is eltűntek. Még így is imponáló a nemzetközi szerzőgárda és dolgozataik színvonala. A kötetben olvashatók a fontos életrajzi adatok, és egy teljesnek szánt (ám mégsem teljes) bibliográfia is található. Ez persze mára kiegészítésre szorul, annál is inkább, mivel több könyve többszöri lenyomatban is hozzáférhető volt. Úgy látszik, minden fontosabb tanulmánya nyomtatásban megjelent (a köteteket tekintve: többször is). Az is feltűnő, milyen sok horvát recenzio készült szövegkiadásairól és tanulmányköteteiről. „Könnyű” tehát értékelni ezt a gazdag életművet. Ám a több ezer nyomtatott lapnyi szöveg alapos és gondos elemzőre mindmáig vár! Ez az életmű nagyon is a társadalmi válságok sorozatát hozó korból érthető meg: a szövegtörténeti vizsgálatok gazdagságában, az „új elbeszélések” figyelembevételében – és nem valamilyen elméletben.

Ami a magyar kapcsolatait illeti, magyarul ő már csak néhány szófordulatra emlékezett. Magyar kortársaival (Dégh Linda, Dömötör Tekla és persze Ortutay Gyula) nemzetközi folkloristakongresszusokon találko-

zott. Minthogy ő „akadémiai” intézetben dolgozott, az lett volna természetes, hogy a budapesti Néprajzi Kutatócsoporttal alakítsanak ki szoros kapcsolatokat. Ám ez (néhány kollégát leszámítva) igazában nem jött létre. Előadással is részt vett a Pócs Éva szervezte 1988-as budapesti nemzetközi boszorkánykutató konferencián. Most látom, hogy magam is csak egy könyvét ismertettem (ám a zágrábi folklórintézet eredményeire sokszor hívtam fel a figyelmet). Amikor 1968–69-ben elvben Újvidékre szóló ösztöndíjjal voltam Jugoszláviában, időm javát Zágrábban töltöttem, az általa vezetett intézetben. (Hihetetlenül érdekes idő volt, például csak „mi” láthattuk a televízióban Jan Palach temetését, vagy a tüntetésben folytatódó csehszlovák–szovjet 1969. márciusi jégkorongmérkőzést!) Sok-sok praktikus segítségén túlmenően sokszor beszélgettünk – noha ő nem kedvelte az én akkori témámat (strukturalista folklorisztika). Ám intézetében is szinte minden témát engedélyezett – feltéve, hogy színvonalasan foglalkoztak ezzel. Nem volt barátkozó-lelkendező vagy szalonudvarias ember, erőteljes, gyors, kissé fulladozó, határozott beszédmódjával nem is adott időt ellenérvek kifejtésére. Később is, valahányszor Zágráb felé jártam, igyekeztem felkeresni. Ekkor már jobban érezte, miért volt számára mindvégig idegen a horvát önmitologizálás, pl. egy etnológiai intézetben a (különben aranyos családtagjaikban megismert) Gusic család tunguz (!) ősiségének államilag finanszírozott kutatása. Ő azonban szigorúan és szakszerűen mindig az éppen akkor írott dolgozatáról beszélt. 1969-ben próbáltam rávenni, jöjjön el ő is az akkor Zágrábban tartott nemzetközi modern zenei fesztiválra (amely számomra életre szóló élmény volt, mivel itt hallottam először élő előadásban Ligetit, Stockhausent és a Fülöpszigetéről származó, igazán hangosan ciripelő tücsköket). De nem volt erre hajlandó, noha, mint kiderült, valahonnan ismerte Vinko Globokart. Cserébe elhívott néhány költői estre, és a Krleža-akadémiai ülésekre, ahol például a csodálatos és sokrétű *Petrica Kerempub*-balladákról volt több, egymást követő előadás és vita (ő is hozzászólt). [Zárójelben azt is hozzá kell tennem, hogy az is életre szóló élmény volt számomra, hogyan őrizték meg az 1970-es évekig szellemi integritásukat az ezt a korszakot a hazai és világtörténelem ellenére megélő szerb és horvát akadémikusok, akiket a maguk egész társadalma nálunk elképzelhetetlenül magasra tisztelt – mintha a tudomány még mindig számított volna az akkori rezsimben.] Az ő intézetének munkatársa volt a finom és elegáns zágrábi kávéházi kultúrát akkor még mindig megtettesítő költő, Olinko Delorko is, aki a mindmáig legrégebbi magyar vonatkozású horvát népdaladatot felismerte: *Lavuš kralj* (Lajos király) töredékének említésével. Minthogy Bošković-Stulli egyik

antológiájának címe „az éigérő fa” volt, e mesetípusról sokszor beszélgettünk – és én voltam a szkeptikusabb.

Hosszú és bizony elborzasztó, nemcsak „fordulatos” élete tette a 20. század méltó folkloristájává. Noha tanítványainak immár két-három nemzedéke említi alakját, és ő maga idejekorán foglalkozott az „új” folklórjelenségekkel – az ő világa és az ő folklorisztikája mára örökre elmúlt. Ezért is kell emlékére felhívni a figyelmet, hiszen mostanra további ilyen kelet-európai kollégái alig maradtak.

Már másutt és többször is mondtam: legalább néhány, személyes vonatkozású tanulmányát magyarra kellene fordítani – hogy jobban értsük ezt a múlt világot: önmagunkat. Minden magyar folklorista számára ugyanis kötelesség a horvát folklórt alaposan és szakszerűen ismerni – a biztosan több mint ezredévnyi együttlét miatt.

A mozgólépcső-kalauz szerelmes lesz

Születhet-e szenvedélyes szerelem
szembemenet a mozgólépcsőn?
A mozgólépcső-kalauz saját tapasztalatából tudja:
igen, feltétlenül.
Történt ui., hogy egy szép tavaszi napon
épp lefelé ügyeskedett,
munkáját végezve a mozgólépcsőn,
amikor jegykezelés közben egy tüneményt pillantott meg
a párhuzamosan, ám ellenkező irányba –
azaz fölfelé haladó lépcsőn, aki – mint szeme villanásából
megállapította – szintén észrevette őt. Elveszítem –
villant át az agyán –, mielőtt még az enyém lehetett volna,
s e drámai lehetőség tudatában elhatározta,
amint leérnek – fittyet hányva minden szabályzatra
s kötelessége további teljesítésére,
átszökken a másik irányba,
azaz a fölfelé haladó lépcsőre, hogy annak tetejére
érve a lány után vesse magát.
S mivel a tettek embere volt, így is lett.
Csakhogy félúton észrevette,
hogy a látomás éppen lefelé tart,
mintha az ő nyomába akart volna eredni.
Tekintetük persze megint egymásba gabalyodott, és szemükben
egyre nagyobb lánggal kezdett lobogni a szenvedély,
s a karjuk is mintha boldog ölelésre tárult volna,
és már rögtön tudták: egyedül csak ők ketten az egymásnak valók.
Fölérve hát, át is szökkent rögtön szerelmes mozgólépcső-kalauzunk

a lefelé menő lépcsőre, hogy utolérje szíve választottját,
amikor kb. fele útnál szerelme újfent
a fölfelé haladó lépcsőről mosolygott rá szemérmesen.
Ami a sors különös szeszélye folytán
még vagy tízszer megisméltődött köztük,
egyre reménytelenebbül pillogatva egymásra,
mint afféle utat tévesztett nászutasok,
kik megjárták a mennyet s poklokat.
A tizenharmadik próbánál már valami ismeretlen, szomorkás
tompaság homálylott a mozgólépcső-kalauz
szemében: „Hát... ez nem megy nekünk”,
üzente a megint csak az ellenkező irányba haladónak.
A tünemény mintha egy pillanatra csüggedten széttárta
volna a karját: „Hát nem...” – aztán eltűnt
a mélyben. S a mozgólépcső-kalauz
egy ideig, míg föl nem ért a magasba,
bávatag bámult utána.
„Még csak a jegyét sem kezelhettem le” –
gondolta ekkor szomorúan,
s apró táskájából előkapva lyukasztóját,
fásultan fordult a mozgólépcső utasai felé:
„Kérem a jegyeket...”

A mozgólépcső-kalauz mennybe megy

A mozgólépcső-kalauz nagyon öreg volt már
vagy elég fiatal még,
hogy meghaljon,
mindegy,
nem tudni pontosan mennyi,
elég az hozzá:
ennyi szabatott ki neki,
utolsó műszakja utolsó útjára indult –
ezúttal a metrónál teljesített szolgálatot –,
persze nem tudva, hogy ez az utolsó műszakja

s még kevésbé, hogy ez az utolsó útja,
csak azt furcsállotta,
hogy egyre fáradtabban lépeget lefelé
a mozgólépcső-utasok között,
s szinte csak elrebegni volt ereje
ezredszer is zsolozsmáját
„K...em a je...ket...”
Valahogy – akárha a poklok
legmélyére – mégis leért,
de innen,
tudatosította,
valahogy még vissza is kellene,
átbotorkált ezért a párhuzamosan fölfelé haladó lépcsőhöz,
esetlenül ráállt annak alsó fokára,
miközben majdnem elvágódott,
aztán mégis sikerült megkapaszkodnia,
de följebb lépni a következő lépcsőfokra
már képtelen volt,
csak vitette magát,
vitette fölfele.
Ám amikor fölért a földszintre,
s le kellett volna lépnie a mozgólépcsőről,
ezt már nem is tudatosítva,
emelkedett tovább,
mintha egy láthatatlan mozgólépcső vitte volna a magasba,
az utasok meglepetten bámultak utána,
s talán még most is ott csodálkoznának,
ha a mozgólépcső-kalauz
időközben el nem tűnt volna a messze

/s/
égben...

Triptichon

I. kép

A pozsonyi vasútállomás mögött, a Prágai út és a sínek mellett halad el egy mellékút Kramáre irányába. Pontosan ebbe az irányba, a vasútállomás mögül északra, Kramáre felé kell haladnunk, hogy észrevegyük ezt a jelenséget. Fontos még néhány megjegyzést tenni a hely adottságairól: ez az út egy domboldal szélében van, balra tőlünk a domboldal és a házak, jobbról pedig szakadék. Szakadék szélén állunk, ugyanis ott lenn, a mélyben futnak a sínek, ki az állomásról egyenesen a Kramáre alatti alagútba. Balra, a sínek után, vagyis a „szakadék” másik oldalán fut a forgalmas Prágai út a szembeni domb aljában. Viszonylag keskeny ez a mi utunk, emiatt a járda is, ami a meredély szélén vezet. A meredély és a járda között embermagasságnyi vaskerítés fut végig a járda mellett, amely az említésre kerülő jelenség esetében kulcsfontosságú, mondhatni annak kiváltó oka. [A kerítésből az út folyamán többször (mintegy 4×, 5×) pózna emelkedik ki, melyekre tükröket erősítettek, hogy a sofőrök jobban beláthassák az utat.] A kerítés kb. 42 cm magas betonlapból áll, melyből a 150 cm magas vaskonstrukció nő ki. A kerítés vas, téglalap alakú keretek sorozata, a keretben vaslemez-bordázattal. Ezek a tenyérszerű szélességű lemezek [ha a mondott irányból közelítjük meg a helyet] velünk szemben 45–55°-os szöget zárnak be a keret síkjával – vagyis jobb vállunk felé meredeznek. A tapasztalatlan szemlélőnek [mint amilyen én is voltam az első alkalommal] először és sajnos kizárólag az tűnik fel, milyen különös esztétikai élményt nyújt az, ahogy a kerítés mellett elhaladva képet látunk arról a mezőről [amit a kerítés eltakarna, ha a lemezeket nem ferdén, a keret síkjából kifordítva, hanem azzal egy vonalba illesztették volna egymás után]. A kerítés mögötti mező megbomlik, a közép-sőtől a két vég felé egyre keskenyebb szeletekre hasad. A legkövérebb két

középső szeletet csak egy vékony sáv választja el, mivel a szemlélő a lemez élét látja csak. [Minél vastagabb a mögöttes tér mezejének szelete, annál keskenyebbnek látszik pozícióinkból a vaslemez, pontosabban: oldalirányban egyre nagyobb szöveget zár be a látószög és a lemez felülete.] Szemlélő pozícióink azonban nem feltétlenül statikus. A mozgással, a haladással változik a mögöttes tér mezeje. [Ehhez jön még az időről időre felbukkanó tükör, ami a mögöttünk-felettünk lévő teret mutatja, és magát a szemlélőt is. A szemlélő tehát része lesz a szemléltnek.] Később azonban [ha jó a megfigyelőképességünk] figyelmesek leszünk egy másik jelenségre, arra, amely leírásunk tulajdonképpeni tárgyát képezi. Ha az ember már nem figyel a látványra, vagy mondjuk, behunyja a szemét, a zajokra, hangokra lesz figyelmes. Ekkor még nem tudja, hogy a zajok milyen irányokból érkeznek, de mondjuk először [mert épp nem halad el arra egy gépjármű] csak arra lesz figyelmes, hogy lüktető zajt hall, ami gyorsan és egyenlő ritmusban erősödik és halkul, erősödik és halkul. Ezt szinte észre sem venni, de a monotonitása, furcsasága, elmúlása és újra megjelenése hosszú távon nyugtalanságot vált ki. Csak később jövünk rá, hogy a mellettünk elhaladó autó zajának visszhangját halljuk. Mivel közel van a kerítés, tisztán halljuk a visszhangot. A kerítés lemezekből áll, így a lemezek rései mellett elhaladva halljuk a távolabbi, csöndesebb és más színű alapzajt, ami a kerítés mögötti térből érkezik. Ez váltakozik az elhaladó jármű visszhangjával. Ez okozza az autó visszhangjának ritmikuságát [ez kizárólag akkor jön létre persze, ha haladunk – sebességünkkel befolyásolni tudjuk a ritmust]. Az viszont, hogy visszhangot hallunk, csak látszat. Voltaképpen nem igazi visszhang ez [a hang- vagy zajvisszaverődés helyesebb lenne], hiszen nincs olyan nagy távolság az autó és a kerítés között, és az autó folyamatosan közeledik – a hang inkább beszorul a kerítés és a másik oldal, a házak és kerítéseik közé. A lemezek közti rés szélessége, azok dőlésszöge miatt, látó- [és halló-]szögeinkből nézve ugyanakkorának látszik, mint a lemezek szélessége. Miközben előre haladunk, folyamatosan, ritmikusan kapjuk a háttérzajt, ami a kerítésen túli térből szűrődik be. Ha a mi terünkben [a kerítés és a domboldali házak között] megjelenik, illetve erősödik a zaj, mondjuk egy közeledő autó miatt, megszületik a monoton ritmus. Két különböző hangszínű és hangmagasságú zaj gyors időközönként rendszeresen váltja egymást. [A mozgás nemcsak az esetünkben, hanem az autó esetében is nagyon fontos. Ha bármelyikünk leáll, a jelenség csak részlegesen következik be.] Mint azt tudjuk, minden felénk haladó gépjármű magasabb hangterjedelemben „zajlik”, mint a tőlünk távolodó gépjármű. Miközben elhalad mellettünk, megváltozik, mélyebb hangterjedelembé kerül a

zaja, előtérbe kerülnek a mélyebb frekvenciák, a hangterjedés törvényei miatt. Ez egy általános jelenség, viszont a mi esetünkben ez még kiegészül azzal, hogy a lemezek dőlésszöge miatt, csak a mögöttünk lévő zajok verődnek vissza. A szembejövő, vagy a minket megelőző autónak halljuk ugyan a zaját, de a lemezek dőlésszöge miatt annyira életlenül, elmosódva, alig hallhatóan verődik vissza, hogy semmisnek tekinthető. Nem jön létre a monoton ritmus sem, csak egy hosszan kitartott hang [crescendo vagy decrescendo] hallható. Az autó közeledése és távolodása csak a zajok hangterjedelmének mélységét vagy magasságát eredményezi, viszont nem mindegy, melyik területen mozog az autó, mert ha mögöttünk, akkor éles a zajvisszaverődés, ha előttünk, akkor pedig nincs zajvisszaverődés, mintha a kerítés ott sem lenne. Könnyen megtörténhet, hogy egyszerre több autó halad el az úton és mellettünk. Így folyamatosan erősödő, majd elhalkuló [crescendo, decrescendo], gyors, monoton ritmusú zajvisszaverődést hallunk [esetleg többet], mely a kerítés mögötti alapzajjal váltakozik ugyanazon ritmusban – valamint más erősödő, hangmagasságot váltó majd halkuló hangokat egyszerre. A kép esetében csak egy [mozgó vagy nem mozgó, talán mindegy] nézőpontot látunk – de ha behunyjuk a szemünk, megjelenő és eltűnő, rajtunk kívül álló, haladó zajforrások többségét halljuk [és ne felejtjük el, hogy a sebességünkkel együtt (ahogy a zajforrásként szolgáló gépjárművek) a ritmust is változtathatjuk]. De, hogy teljes legyen a kép, vessünk még egy pillantást az említett alapzajra, ami tovább árnyalja a jelenségről kialakított képünket. A kerítés mögötti alapzaj a forgalmas Prágai út állandó, szűrt, puha zaja. Ezt gazdagíthatja még egy alagút felé haladó vonat érdekesebb, mélyebb tónusú és közelebbi hangja. A zaj huzamosabb ideig létezik, a vonat lassan halad, hiszen mindjárt az állomáson van, vagy pedig onnét indult. Még egy haladó, időben létező hang. Ez a vonat dudálhat is, ami lényegesen kevesebb ideig tart, és általában nem ismétlődik. Ha nagyon rövid ideig tart, az a benyomásunk támad, hogy a zajforrás nem is haladó, hanem stabil pont. Van, amikor a hangosbemondó is ide hallatszik [főleg az út elején] az állomásról – az stabil pont. Stabil pont még az a puffanásszerű hang, amikor a vonatot lekapcsolják az áramról, vagy visszkapcsolják. Ezek a puffanások és más egyéb zajok az állomáson vannak, vagyis elég távol, így nem tudjuk a pontos távolságot [legalábbis füllel] felmérni. A hangosbemondó hangja szétfolyik, nincs konkrét helye, hiszen több hangosbemondó szól egyszerre egy távoli térben – amit csak nagyon elmosódva érzékelhetünk. Ezekből az összetevőkből áll tehát ez a jelenség. Most pedig kapcsoljuk be a fantáziánkat. Képzeld meg, hogy a túloldalon, a Prágai út mellett és a „szakadék” szélén is fut egy

járda, ugyanilyen kerítéssel. Tétélezzük fel, hogy az adott időben a Prágai út kevésbé forgalmas. Vajon ugyanezt a jelenséget éli meg az, aki ott megy, vagy annak tükörképét? [És egyáltalán, milyen irányba kellene, hogy haladjon?] Vagy milyen lehet ugyanez a kerítésünk másik oldalán haladva? De ne fantáziáljunk túl sokat, a valóság érdekesebb. Ellentétes irányból érkezve – vagyis Kramáre irányából az állomás felé – máshogy hat ugyanez a jelenség. De azt nem árulom el, hogyan. A kérdés, hogy számunkra zajilag létezik-e a korlát. Ha kíváncsiak, járjanak utána. [Jaskovy rad.] Mert mindez mély értelemmel bír.

II. kép

Mi lenne, ha követ dobnék bele. A víz fodrozodna, jönnének a koncentrikus vızgyuruk, amik egyre lanyhabban terjednének, nekiutodnenek a partnak, visszapattannanak, egymásba razodnanak, lassan lathatatlana válnának, de ott hullamoznanak, majdnem a vegtelenesig, de a végtelen előtt egy pillanattal megszűnne a vegtelenesgben szuno mozgás, a lassulás megáll, része lesz az állásnak, a láthatatlan hullámok megszunnek, az egész részei lesznek, és minden beáll a mozdulatlanságba.

Mi lenne, ha követ dobnék bele. Ha épp én valtanam ki ezt a jelenséget, amit bárki kiválthat. Ha követ dobnék bele, kivaltanam a becsapódás pillanatában azt a csluppot. És figyelném, ahogy a becsapódás után nehézkesen merül el a vízben. Latnam, ahogy a kemény ko belesimul a puha vízbe. Aztán lenn vızinovenyekbe gabalyodna, megriadnanak a halak, aztán belesuppedne az iszapba.

Ha követ dobnék bele, az a ko talán orekre ott marad a maga lathatatlansagaban a to fenekén. Csak én tudnék róla. Vagy elfelejtenem, ami könnyen megeshet. Megláttam, megtetszett, hogy na ez jó lesz, beledoblak. Bele is dobom és el is tüntetem. Többé már senki nem nézhet uy rá, mint én néztem, de máshogy sem nézhet, hanem sehogy. Megmutathatnam másnak, hogy nézd, egy kő, nem, nincs rajta semmi kulonos, de azért nézd csak, itt például milyen fura. Lehet, hogy egyáltalán nem szabadna beledobnom. Mert például honnét tudhatom, hogy nem tetszene-e másnak ez a ko. Oké, lehet, hogy nem tetszene, hanem valamilyen más benyomást keltene. Lehet, hogy valaki megcsodalna, lehet, hogy valaki babonából hazaviszi talizmannak. Vagy valaki megvizsgálja, és megért valamit. Egy szilanknyit a világból. Lehet, hogy később a szilánkon keresztül az egésztest. És a szilánk világon keresztül valami azon tulit. [Szabad nekem ezt a követ egyáltalán bedobnom?]

Lehet, hogy rossz követ dobok be. Lehet, hogy abban a koben, melyet kiválasztok, senki sem gyönyörködne, senkinek sem jutna eszébe semmi

róla, sőt, ő sem jutna eszébe senkinek. Azt, hogy ez így lenne-e, nem tudhatom biztosan. Ha tudnám, mondhatnám, na gyere te, téged bedoblak, mert tudom, hogy beléd botlik másfél év múlva egy néni. És akkor jót teszek a néninek, aki másfél év múlva nem fog megbotlani. De mi van akkor, ha annak a kőnek azért kellett ott lennie, mert a néninek meg kellett botlania? Mert, mondjuk, megbotlik [és akkor azt mondja magának, hülye nyanya, na, nézz már a szemed elé], és akkortól a szeme elé fog nézni. Akkor pedig ez jó és hasznos, és én rosszat cselekedtem. De vegyük azt, hogy én bedobom azt a követ. Akkor a néni egy másik kőbe fog botlani? Hiszen a néni nem néz a szeme elé, mint azt tudjuk, elvileg bármiben elbotolhat. Akkor vagy le kell betonozni az egész tópartot, ami elég nagy munka, vagy a néni nézzen a szeme elé, és akkor nem kell semmit csinálni. Nem néz, botlik egyet, az is jobb, mint a betonozás. Ki van ez találva.

Mi lenne, ha bedobnám a követ, mert nekem bele kell dobnom, és a véletlen programja által tudatlanul tudom, hogy melyiket kell beledobnom, és pont azt dobom bele, amelyikben a néni megbotlana. Mert a néninek nem kell megbotlania. És mert ez a kő útban van, de mivel a néni néz a szeme elé, csak rosszul számítja ki léptét, vagy rosszul lát, nekem kell eltüntetnem. De akár mondjuk, bárki más is eltüntetheti, jön egy gyerek, félrerúgja. Nincs ez sehogy kitalálva. [Vagy ha igen, akkor azt sosem érthetem meg.] Tulajdonképpen mindegy, hogy bedobom-e vagy sem.

De tételezzük fel, hogy bedobom a követ. Elszánom magam, döntök, majd cselekszem. Ezért pedig vállalnom kell a felelősséget. [Akár megbotlik a néni, akár nem, akár megvizsgálja a követ valaki, akár nem.] Nem ismerem a következményt [vagyis nem tudom, milyen felelősséget kell vállalnom], csak vállalnom kell. És mivel nem tudom, mit vállalom, lehet, hogy azt sem fogom tudni, hogy épp [mikor és] mi a vállálás következménye vagy ellenértéke. Az biztos, hogy megtettem, amit vagy meg kellett, vagy nem. Én tettem meg.

De mi lenne, ha nem én dobnám bele a követ, hanem valaki más. Jobb lenne talán gyáván elsétálni, és bedobatlanul hagyni a bedobandót. Hisz majd valaki más bedobja. Ha be kell. Ha meg nem, akkor mindegy. De ha pont nekem kell bedobnom? Hagyjuk. Mondjuk, valaki más bedobja, holott nekem kellett volna. De én ezt elmulasztottam, ami ebben az esetben tettnek minősül, a tett hiányáért is vállalnom kell a felelősséget.

Mi lenne, ha valaki más dobná be helyettem a követ. Akinék én mondom, hogy dobja bele, és ő beledobja. Ha nem akarja beledobni, meggyőzőm. Rábeszélem, becsapom, hízelveg neki, rákényszerítem. Nem én dobtam be, nem is mulasztottam. De végül is bedobtam, akkor is, ha nem

én. Bedobattam. A felelősséget ugyanúgy vállalnom kell, meg annak a más-
siknak is nyilván vállalnia kell valamilyen szinten.

Mi lenne, ha egyáltalán nem dobnám bele a követ? [Mulasztás ide vagy
oda, tett ide és vissza.] Nem hallhatnám azt a csluppanást. Nem képzel-
hetném el, hogy süllyed a kő a vízben, hogy gabalyodik vízínövényekbe,
hogy süpped bele az iszapba. Nem élvezhetném a dobást. Nem figyelhet-
ném a koncentrikus köröket a víz tükrén. Nem látnám őket.

Pedig lehet, hogy ha követ dobnék, figyelném a koncentrikus köröket
a víz tükrén. Lehet, hogy ezeket a koncentrikus köröket figyelve rájönnek
valamire, ami már rég nyugtalanított. Egyébként meg mindig is szerettem
figyelni, hogy futnak a hullámok a víz tükrén. Lehet, hogy a kő bedobá-
sa, ami maga is tett, hullámokat vált ki, amik maguk is következmények.
És így tovább, a gondolat nyomvonalán haladva világosodna meg előttem
valami. [Ez persze nem biztos, hiszen lehet, hogy valami más dolog is
kiválthatja ezt a megvilágosodást.] A kő bedobásáról és annak következmé-
nyéről továbbra sem tudunk semmi biztosat.

Hogy bedobom-e a követ, tehát saját szabad döntésem és akaratom
kérdése. Mindentől eltekintve, meg tudom ragadni, el tudom hajtani, be
tudom dobni a követ a vízbe. Ha ezt megtehetem, miért ne hallgathatnám
a csluppanást, képzelhetném el, ahogy merül a vízben, ahogy gabalyodik
a növényekbe és süpped az iszapba, mért ne figyelhetném a hullámzást.
Pusztán az a kérdés, hogy mindezen kiváltott jelenségek, kiismerhetetlen
következmények tudatában megéri-e nekem, vagy érdemes-e bedobnom a
követ.

Tételezzük fel, hogy érdemes. Mondjuk azért, mert szeretem a
csluppanást, a köröket és a süppedést. Szeretem őket, na és. Ismerem őket,
és bármikor el tudom képzelni. Lehet, hogy még jobb is lesz, ha csak el-
képelem. Lehet, hogy jobban szeretem majd a képzeletbeli csluppanást,
süppedést, hullámokat. De az is lehet, hogy fantáziám szegényes, és a
valóság sokkal érdekesebb. Mivel képzeletem csluppanás-, süppedés- és
hullámképe emlékeimből alakult ki, és az emlékek idővel torzulnak, ez
lehetséges. Ki kellene próbálni és megbizonyosodni róla. Még ha ez koc-
kázatos is, hiszen nem tudni, melyik csluppanást, süppedést és hullámzást
fogni jobban szeretni.

Mindenképpen érdemes bedobnom a követ a vízbe. Nemcsak azért,
hogy legyen csluppanás, süppedés és hullámok, hanem azért is, hogy tuda-
tosítam döntésem és akaratom szabadságát. Képzavarral élve, az elmém-
ben ugyanúgy hullámokat fog kelteni a kő bedobása, mint a víztükrön.
Mindkettőben visszhangként egyre táguló és végül elvesző hullámkörök
keletkeznek. Amik a végtelen előtt egy pillanattal a teljes mozdulatlan-

ságban érnek véget. Akkor én és a víz tükrök leszünk, a kő egyszerre zuhan a vízbe is meg belém is. Megkétszereződik a csluppanás, a süppedés is, ahogy a kődobás is. De mivel tükrök tükrözik egymást, így nemcsak megkétszereződik a dobás, hanem a végtelenségig másolódik, tehát egy dobás száma végtelen. Az is lehet, hogy elég egyszer dobnom, és egész életemben tartani fog az a dobás, állandóan hullámozni, míg a halál előtt egy pillanattal a mozdulatlanságba merevedik. De vajon azok a tükrözött dobások teljes értékű dobások lennének? Vagy csak másolatok [másolatai]? A lényeg, hogy a dobás hullámoztatja az éneket is. Ezt pedig megint csak nem tudjuk minősíteni, mivel nem tudjuk, hogy pontosan milyen hullámokat vált ki bennem a dobás, csak elképzélhetem ezt a belső csluppanást, süppedést és hullámokat, ahogy a külsőket is, emlékeimből táplálkozó képzeletem segítségével. Ez kockázatos, hiszen megint csak nem tudjuk a következményeket, de ki kellene próbálni.

A követ továbbra is érdemes bedobni. Már csak azért is, hogy történjen valami. Anélkül elég uncsi. Mondjuk, bedobom a követ, hogy tudatosítsam választásom és tettem szabadságát, és mert csluppanás, süppedés és körök. Mondjuk, mindennap bedobok egyet, hogy emlékeztessen erre. Vagy nem mindennap, hanem ahányszor elmegyek itt [van úgy, hogy naponta többször is], mivel itt lakom nem messze, és a tó mellett visz az utam. Mondjuk, mostantól nem megyek el erre többször anélkül, hogy ne dobjak követ a vízbe. Hogy emlékeztessen. Vagy én magam, nem is a kődobás engem. Ahányszor pedig követ dobok a vízbe, ahányszor figyelem a tó vizén a körök hullámain, amik fodrozzák tükörképem a vízben, annyiszor fodrozódik a kődobás bennem is.

Mondjuk, minden egyes alkalommal bedobok egy követ a vízbe, amikor elhaladok itt. És mindig ugyanarra fogok gondolni. Vagy ha nem is ugyanarra, mindig azonos gondolat mentén kezdődik el bennem a fodrozódás. Így mintha a tó és elmém között kapcsolat születne, valamiféle rokonság vagy hasonlóság. A kődobás alkalmával a tó tükrén a képem és a tó tükre pedig szememben.

Mondjuk mostantól kezdve életem végéig követ dobok a vízbe, amikor csak elhaladok itt. [Vajon hány kő kerül általam a tó fenekére életem során?] A forгатókönyv mindig ugyanaz, de nem lesz két egyforma csluppanás, süppedés, hullámozás [mert a csluppanás, süppedés, hullámozás mindig máshogy játssza a szerepét]. Sem a tóban, sem az elmémben. Vajon hány csluppanás, süppedés, hullámozás lesz a fennmaradó időmben? Hányszor tükrözzük majd egymást? A kapcsolat a tóval a sok találkozás miatt egyre intenzívebb lesz. Megismerem a csluppanást, süppedést és hullámokat, míg egy napon nem tudom majd, hogy én az vagyok, aki a

tóban tükröződöm, vagy a tó és bennem tükröződik valaki. Onnét kezdve pedig nem fog már érdekelni a válasz, hiszen mindegy lesz, melyikünk vagyunk én.

Ha egész életemben mindig követ dobok majd a tóba, amikor elhaladok mellette, sok minden megvilágosodik majd számomra. [Persze, az is lehet, hogy nem, de minél többször teszem meg, annál jobban meg tudom figyelni a csluppanást, süppedést és a köröket – vagyis szükségszerűen megismerem.] Úgy érzem majd, hogy ez hasznos dolog, és épp ezért meg kell tanítanom fiaimat és unokáimat arra, hogy hogyan kell helyesen bedobni egy követ a vízbe. [Csak azt mutatom meg nekik, hogyan kell, a csluppanásról, süppedésről, körökről viszont nem szólok nekik egy szót sem – majd rájönnek.] Vagyis, miután eltűnök a föld színéről, tovább folytatódik a kődobás – nélkülem [hiszen nem vagyok nélkülözhetetlen a dobáshoz, nem én vagyok a lényeg, csak a dobás].

Mondjuk a fiam is minden egyes alkalommal követ dob a vízbe. És ugyanúgy figyelik majd a csluppanást, süppedést, köröket, mint én figyeltem. Aztán a fiam is rájön, hogy ez hasznos dolog, és megtanítja az ő fiának, az meg az övének és így tovább. Ahogy állandóan új kő dobódik be, időről időre új ember dobja be őket – csak a dobás marad. Családi tradíció válik belőle, vagyis a dobás a családom történetének részévé válik. [Sőt, az is lehet, hogy másoknak is megtanítják, így nemcsak a leszármazottaim dobnak majd köveket, de mások is. Sőt, az is lehet, hogy az emberek azért járnak majd a tóhoz, hogy köveket dobjanak bele.] De mi van akkor, ha szándékkal ellentétesen zavart és háborúságot szül majd a kődobás? [Ha leszármazottaim összekapnak azon, hogy mi ennek az egésznek az értelme, azon, hogy mi a csluppanás, süppedés és a körök jelentése. Mi van akkor, ha a kődobás átkot hoz a családomra, ha utódaim közt egyet nem értésük miatt széthúzás lesz, ha egymásnak esnek majd. Vagy ha az egyik utódom önmaga számára akarja kizárólagossá tenni a kődobáshoz való jogot.] Akkor pedig a kődobás tradíciója átkos és nem üdvös.

Ugyanakkor, ha minden egyes alkalommal követ dobok majd, ez a viszály bennem is jelentkezhet. Lehet, hogy addig fogok köveket dobálni a tóba, míg már nem tudok semmit elkülönböztetni, míg eluralkodik a káosz és az ellentétek viszálya, míg elmém megbomlik. Ám lehet, hogy miután megbomlott, a dobás maga lesz az egyetlen és utolsó dolog, ami még összetartja.

Ha nemcsak én, de mások [mondjuk az utódaim] is követ dobnának a tóba, ha minden egyes alkalommal egyfel kevesebb kő lenne a parton és egyre több a tó alján, akkor a tó fenéke előbb-utóbb telni kezdene, vize sekélyesedni kezdene, míg végül teljesen megtelne a tó, így el is tűnne. A

dobások tehát véges számúak. Ha megtelne, és emiatt eltűnne a tó, már nem lehetne követ dobni a tóba. A tó véges, és ettől a dobások száma is véges. De a kövek száma végtelen. Így a dobások száma is végtelen kell, hogy legyen. [A tó vizébe való dobás véges, de a dobás maga végtelen.] Ahogy én, úgy utódaim is fokozatosan tűnnek el, a tó vizével együtt. De ha a dobás a fő, akkor a tó eltűnése után is folytatódhatnak a dobások, míg végül a tó vizébe dobás helyett kőhalomra való kődobás lesz. De vajon mi a lényeges? A tó vagy a dobás? Ez dönti el a folyamat végességét vagy végtelenségét. Ha megszűnik a tó, megszűnik a csluppanás, a süppedés, a körök. [Helyette lesz, mondjuk, koppanás.] De a dobás megmarad. Ha ez a folyamat végtelen, akkor értelmét veszti minden utódom számára, hiszen ki törődne olyasmivel, ami sosem ér véget, tehát nem érdemes csinálni, a végtelent pedig elképzelni sem tudjuk, egy végtelen dolognak részévé válni képtelenség. A folyamat addig tartana, amíg ember van a földön. De ha a cél a dobás, ha az a legfontosabb, akkor a tó, az ember és minden mellékes, és amíg kövek léteznek, dobódni fognak – akár maguktól is. Ha véges a folyamat, mert a tó a lényeg, és a csluppanás, süppedés, körök a cél, és a dobás pusztán eszköz, akkor szintúgy értelmét veszti, hiszen minek törődne bárki is mulandó dolgokkal, melyeknek szükségszerűen van végük.

Ha követ dobnék a tóba, az teljesen értelmetlen lenne, mégis mély értelemmel bírna.

III. kép

Tavasszal rengeteget esett. Árvizek is voltak, a pince is beázott. Gondolom, ez volt az oka az undok fekete bogarak felbukkanásának azon a nyáron. Sem azelőtt, sem azóta nem láttam ezeket a bogarakat. [Vagy láttam, csak nem vettem észre.] Körülbelül akkorák, mint a kisujjam körme, hátukat fényes fekete kitinpáncél borítja, ezt kinyitva zúgó hangon repülnek. Undorító bogarak, az embert halálra rémíti ez a zúgás, és annyira bambák, hogy bármikor neked repülhetnek. Ha már kiismerted őket, összevissza csapkodsz a kezeddal, amint meghallod a zúgásuk. Borzongató. Próbálok észrevenni, hogy ezek a nyavalyás feketék honnét jönnek, de túl jól elvegyülnek a sötétben – csak a zúgást hallani. Egyébként ezek csak éjjel ilyen hiperaktívak, nappal egyáltalán nem lehet látni őket. Gondolom, a napsugár nem lehet valami kellemes nekik a fekete kitin miatt. Máskor talán fel sem tűnne az embernek ez a bogárfajta, hiszen nincs rajta semmi különös – de azon a nyáron egymás után jöttek, és meg kellett tőlük örülni. A fényre gyűl az éji vad, és éjjel fényt csak emberi jelenlét vált ki. Vidéken, nyár éjjelén, amikor az ember nem tud aludni, de kedve sincs hozzá, szívesen üldöggél odakinn. Én például szeretek ilyenkor olvasni. Na

jó, azért nem kell túlidealizálni az idillt, kell még szúnyogirtó is, amitől bűzlesz – de inkább bűzlesz, minthogy zsákmányként térj vissza a táplálékláncba. Azon a nyáron elhatároztam, hogy vállalom a nekirepülést meg a borzongást, ugyanúgy kinn üldögéltem szúnyogirtószagúan egy könyvvel. A lámpa a mellettem lévő falon volt a szomszéd házon, megfelelő fényt vetett az olvasáshoz, nem közvetlenül alatta ültem, hanem a lámpás fallal derékszögű fal mellett. Előttem az éjszakai kert, balra tőlem a lámpa a mellettem lévő ház falán, jobbra az udvar. Így a bogártámadás nagy részét ki tudtam védeni, mert vagy a kert, vagy az udvar felől repültek a fény felé. Ott aztán nekirepültek a szomszéd ház falának, és lepottyantak. Noha időről időre zúgásra kaptam fel a fejem, és néha a homlokomnak repült egy-kettő, amitől legszívesebben légyirtóval mézároltam volna le a faj összes létező egyedét, mindent összevetve viszonylag nyugodtan tudtam elmerülni a könyvemben, mely a gnosztikus hiedelmekről és mozgalmakról szólt, és igencsak felizgatott. Ezek a bestiák meg hadd repkedjenek. Azonban minden izgalmam ellenére ki-kizökkentettek az olvasásból a hülye zúgásukkal. [Látni nem lehet őket, hisz feketék, mint a sötétség, amiből jönnek.] Hihetetlen gyorsasággal törnek a fény felé, gondolom, amint észreveszik, azonnal húznak oda. Valamiért izgatja őket a fény – noha nappal nem bújnak elő. Gőzöm sincs, mi a francnak kellhet nekik annyira a fény. Úgy megbabonázza őket, hogy a becsapódásukat nem tudják koordinálni. A legtöbbjük a falnak csapódik és lepottyan. Csak néhánynak sikerül a lámpát célba találni, de azok is leesnek. Ahogy mondtam, abban az évben nagy esőzések és árvíz volt, így elszaporodtak a békák, ahogy a fekete bogarak is. Meg mindenféle, mert ezen a szuicid hajlamú, undorító fajon kívül a legyek, éjjeli lepkék is voltak bőven, de azok nagy számuk ellenére, decensen rajzottak a lámpa körül. Persze azokból is volt elég, akik megégették magukat, és a mélybe zuhantak. Lenn a békák valószínűleg emiatt kezdtek a két házfal alkotta sikátor között csapatostul az udvar és a kert irányába vándorolni. Vagy a fényre jöttek. [De valószínűbb, hogy a hulla vagy félhulla rovarok miatt, amik alázuhantak. Ez a világos sétány alighanem terülj-terülj asztalka volt nekik. Érdekes viszont, hogy mindig hátulról a két ház közötti sikátorból az udvar és a kert felé mentek – csak ebbe az egy irányba.] Ahogy ugráltak meg-megállva, bekaptak egy-egy földön heverő rovar. Ezek a feketék viszont ördögiek voltak. Nem döglettek meg, csak tetszhalottak lettek, vagy még az sem. Kicsit pihentek ott lenn, azután futni kezdtek a járdáról az udvar fűvébe. Sose röppentek fel. Csak később, ha már biztonságos távolságban felmászta valamire, például egy fűszál csúcására. Az undok varangyok, amik hál' istennek és útvonaluknak, nem bóklásztak a lábam alatt, ugráltak feléjük a remek falat remé-

nyében. Elég nagyok voltak ezek a bogarak, nem értem, hogyan eheti meg őket a varangy. Bár a szájába belefér – de mi lesz azután? A varangyos békának tudtommal nincs foga, tehát le kell nyelnie egészben a bogarat. Az meg ott kapálódzik majd a varangy gyomrában, lassan emészteni kezdi őt a savdús gyomornyálka. Aztán néhány óra múlva apró békaszar-sűrítőményben végzi az összes kitinje. Figyeltem ezeket a kis dögöket, tudom, mindig ugyanaz a forgatókönyv: csúnya fekete bogár leesik, hever, jön az undorító varangy, ez észreveszi, felpattan, és uzsgyi a fűbe. Ezek a feketék igazi versenyfutók, a varangyok nagyot ugornak, de valamivel akkor is lassabbak. Egyetlen alkalmat sem sikerült megfigyelnem, amikor a varangy megette volna a bogarat. Mindig a bogár győz. Így a béka kénytelen más, apróbb és döglöttebb rovarokkal beérni. Mindig ugyanaz történt, mégis néha legalább annyira izgalmas volt a természet ezen állandóan ismétlődő csatározását figyelni, mint a mondatok összefüggéseit. A két visszataszító faj találkozásának forgatókönyve mindig ugyanaz volt, de a szituáció, amit az egyedek eljátszottak, mindig változott. Volt, amelyik túl későn tért észhez [de ezeknek nem létezett a „túl” későn kifejezés], volt, amelyik hamarabb, így a békának esélye sem volt. Némelyek hátukra fordulva kapálódtak, és már nagyon közel volt a béka, mikor sikerült visszaborulniuk és eliszkolniuk. Voltak olyan bogarak is, amik nem a fű felé rohantak, hanem fel a falon, elszántan arra, hogy újra elérjék a fényt – és újra lepottyanjanak. Ők utat és időt spóroltak meg társaikkal ellentétben, akik távolabbról a fűből repültek fel, vissza a fény felé. Természetesen ezeknek a primitív élőlényeknek nem lehet memóriájuk. Ösztönösen törnek a fény felé [és lehet, hogy azt sem tudják, hogy hányszor repültek már neki, vagy, hogy miért repülnek neki], ki tudja, miért, maguk sem tudják. Vagy a természetnek érdekében áll valami miatt, hogy oda menjenek – vagy nem, és akkor hiba van a rendszerben. A természet rend[szer]ében lévő hibát azonban csodának nevezzük. A csoda az, aminek nem szabadna ott lennie. A csoda rendkívül ritka, legtöbb esetben megismételhetetlen esemény, ebből arra lehet következtetni, hogy a fekete bogarak repülése biztosan nem minősíthető csodának. Nincsen hiba a gépezetben, ha elszaporodnak a békák, elszaporodnak a rovarok is. Ki van ez találva. A nyár végére szakértője lettem ennek a rendkívül komplex dolognak. Megnéztem minden egyes becsapódást, megismertem a jellegzetességeket, találkoztam kuriózumokkal. Augusztus végére kiolvastam a könyvet, épp mire hideg kezdett volna lenni az éjszakai kinti olvasáshoz. Jó vaskos volt, úgyhogy elégedetten dobtam az asztalra, és jó ízzel gyűjtöttem rá. Gondolkodtam máris azon, mit mondott nekem az a könyv. Úgy véltem, megértettem a könyvet, de nem értettem meg a tárgyát. Gondolkodtam, kifújtam a füstöt, a lámpára esett

a tekintetem. El is vakított egy pillanatra, de amint megszokta a szemem, egy fekete pöttyre lettem figyelmes a fényben. Jobban megvizsgálva kiderült, hogy a szűk lámpaburában lehet valami [kábé akkora, mint a kisujjam körme], és annak árnyéka az a fekete pötty. [Sejtettem én, hogy mi lesz.] Másnap levettem a burát, sok apró és átlátszó légy, fátzolka, szúnyogtetem között ott volt egy nagy, csillogó fekete bogár. Nem értettem, miért nem tudtam arról, hogy bejutott – hiszen minden becsapódást láttam. Arra kellett gondolnom, az ő esetében az olvasásba voltam merülve. Egyetlenegy jutott csak be közülük az egész nyár alatt. Az ropogásra sült, emezek meg lepottyantak, és tovább szaladgáltak a világban. Bár mindnek az volt a célja, hogy a fénybe repüljön – így mind ropogásra sült volna –, ha tehetik. Miért pont neki sikerült? Szerencséje volt, tudott valamit, amit a többiek nem? Megvizsgáltam a lámpaburát: a falhoz szorosan illeszkedik. Elképzelhetetlen, hogy mászhatott alá a bogár. Akkora rés nincs a fal és a bura között, hogy átférhessen alatta. De még csak repedés sincs a falon, ami a bura alá futna. [A bura persze nem lukas. A falból meg ugye nem mászhatott elő.] Nem értettem. Az egész értelmetlennek tűnt. Hiba a rendszerben. A bogár nem mászhatott a bura alá. Az az abszurd gondolatom támadt, hogy kizárólag a burán juthatott át. [De hogyan? Mit tudott, amit a többiek nem? Ki volt választva, és egyszer csak megtörtént, vagy tudott valamit, amit kihasználva megtörtéنتé tehetett? Mind becsapódtak és lepattantak és elaléltek, és jöttek a békák és felpattantak és elszaladtak, ő meg nem pattant le, legyőzte az anyagot, becsusszant az üvegen át a halálba. [Vagy a halálon át tovább.] Ennek persze semmi értelme, abszurd spekuláció az egész. Tulajdonképpen semminek nincs értelme. Örök vakságra vagyunk kárhozthatva. Az undorító bogár megértette velem könyvem tárgyát, és ez az undorító bogár nem hagy nyugodni. Nem dobtam ki a bogár hulláját, üvegbe öntettem, és gyűrűt csináltattam belőle, itt van az ujjamon, ni, nézd csak meg, fekete és sima a kitinpáncélja, ha jobban megfigyeled, tükröződsz benne.

Útjegyzetek

Szabad ez a hely?

Az ülésen egy sál. Tehát foglalt. Cigizik vagy a mosdóba ment. Esetleg szendvicsért vagy lángosért. De máshol nincs hely.

A csomagtartóba tolja a táskáját. Alig fér el fölötte a kabátja. A sálat az ablak melletti ülésre ejti. Térde fölött két ujjá közé csippenti a nadrágszárat, kicsit felhúzza, leül. Az óráját nézi. Összeveti a szélvédőn függő kijelző piros pálcikaszámaival. Egy perc az eltérés. Nyújtogatja a nyakát, van-e még felszálló.

A sofőr magasra nyújtja a karjait, tenyerét feszíti, ujjait tornáztatja. Kelletlen mozdulattal startol. Lomhán csukódik az ajtó.

Szólni kéne. Valaki hiányzik.

Nem szól.

A busz kikanyarodik a peron mellől.

Az ülésor közti folyosóra hajolva a szélvédőn át figyel, nem fut-e valaki kétségbeesetten az induló busz felé.

Nem fut.

Visszahúzódik, felemeli a karfát, belefogódzkodik, fejét megtámasztja, szemét lehunyja.

Hirtelen fékezés rántja előre. Szemhéja felpattan.

Bácsika baktat bottal a zebrán.

A sál narancsszínű, kisebb-nagyobb világoszöld karikákkal. Vagy buborékokkal. Indigókék kacskaringók kúsznak és vesznek a redőkbe.

Óvatosan csúsztatja jobb kezét a szomszéd ülés szürkés-kék kárpitján. Mutató- és középső ujjával érinti a sálat. Puha. Hűvös.

Kúsznak az ujjak, elvesznek a redők közt a körmök. Narancsos hullámzás.

Lüktetnek a karikák. Vágybuborékok.
Gyengéden emeli a sálát. Megszagolja. A lányának van ilyen illata.
Ölébe ejti, majd zavartan a másik ülésre söpri a sálát.
A sofőr bekapcsolja a rádiót.
Piros pálcikaszámok vibrálnak a szürkületben.
A kéz újabb kalandra indul.
Sóhajt a sál. Engedelmesen simulva a tenyérbe gyűjti redőit.
Arcához emeli, hosszasan szagolja. Nem, nem a lányáé.
Azé a lányé. Akivel harminc éve. Akinek harminc éve. Illatempléklány.
Narancsos lüktetés.
Aki helyett harminc éve.
Gondosan összehajtogatja, elsimogatja a gyűrődéseket. Tarkója mögé csúsztatja a puha sálpárnát. Leng az illat.
Rebben a pilla a sötétkék szem fölött. Szorul szív és torok.
Egy történet kacskaringói kúsznak az évtizedek redői közül.
A végállomáson riad fel. A sál az ülésre csúszik. Kapkodva öltözik, kabátját rosszul gombolja, a táska beszorul a csomagtartóba. Ügyetlen ráncigálás. Türelmetlen utasok torlódnak mögötte.
Ez nem a magáé?
Nem, nem az enyé.
Halántékán hevesen lüktet egy ér. Hiába a narancsos hullámzás.
Ez a hely foglalt.

Zella Ágnes csodálatos utazása

Arra ébred, hogy feszül a hasa. Kétoldalt szúró fájdalom jelentkezik, egyre erősödik, alig tud ülni, lábát kinyújtja, felhúzza. Összekuporodik. Hátrafeszül. Mélyről sóhajtva lélegzik, mint orvosi vizsgálaton. Kétségbeesetten figyelő óráján az idő szökését. Enyhülést keresve kinéz az ablakon.

Lágy vonalú fakóbarna és haragoszöld dombok vonulnak az ablakkeretben, fák ügetnek pontos ritmus és az út mentén. Felhőárnyak kúsznak napsütötte mezőkre.

Váratlan derű árasztja el.

A feszülő fájdalommal mit sem törődve könnyedén feláll, az üléstámlákba fogódzkodva kecsesen vonul a szűk folyosón.

A visszapillantó tükörben meglepett férfi szempár követi a karcsú test útját. Amint a vezetőüléshez ér, bizalmasan közel hajol a deresedő halántékhoz.

Az elstutogott szavak és a blúz alól kiszabaduló illat sosem tapasztalt borzongást futtat végig a nyakszirtről a medencéig a kék egyenruha alatt. Óvatosan fékez.

Az erdőszéli pihenőhely éppen kapóra jön.

A virágos szoknya végigsöpri a lépcsőket, majd hullámokat vet a vékony bokák között. A gesztenyeszín fürtöket laza frizurává kócolja a szél.

Vigyázva lépked az erdőbe vezető ösvényen, műanyag palackok, konzervdobozok, ürülékhalomok és maszatos papírzsebkendők között egyensúlyoz. Amint elfogy a szemét, végre a fákra is figyelhet.

Egy bükköt választ. Végighúzza mutató- és középső ujját az elefántszürke kérgen. Tenyerébe vesz egy levelet. A fonákján az erek mentén selymes szőrt tapint. Hátát nekitámasztja a törzsnek. Arcán fénypontocskák lüktetnek. Alhasában a fájdalom.

Egymás után szállnak le az utasok, a kocsni mellett téblábolnak, rágyújtanak, nyújtózkodnak, beszédbe elegyednek, türelmetlenkednek, az erdő felé mutogatnak.

Magához veszi a fekete műbőr tárcát a napi bevétellel. Ruganyos léptekkel a fák közé tart. A kék egyenruha felszívódik a bozót zöldjében. Az ösvényen egyensúlyoz maszatos papírzsebkendők, ürülékhalomok, horpadt konzervdobozok, üres palackok között. Amint elfogy a szemét, feljebb emelheti végre a tekintetét.

Karcsú test körvonalai az elefántszürke háttéren. Ismerős, mint egy álombeli festmény. A fényseplős arc körül gesztenyeszín fürtök kacskaringóznak. A fekete blúz kivágása lágyan rezzenő emléket sejtet. Vörös virágok kúsznak a bokáktól a combok felé.

A lüktető erek mentén selymes szőrt tapint.

Hullámokat vet.

Suttogva sikolt.

Most.

Csak most.

Egy óra múlva már késő.

Mire megérkezünk, már késő.

A deresedő halánték a fekete blúzzal fedett vállon pihen.

Szűnik a szűrő fájdalom.

Az utasok visszaszállingóznak a kocsiba.

A műbőr tárca a helyére kerül.

A virágos szoknya felkavarja a parkoló porát.

Ragyog az arca.

Számolja

a futó fákat,

a fogyó kilométereket.

Számolja

a kiteljesedő

időt.

Hosszú az út

Péntek kora délután. Verőfény.

Emberfürtök lógnak a távolsági buszok kocsiallásain. A buszok óvatosan kúsznak be az utasok közé. Ajtónyílásra mindenhol közelharc kezdődik a felszállás elsőbbségéért.

Csak S.-be, K.-ba és messzebb utazókat veszek fel, harsog a sofőr. A V.-be, L.-be utazók várják meg a következő kocsit.

Egy diákot K.-ba.

Igazolvány?

Ja, az is kell...

Még szép.

Itt van, megnézheti.

Megnéztem.

Kösz.

Jó napot. Egy diákjegyet S.-be. Köszönöm.

Én is oda kérek, jó napot.

Teljes árút?

Igen, igen.

Tessék a visszajáró.

Köszönöm.

A jegyet ne felejtse itt!

Ó, igen, elnézést, köszönöm.

B.-be kérnék.

Az ellenkező irány. Nem olvasta a szélvédőn?

Ja, nem. Bocs.

K.-ba lesz, diák.

Igazolvány?

Itt van.

Ez nem érvényes.

Dehogynem!

Nézze meg a dátumot. Csak három hónapja, hogy lejárt.

Jé, tényleg. Az 1.-i járaton elfogadták a múlt héten.

Akkor utazzon az 1.-i járaton.

Majd máskor.

Ne szórakozzunk, látja, mennyien várnak. Mi legyen?

Adjon teljes árút. Mennyi?

Kilenc negyven.

Tud visszaadni ennyiből?

Tudok, de nagyon apró lesz.

Nem baj.
A jegy!
Basszus, mindig elfelejtem!
Kettő diák lesz S.-be. Kösz!
V.-be kérek.
Mondtam már, hogy v.-ieket nem szállítok.
Nem hallottam.
De most hallja.
Nem visz el?
Nem. Viszlát.
De engem, ugye, elvisz?
Magát, angyalkám, mindig.
Arany ember! Nem volt dugó a sztrádán?
Szerencsére nem, de a végén már nagyon besűrűsödünk. Üljön mögém a szolgálati ülésre.
Jaj, de drága... Nagyon hálás vagyok.
C.-be diákokat.
Várjon, a visszajáró!
Köszönöm.
Jó napot. L.-be kérek egészségügyi kedvezménnyel.
Jó napot. Nem veszek fel L.-be utazókat.
Hogyhogy nem?
L.-be minden félórán eljuthat. S.-be, K.-ba, C.-be rajtam kívül csak egy kocsit megy, az is este. Ezért előnyben részesülnek a távolabbra utazók.
Én ilyet soha nem tapasztaltam.
Talán ritkán utazik autóbusszal. Pedig ez bevett gyakorlat. Olvassa el az utastájékoztatót.
Az egészségügyi problémásokra nem vonatkozik kivétel?
Sajnos nem.
Kérem, ennek ellenére, vegyen fel!
Nézze, uram, legalább harmincan várokoznak odalent. Így is sokan vagyunk, igazság szerint álló utast nem is szállíthatnék ilyen távolságra.
Na látja, hogy mégis lehet szabályt szegni.
Engem ne oktogasson! Szálljon le azonnal.
Nem szálllok. Jogom van utazni.
Igen, egy következő járáttal.
Csakhogy az egy óra múlva indul.
Na és? Ennyit igazán várhat! Hisz csak negyven percet kell utaznia L.-ig. Vannak itt olyanok, akik háromórás út előtt állnak.
Nem várhatok. Én ezzel a járáttal akarok menni.

Ezzel ugyan ne akarjon. És azt se akarja, hogy előlről kezdjem a magyarázatot!

Jelentést fogok tenni!

Máris megteheti!

Legalább leszáll.

Nem szállok le. Addig innen nem mozdulok, amíg nem ad jegyet.

Jó. Én várhatok, nem nekem sürgős, hanem az utasoknak.

Ne szórakozzon már!

Mire jó ez a cirkusz?

Nem zavarja, hogy ennyi embert föl tart?

Kifizetem a jegyét a másik járatra, csak menjen már!

Miért nem hív taxit?

Szálljon már le, tata!

Ne nevezzen tatának!

Akkor minek nevezzelek, vén szivarnak?

Kikérem magamnak! Ne tegezzen engem, maga... maga... nyikhaj!

Ugyan miért ne tegezzelek, seggfej?

Kérem, kérem, nekem muszáj hazajutnom. Tegnap műtötték a szemem, nem várakozhatok sokat.

Miért nem mész mentővel?

Adjon már jegyet, sofőr úr, az ég szerelmére!

Elég világosan megmondtam, hogy nem adok. És amíg nem száll le, nem indulok.

Ne húzza föl a sofőrt, mert még utóbb karambolozunk! Hosszú még az út.

Lépjen már le!

Fordulj föl!

Bassza meg!

Én még ilyen barmot nem láttam!

Dögölj meg!

Hülye fasz, lekéssük miattad a csatlakozást!

Szállj már magadba, papikám!

Húzza mán a picsába!

Én ha odamegyek, úgy lerugdosom, de úgy...

Na végre!

Ezt már tíz perce is megtehetette volna.

Egy diákot K.-ba.

Nekem ugyanazt.

S.-be lesz két diák.

K.-ba adjon egy diákot.

C.-be kérek. Igen, diákjegyet. Köszönöm.
Nekem is, de kettőt!
K.-ba.
S.-be.
C.-be.
Diákot.
Péntek kora délután.
Ver a fény.

Humbug

A hajszárító, sóhajtott fel Tina keserűen. Ez volt a harmadik tétel az ott-hon felejtett dolgok listáján. A fültisztító pálcikák hidegen hagytak, a dugóhúzó kicsit kilendített a közönyömből, a hajszárító bosszússá tett. Nem a hiánya, hanem a hiány említése. Hogy bele akarnak ráncigálni.

A wellnessben lesz, nyugi, tetézte a helyzetet Olivér a hátsó ülésről. Lehajolt vagy mi, nem láttam a visszapillantóban.

Miféle wellnessben, kérdeztem, mélán dörgő hangon.

Hát a hotelben lesz wellness, válaszolt Olivér. Mint minden normális hotelben. Nem volt annyira olcsó, hogy ne legyen.

Legalább ennyi, nyugtázta Tina.

Nem kezdtem bele a fejtegetésbe, hogy mit gondolok erről a wellneszügyről. Messzire vezetett volna. Arra mindenesetre jó volt az egész, hogy tudatosítsam magamban ezt a dühöt. Vagy mit. Talán mégsem ilyen a düh. Sosem tudtam igazán dühös lenni. Ahogy Tina szokta mondani, nem dühös vagyok, csak tombolós, mint egy vadkan. Egy vadkanban sosincs igazi düh.

Legközelebb még figyelmesebbek leszünk, mondta Tina némi fáradt iróniával. Azt hallottam ki a szavaiból: hogyhogy még nem éreztünk meg. Hogyhogy egyáltalán elindultunk.

Görcsös szabálykövetési kényszer ragadott magával: már jó ideje, mióta egyenesen haladtunk az országúton, töretlenül előre a 63-ason, kínosan ügyeltem rá, a sebességmérő mutatója nehogy egy hajszálnyival is túlhaladjon a kilencvenes vonalon. Mintha bármi múltott volna ezen. Egy tökéletesen megbízhatatlan szerkezetet behajszolni a funkciótlan, értelmetlen pontosságba.

Olivér egyfolytában duruzsolt, Tina néha vissza-visszaszólt neki, volt témájuk, Madonna legutóbbi európai turnéjáról beszélgettek, Olivér ott volt a bécsi koncerten, és el volt tőle ájulva, két cikket is írt róla, mivelhogy

újabbban kulturális újságírónak csapott fel, amellett, hogy továbbra sem hagyott fel a számítógép-alkatrészekkel való üzleteléssel. Lehalkítottam a rádiót, kissé recsegeve szólt belőle valami zene, mintha Sigur Rós lenne, ha ennyire lehalkítom, csak én hallom, kettesben vagyunk, összenőhetünk egyetlen hullámmá.

Két és félszer villantott, magyarázta Olivér, a lapok csak másfélről írtak, mert az egyiket csak a mi részünkről lehetett látni, ahol akkor épp nem volt se kamera, se fotós. Végül azonban én is csak ezt a másfelet írtam meg, úgysem hitték volna el.

Szóval egyszer rendesen és a fél...?, kérdezte Tina.

Akkor csak a fél bimbóját.

Ahogy beértünk a városba, a plakátokat kezdtem vizsgálni. Javarészt még mindig csak államnyelven írták ki a feliratokat, mint annak idején. Az egyik azonban szintiszta magyar nyelvű plakát volt, egy ingatlanügynökség hirdetése, a felirat első betűje nehezen volt kivehető, azt olvastam: **LELKEK ELADÓK.**

Ahogy lassan, alig negyvennel döcögtünk át a városon, már kezdtek lerohanni a déja vu-érzések, minden járókelőben ismerőst véltem felfedezni. Az egyformaság a legrégebbi ismerős. Milyen, mikor az ironia már csak sajnó fájdalom. Ez a tér, ezek a házak, minden egyes téglájukkal, mint az egyetlen sosemvolt, ami nem válhat megfoghatóvá. S benne mi magunk sem: nem léphetünk be a díszletek közé.

Olivér egyfolytában turkált a szatyrai között. Nem hozott magával egyetlen bőröndöt sem, helyette egy csomó régimódi textilszatyorral pakolta fel magát, és nem volt hajlandó őket a csomagtartóban elhelyezni, ragaszkodott hozzá, hogy ott legyenek mellette. Nem számított neki, hogy villámokat szórt a tekintetem a berakodáskor. Ő sem láthatott rajtam valódi, megszívlelendő dühöt. Aztán végig az úton kutató a szatyraiban, de nem vett ki belőlük semmit.

A parkolóban meglepően sok kocsi állt, hiába keringtem percekig, nem találtam helyet a bejáratához legközelebbi sávban. Főképp cseh rendszámú autók, hazaiakból alig egynéhány, azok is inkább távolabbi járásokból. A kiszállás váratlanul fürgén ment, Olivér is csak összefogta a szatyrait, s már ott vigyorgott a kocsi mellett. A mi gurulós bőröndjeink könnyűek voltak, mintha csak vattával tömtük volna ki őket.

A bejáratnál megint a szemembe ötlöttek a feliratok – itt tényleg mindent csak szlovákul írtak ki. Míg homogén államnyelvű területen éltem, a fővárosban, nem izgatott ez a kérdés, de most hirtelen újra lecsapott rám a démon. Tinának is feltűnt, itt már elfelejtettek magyarul?, kérdezte halalkan. Ehhez képest odabent, a recepció természetesen mindenki magyarul

beszélt, olcsó öltözetű, ízléstelenül kifestett középkorúsodó nők lebzseltek szerteszt, minden sarokban egy, s egymásnak kiabáltak, mint a piaci kofák. Olivér úgy csörtetett előre, mint egy vadászkutya, amely vért szagolt. Tina rámnézett – vigasztalás volt a szemében.

Az apartmanban különös meglepetés várt ránk. Nem nagyon tudtam mit kezdeni a palack villányi Portugieserrel, amit a konyhapulton találtam – ez most vicc vagy véletlen? Olivér harsányan röhögött, mintha már csontrészeg lenne, az egész lénye majd szétlöttyedt, nem lehetett menekülni a jelenléte elől. A falak mindenhol finom bézs színűek voltak, ami nem zavart volna, csak hát az egyformaság. A visszafogottságból egyenesen hátrafelé araszolgatás lett, csendes hátrakullogás. Olivér kiterült a kanapén, röhögött, bekapcsolta a plazmatévét, a szatyrjai szanasztét heverték a nappaliban. Tina eltűnt, rendezkedett, akárcsak odahaza.

Három hasonló, közepes méretű apartman volt a hotelben, a többi részében szobák; mi szerettük a tág tereket. Tinával egy kissé talán túlméretezett hálót kaptunk, robusztus rácsos vasággal, Olivérnek egy jóval szerényebb szobácska jutott. A berendezés, ahhoz képest, hogy négycsillagosként hirdették a helyet, alig egy fél kategóriával ugrotta meg az Ikeát. Igaza volt Olivérnek, wellness is tartozott a hotelhez, négyféle szauna, thai masszázs, jakuzzi, miegymás. A fürdő bejárata alig néhány lépésnyire nyílt a hotel épületétől, s az egész komplexumot egy elgazosodott lapos telek választotta el a várostól.

Mit szorongatod azt a bort, kérdezte Olivér szörcsögve, inkább megkínálhatnál.

De hát a dugóhúzó, válaszoltam.

Nincs itt egy nyomorult dugóhúzó, tényleg azt gondolod, kiabálta, és már szét is túrt mindent a konyhában. Azonnal orvosoljuk ezt a pofátlan-ságot, mondta, miután nem járt sikerrel, és kiviharzott.

Egyszer csak ott termett mellettem Tina, és az arcomat simogatta. Egyértelmű volt, miről nem lehet most beszélni. Egyre többször fordult elő, hogy csak ezt tudtuk.

Az alvás majd feltölt, a borotválkozás pedig ellazít, így gondoltam. Tinának nem okozott gondot, hogy kettesben kell maradnia Olivérrel. Elvégre ő találta ki, hogy velünk jöjjön. Én nem tiltakoztam, mert ebben is menekülési lehetőséget láttam, egy szalmaszálat, amibe kapaszkodhatok. Olivér megfogható, a viszolygás, amit kivált bennem, értelmezhető. Elengedtem őket, Tina elengedett engem. A mobilomon találtam két nem fogadott hívást, megnéztem, az egyik Zita, a másik ismeretlen. Azzal a gondolattal feküdtem le, hogy írni kellene.

Nem álmodtam semmit. Elképzelhetetlen lett volna, hogy álmodjak, túl sok lett volna a dimenziókból. Fejfájással ébredtem, és még mindig a nyomasztó késztetés, írni. Nem a papír rémisztő fehérsége, hanem a betűk nyalka piszka, az az igazán hátborzongató. Kacsaringóik esetlensége, a sorok pökhendi rendje. Az ülés maga, a testtartás, a kezek suta rángatózása. Valami azonban mégis utolért, valami lebegő alak, egyelőre sokkal inkább kérdések mintázata, mintsem valódi kép. Szauna gőze mögül sejlett elő egy hústömeg, és valami baljós prófécia zengett fel, öblös, vonzó, bár ugyanakkor kissé visszataszító hangon. Név egyelőre nem társult hozzá, csak gőz és zengés.

Ekkor berobogott Olivér. Vagy talán én keveredtem ki, ezt most már nem tudom. Amilyen kínzóan éles most minden a maga tökéletes jelentésnélküliségében, annyira zavaros az *akkor*. De egyszer csak ott voltam, és Olivér citált magával. Nem fizikailag, csak a szavaival, ami sokkal rosszabb volt. A bárban ültek, Tina bikiniben, amit elsőre nehezemre esett befogadni. A szőke férfi Tinának magyarázott, s mikor megérkeztünk, soká nem volt hajlandó bennünket észrevenni. Messziről láttam, hogy whiskys poharat szorongat a kezében. Tina koktélozott, és vidámnak tűnt.

Olivér végül cserbenhagyott – mikor odaértünk, s Tinák is felfigyeltek ránk, elhallgatott, mintegy kiszolgáltatta a helyzetnek. Néztem a férfit, és úgy éreztem magam, mintha kisgyerekként vezettek volna egy fontos idegen elé, akinek most el kell mondanom, hány éves vagyok, és milyen volt a bizonyítványom. Vigyáznom kellett, ne hagyjam tátva a számát. A férfinak magas homloka volt, látszott, hogy már fiatalon kopaszodni kezdett, ritkás szemöldöke összeért, de ez nem volt zavaró a színtelensége miatt. Élénkkék szemei messziről virítottak, majd kiszúrták a szememet, az orra pedig olyan volt, mintha egy éktelen nagy traktorral parkoltak volna be a két kiálló arccsontja közé. A száját szemlátomást képtelen volt becsukni, két sárgás foga állandóan kilátszott, ami derűs és egyúttal kissé lefitymáló kifejezést kölcsönzött az arcának. Kissé ódivatú, épphogy nem nevetséges hawaii inget viselt, úgy kunkorodtak ki színtelen szőrszálai a nyakánál, mint egy lejárt macsónak, aki még mindig a Baywatchot nézi kopott VHS-kazettákon. Ezenkívül egy jellegtelen rövidnadrág volt rajta, és egy messziről kényelmetlennek tűnő szandál.

Gellért törzsvendég itt, bökte ki végül Olivér, mikor kezdett kínossá válni a csend.

Csakugyan, mondtam, bemutatkozás helyett. És mióta.

Már vagy ötödik éve vagyok visszajáró, mondta Gellért kissé rikácsolós hangon, és meglötyögtette maradék whiskyjét a poharában. Ti pedig először jártok itt, ugyebár.

Mondhatni igen, válaszoltam, majd Tinára pillantottam. Várakozóan nézett rám. Bár nem teljesen. Korábban gyakrabban megfordultunk erre.

Ezt már alig tudtam kinyögni, kiszáradt a torkom. Kértem egy körtelet, majd átestünk a bemutatkozáson.

Gellért ismeri a tulajt, újságolta Olivér, mint aki már töviről hegyire tud mindent.

Egy osztrák fazon, folyton itt lebzsel, szerintem összefuttok majd veled is. Na és hogy találtatok rá a helyre.

Csendes helyet kerestünk, ahova el lehet vonulni, csaptam le a válasszal.

Ilyenkor már minden csendes, mosolygott üres titokzatossággal Gellért. Nyáron itt is nagy a nyüzsi, de utószezonban érdemes jönni. Én is ilyenkor járok.

Nekünk már ez is elég nagy nyüzsi, nevetett fel Tina, Olivér meg persze csatlakozott, hát ez az, ha az ember sehova sem jár, zengett a bár a röhögésétől.

Egyedül vagy?, kérdeztem Gellértet. Nem tudtam elképzelni, mi zökentheti őt ki a háborítatlan nyugalomból és magabiztosságából.

Még szép, mosolygott sejtelmesen, magányos farkas vagyok, de nem esik nehezemre ismerősöket szerezni. Itt Tinára pillantott, aki visszafogottan mosolygott, aztán a koktéljába nézett.

Fú, három sört ittam, de teljesen végem van, színészkedett Olivér, a fejét fogva. Mi segít, talán egy mártózás, mit szóltok?

Talán egy whisky, röhögött Gellért, újfent Tina felé bájologva. Most huppantam csak fel az egyik bárszékre, észrevéve, mennyire bénán állodgálok mellettük.

Na és ismersz helybelieket?, kérdeztem óvatosan.

Innen, a városból?, kérdezett vissza Gellért. Nem igazán. Nem járnak gyakran ide. Még a fürdő személyzete is inkább idegenekből áll. Meg elég nagy a fluktuáció, amit én szeretek.

Világos, nyugtáztam, és kortyoltam egyet a körteléből.

Nagy a fluktuáció, ez lett az első este jelmondata.

Gellértet gyakran láttuk még a fürdő területén, leggyakrabban persze a bárban, esténként általában ilyen-olyan nők társaságában, egyikük sem volt kimondottan szép. Gellért szemlátomást beérte a könnyen becserkészhető, nem kifejezetten exkluzív nőkkel, akiknél nem kell annyira a pénztárcával villogni, csak némi odafigyelésre vágynak. Tisztán definiált céljai voltak, amelyeket nyilván minden utószezonban maradéktalanul teljesített, akár egy pontos gazdasági tervet.

Jackós lézershow van esténként, rikoltotta Olivér, mikor este Tinával visszaértünk az apartmanba a fürdőből. Olivér eltűnt valahol, s most

gömbvillámként robbant be közénk. Állat, nem?, kérdezte kuncogva, egyenesen a fedett medencében. Ez kihagyhatatlan, emberek!

Mikor látta, hogy nem lelkesedünk, leszállt rólunk. Hívtuk, menjünk valamelyik étterembe megvacsorázni, mert hiába a konyha, nem hoztunk magunkkal semmit főzéshez. Olivérnek nem kellett kétszer mondani.

Végigbeszélte a vacsorát, s Tinát még valamennyire szórakoztatta is. Toscanáról beszélt, ha jól emlékszem – nálam megint előbukkant a szauna gőze és a zengő hang, és egyre inkább hívogatott. Odakint szemérmes tücsökciripelés, idebent csupán néhány vendég, akik megtévesztően elegánsak voltak, még a kacajuk is. Csak Olivér tűnt súlyosan bumfordinak, de a hely eleganciájához hozzátartozott, hogy míg nem csinál botrányt, ezt elnézzük neki.

Olyan volt ez az üresség, mintha igazi lenne, egy tiszta lepel, amire kacér, derűs fényeket vetítenek, mögötte pedig sötétségében is vigasztaló úr.

Olivér, mintha a gyerekünk lett volna, kikérte magát, hogy mehessen a lézershowra. Kétszer is mondtam Tinának, hogy tartson velem, mert én dolgozni szeretnék. Tíz óra múlt, Tina úgy döntött, ő inkább olvas kicsit, és lefekszik.

Azaz: addig fogja bámulni a plafont és elfojtani a sóhajtásait, míg teljesen ki nem merül bele, és rosszízű álomba nem zuhan.

Még mindig nem társult név a figurához, pedig már közelebb engedett magához. Egy kis olvasólámpa és vaskos csend kellett, hogy előcsalogassam. Hamarosan jött is, nagy vehemenciával. A szauna volt a közege, alig mozdult ki, az ötvenfokos hőség volt számára a természetes. Odakint a hűvöst szerette, a nap száraz melegét nem bírta elviselni. A szauna párájába burkolózva, ahogy a pórusai sisteregve tágultak, érezte igazán elemében magát. És biztonságban. Itt tudott mesélni róla, mire jött rá. Nem összeesküvés-elmélet, tévedés ne essék, nem rabja holmi paranoiáknak, az ő elmélete tiszta és lényegi. A fákban talált rá. Emlékszel-e, kérdezte mindig aktuális hallgatóságától, miközben bőven izzadó combját simogatta, most épp tőlem, emlékszel-e, amikor gyermekkorodban az apáddal kiástatok egy öreg gyümölcsfát a kertben, körbeástatok a törzsét, hogy gyökereitől kiemelhesétek a földből? Emlékszel-e azokra a gyökerekre, amelyekkel annyit birkóztatok? A vékonyabbak gyorsan megadták magukat, de mindig akadt egy kérlelhetetlenül makacs a végére, amellyel meggyűlt a bajotok. Már méternyi mélységbe jutottatok, és még mindig olyan vastag volt és kemény, hogy hiába püföltétek a bal-tával, meg persze hozzáférni is alig lehetett. Végül csak-csak elvágátok, de a gyökér vége ott maradt a földben, akár egy makacs mementó. Így volt, ugye, minden egyes alkalommal. Nos, csakugyan. Ezek a gyökerek

ugyanis nem érnek véget csak úgy, valahol a föld mélyén. Hiába ástatok volna bármilyen mélyre, nem érték volna el a végét. Mert ahelyett, hogy véget érne, csatlakozik – és így tör újra a felszínre, azaz – nem is csak felszínre tör, hanem tovább- és továbbcsatlakozik, egyik fa a másikhoz, mint egy hatalmas, mindent behálózó szövet. S persze nem csak fákról van szó. Mert a gyökerek mindent összekötnek, élő és élettelen, téged és engem, egy átláthatatlan, mégis állandóan, mindenhol jelen lévő láncolatba – érted, ugye? Nem látható, de mindennek ez a lényege, ez a lényege a fogvatartottságnak, ez a bekötöttség, hogy be vagyunk csatlakoztatva, minden szinten, oda vagyunk láncolva az egészhez. Időn kívül, minden egyéb lényegekre való tekintet nélkül. S mikor ide jut, jókora tenyerével a felkarját paskolgatja, hogy az izzadsága fröcsköljön szerteszét, bele a szemedbe, és érezd, hogy ezáltal is magához láncol.

Egyszer csak elhallgattak odakint a tücskök.

Éjfél után, közelebb már az egy órához, velőtrázó sikoly csapott bele a csendbe, valahonnan a város felől. Egy másodperc volt az egész, egy igénytelenül gyorsan lezáródó történet. Ekkor hasított belém a felismerés, hogy a város itt van, a közvetlen közelemben.

Tina reggel fájditotta a nyakát, de amikor látta, hogy én is nyúzott vagyok, nem nyafogott. Olivér csalódottnak tűnt, arról mesélt, a lézershow kiábrándító volt.

Azt mondták, közénk varázsolják Jacksont, na persze, zsörtölődött. Néhány zöld és kék sugárnyaláb, és közben szinte végig a *Thriller* szólt. Állítólag ott táncolt a falon Jacko, de hát ez egy vicc volt, lószart sem láttam villogó izéken kívül.

Olivér mindenesetre hozott némi kaját, felvágottat, sajtot, tojást. Hallgatagon reggeliztünk. Jó volt így, ebben a benutságban azután kutatni titokban, hogy mért fáj még ez is. Még a színtelen jelen szétúszó szavai, képei is emlékekké akarnak válni.

A reggeli fény már megmutatta: vannak határok. A fürdő például vas-
kapukkal volt lezárva és drótkerítéssel körbevonva. Fürkésztam az ar-
cokat, de nem láttam még csak ismerős vonásokat sem – mármint semmi-
féle kirívó jellegzetességet. Próbáltam az ártalmatlan, tompa dolgokhoz
visszanyúlni: a templomhoz meg akik körülötte voltak, aztán azokhoz az
arcokhoz, amelyekhez sosem tudtam nevet párosítani, s akik rólam sem
tudtak semmit, úgy tartoztunk egymáshoz, hogy nem tartoztunk egymás-
nak semmivel. De ilyen túl kevés volt, és veszélyesen közel sodródtam az
örvényhez. Tina látta rajtam, hogy befelé evezek, próbált kiragadni, és
sétálni invitált. Állandóan csak sétálni és nézni a fákat.

Próbáltam nem látni a gyökerek tekergetését odalent.

Most talán még nem kellene, mondta Tina ezen a második napon, amikor kellő távolságra kerültünk Olivértől.

Bólintottam. Talán egyáltalán nem kellene, mondtam, és kissé idétlenül mosolygottam hozzá. Hány napig bírjuk vajon, tettem hozzá.

Én bírom, azt tudod, mondta Tina határozottan. Nem annyira a szájaiban bújt meg ez a határozottság, sokkal inkább a nyaka ívében. Te akartad, én elfogadtam. Mehetünk volna bárhova, maradhattunk volna odahaza, mint eddig.

Azt mondtad, most még nem kellene, mondtam neki, olyan gyengéden, amennyire csak tudtam.

Nem mosolygott, nem nézett rám.

Olivér a semmiből bukkant elő, azzal a nagyszerű hírrel, hogy talált nekünk egy helybelit.

Már elújságotam neki, hogy idevalósi vagy, mondta, majd kissé ijedten rámnézett. Ugye nem gond?

Hosszan csóváltam a fejemet, akár úgy is tűnhetett, elegendem van az egészből.

Szóval írni jöttél ide, mondta a férfi, a műanyag asztalnak támaszkodva. Milyen egyedi, tette hozzá, az egyedit rosszindulatúan megnyomva. Nem ismertem fel, s úgy láttam, ő sem engem. Annál inkább meglepett a következő mondata. Na és Annáékat meglátogatod-e?

Tervben van, válaszoltam kapkodva.

Egyelőre pihenünk, nincs semmi különös program, mondta oldottan Tina. Még nem is voltunk a városban.

Lehet, hogy rá sem ismernétek. Te is jártál már erre?, kérdezte Tinától.

Nem, de nagyon érdekel, válaszolta ő ártatlanul.

Nem mintha annyi látnivaló lenne, vont vállat a férfi. Még csak a nevet sem tudtuk. Olivér közben beállt a sorba lángost venni. Sok minden kicserélődött, folytatta a férfi. Az emberek is, nagyrészt. Lehet, rád sem ismernek majd, vigyorgott.

Rég volt, igen, válaszoltam, sejtve, most következik majd a kínos csend.

És meg lehet élni ebből az írogatásból, kérdezte enyhe gúnnyal. Van egy ismerősöm, aki újságíró, de nem veti fel a pénz. Folyton kölcsönökört kuncsorog.

Nem ebből élek, válaszoltam. Fordító vagyok.

Az már más. És mit fordítasz?

Szakszövegeket. Németből.

A lányom is jól beszél németül, mondta a férfi. Szokták hívni néha ide a strandra is, ha nem tudnak szót érteni a német turistákkal. Nagyon okos egy lány. Te őt már nem nagyon ismerhetted.

Bólogattam, és röviden farkasszemet néztünk egymással. Értetlenséget láttam a szemében, csak azt nem tudtam eldönteni, az övét-e, vagy a magamét visszatükröződni.

Nem tartott fel bennünket soká, várta valahol a söre. Olivér közben kisorakozta a lángosát, és odaüvöltött nekünk, kérünk-e valamit.

A név mindenesetre elhangzott.

Kopár, arctalan ősz lepett el mindent, az utószezon bárgyú melan-kóliája azonban hiányzott. A fel-felcsapó szél zsiros szalvétákat és tépett újságlapokat sodort, s mintha állandóan mindenki hátat fordított volna mindenkinek. Legfőképp maga a táj. Olyan ez a sík, amely szüntelen meg akar futamodni a tekintet elől: a horizont szélén lekopik a fű, lekonyulnak a fák, meghajolnak a tárgyak, elcsúszik a tér. Lehetetlen felnézni, a fent nem kínál semmit. Loholás van a futamodó táj, a menekülő sík felé.

Tina keze a kezemben, a hársfák alatt, kitaposott fű, régi bolyhos pokrócok nyoma, egy arc körvonalai a látóterem sarkában, s mindezen túl a város. Tina eljárt vásárolni, bolognai spagettit készített, parmezános sajttal, isteninek tituláltuk Olivérrel. Délutánonként elvonultam dolgozni, ami gyakran éjszakába nyúlt, és persze semmi használható nem született, csak hevenyészett mondatcsökevények. A szauna gőzébe burkolózott alak most nem akart előkerülni. Helyette egyre tolakodóbb volt maga a város.

A negyedik nap volt talán, most már nehéz lenne megmondani. A bárban ültünk, ott volt Patrik és Rebeka, akiket akkor ismertünk meg. Patrik gazdasági újságíró volt, Rebeka meg pszichológus, nem voltak tolakodók, mindenki szóhoz jutott, aki akart. Tizenegy körül pálinkázni kezdtünk Patrikkal, két kör erejéig Rebeka is csatlakozott, Tina bort ivott. Rohamosan tompult az érzékelésem.

Szóval ez most afféle önkéntes száműzetés, olyan ihletcsalogató, kérdezte Patrik nyájas mosollyal.

Olyasmi, bólintottam. Száműzetés haza. Mivelhogy... de ezt már mondtam. Elég különös most nekem itt lenni.

Sok mindenkinek hozott ihletet a száműzetés, folytatta Patrik. Kezdve azzal a római költővel, hogy is hívták, akit Tomi szigetére...

Ovidius, igen.

Ő írta az *Átváltozásokat*, mondta Rebeka csivitelő hangon, azt szerettem.

Azt hiszem, minden száműzetés átváltozást hoz.

De nem mindegyik büntetés, mondta Patrik. Mindenesetre ez tetszik. Lehet, hogy kölcsönveszem, az „önkéntes száműzetésbe vonultam” jobban hangzik, mint hogy szabadságon voltam. Olyan heroikus.

Ami igazán heroikus, mondta Tina, hogy már hányadik pohárnál tartok.

Ez inkább alávaló, csatlakozott Rebeka, mire Patrik dacból megrendelte a következő kört.

Szóval te is valami hasonlóan dolgozol, érdeklődött tovább Patrik. Ilyen átváltozós dolgon?

Egyelőre nehéz megmondani, mi lesz belőle, válaszoltam. Még csak egyetlen szereplőm van készen, úgy-ahogy. Egy fickó, aki a szaunában éli le az életét, és van egy elmélete a dolgok megbonthatatlan láncolatáról.

Miért pont a szaunában, kérdezte Rebeka.

Vállat vontam. Sok mindenre jó a szauna, mondtam, de elsősorban a megtisztulásra használják. Talán ezért, a tisztánlátás miatt.

A tisztánlátásra, emelte koccintásra a poharát Patrik, cinkos mosolylyal.

Alig fél óra múlva már táncoltunk. A fürdőből áthallatszott a mai Jackson-show zenei aláfestése, a *They Don't Care About Us* pergése. Itt a bárban valami szirupos nóták szóltak, intettünk a csaposfiúnak, pörgesse fel kicsit a hangulatot, mire ő otromba latin slágereket tett be. Hatásosnak bizonyult a vérpezsdítés, ahogy Tinát csókoltam, összefolyt a veritékünk a nyálunkkal.

Ottlétünk alatt akkor egyszer adta oda magát nekem Tina úgy igazán. Zaklatott álomba merültünk utána, nem akart alábbhagyni a lihegésem, mintha tovább tartott volna a zakatolás, a rohanás, valami rémséges gyönyör felé, ahol szétcsúsznak a végtagok, leoldódnak a karok, elbicsaklanak a lábak, és minden a repedésig duzzad. Ebből bukott ki a hajnali kép. A lakás szegletei egyszerre tűntek végtelenül ismerősnek és borzongatóan idegennek; eszembe sem jutott, hogy villanyt gyűjtsak, úgysem oszlatta volna el a sötétséget. Vártam, hogy ismétlődjön meg a tegnapi velőtrázó sikoly, hogy ragadjon magával az otthonosságába. Ehelyett a didergő várakozás egyszer csak elborult képekkel lett teli, a plafon felől sötétvörös massa zúdult rám, zubogó véráradat, a hang nem kívülről jött, hanem egyszerre mindent eltöltött, és ragacsos lettem, egyrészt a hangtól, másrészt a rengeteg sűrű vértől, és Tina rángatása sem segített sokat a helyzeten, az ordítását nem hallottam, csak a száját láttam, ahogy furcsán vonaglik, és ahogy abból is mintha előtörne egy vastag vérnyaláb. Aztán Tina összeroskadt, de még mindig cibált, a karomat, a lábamat, talán ki akart tépni a vérmasszából, de benne volt ő is, semmire sem mentünk az egésszel, nem volt más hátra, mint elmerülni és kítítani a szájunkat.

Idétlen testtartásban ébredtünk, a kanapén hevertünk mindketten, Tina térde a mellkasomnak feszülve, egyik kezem a csuklóját szorította, a

másik a hátam mögé csavarodott. Csapzottak voltunk, Tina szeme vörösen égett, ajkai körül aprócska vérpacák.

Arra lettem figyelmes, hogy Olivér áll felettünk, akár egy döbbsent őrangyal, aki most ért vissza a kimenőjéről.

Hogy hányadik nap lehetett, már képtelen vagyok kiszámolni. A lényeg, hogy ott találtam magam a város díszletei között. Nem volt velem senki, kora reggel volt, Tináék még talán aludtak. Nem, inkább délután lehetett, a napsugarak bágyadtak voltak, nem úgy mostak le mindent, mint reggel, inkább mázként tapadtak a tárgyakra. Igyekeztem nem rátérni az ösztönösen bennem élő útvonalakra, amelyekre most automatikusan rátalált a lábam. A szememnek nem tűnt sok minden ismerősnek. A katolikus templomot felújították, idegen, hivalkodó bordó fénnel csillogott a tornya. A háborús emlékművet teljesen belepte a gaz, kicsit odébb eltűnt az egykori fagyaltos. A régi Jednota élelmiszerüzletet nemrég festhették át, büszkén virított rajta a fehér-kék-piros, mellé, a korábbi hentesüzlet helyére egy CBA költözött, az meg piros-fehér-zöld színeivel hencegett, mintha egy nemzeti összecsapásnak lennénk tanúi. A CBA előtti nagy hirdetőablán egy plakát két, kissé alulöltözött szőke macával, akik delejes tekintettel néztek egymásra. Sokkal több beton és aszfalt volt, mint egykor, s mintha mindent apró kis kavicsokkal szórtak volna fel. A drótokon kissé zavarodottnak tűnő fecskék üldögéltek, magányosan, félénken pillantgatva egymás felé. Elhaladtam az egyik kiskocsmá mellett, az udvarán egy pocakos, ziláltan öltözött öregember ült felesével és két deci szódával maga előtt, vele szemben egy virágmintás főkötős néni, felcsúszott felső ajakkal, vicsorogva, kezében söröspoharat szorongatva. Némán, visszafogottan pihogtak, akár az egész táj. Bejártam a környéket szélében-hosszában, úgy éreztem magam, akár egy romvárosi turista.

Az ebédnél – Tina lecsót dobott össze, de a zöldségek ízét nem éreztem – Olivér soká titokzatosan hallgatott, majd jelentőségteles bejelentést tett.

Ma megismerkedtem egy Anna nevű helybeli lánnyal, mondta, letéve a villáját.

Felkaptam a fejemet, igen, kérdeztem, türtőztetve magam.

Nagyon kellemes teremtés. Délután teniszezni megyünk.

Ennek örülök, mondtam rekedten. Tina nem reagált, mintha ide sem figyelne.

Nem csatlakoztok?, kérdezte Olivér. Egy kis mozgás nem árt.

Nem szoktam teniszezni, válaszoltam, majd Tinához fordultam. Tina?

Én meg nem akarok zavarni, mondta Tina illedelmesen.

Hát rendben, akkor megyek egyedül. Köszí az ebédet, Tina, remek volt. Este látjuk egymást.

Azzal elhúzott. Tinával egymásra néztünk, de most valahogy nem ment. Semmi dramatizálás. Mindketten szinte biztosak voltunk benne, hogy Olivér hazudik. Már rég nem kaptuk rajta semmi hazugságon, legfőbb ideje volt. Olivér volt az emlékeztetőnk a világ illuzórikus voltára. Tina is ezért szerette magával hurcolni, Olivér a két lábon járó fikcionalitás, szokta mondani.

Mikor odakint voltál, kerestek, mondta egyszerűen Tina. Zita akart veled beszélni.

És felvetted?, kérdeztem, Tina arcát fürkészsze.

Igen, felvettem. Kissé meglepődött. Mintha nem tudott volna rólam. Elfelejtette volna, hogy már találkoztunk, nem is egyszer?

Kétlem. Mindent tud rólad. És mit akart?

Azt nem közölte. Nem tudom, hogy azért-e, mert zavarban volt, vagy mert valami bizalmas dolog. Mindenesetre magánjellegű hívásnak tűnt.

Köszí, mondtam, megtörölve a számat, majd visszahív.

Kérte, hívd vissza te, mondta Tina, mikor már felálltam az asztaltól.

El kellett vonulnom valahova, a még mindig túlszűfolt fürdő fái közé, ahol hájas fürdőnadrágos gyerekek kergetőztek, és napszemüveges, petyhüdt bőrű, sápadt férfiak feküdtek a kiszáradt gyepen, mint egy csata elesettjei. Zita kezdett kissé túlpörögni, mégsem riasztott el, inkább izgattott. Megint hívni fog, mielőtt még visszahívnám, és Tina tudomást fog róla szerezni. És még mindig nem én fogom érezni azt a dühöt, amiben valódi vágy munkál, nekem még mindig csak a letörtek menekülése jut.

Egyesek itt gazembernek tartanak téged, tört elő valahonnan Olivér, akár egy tornádó. Először fel sem fogtam a szavait. Sportos szerelésben volt, mintha tényleg teniszezni indult volna. Nem hiszem pedig, hogy elkövéttél valamit. Valami tényleg gyalázatos dolgot.

Olivér, mi a francot akarsz, próbáltam őt elhárítani.

Sétálgatsz, rendben, és Tinát hol hagytad? Egyáltalán, hogy bánasz te Tinával, he? Ezzel a tündérrel, aki bármit megtenne érted?

Mi a francról beszélsz?!

Tudod te azt jól. Miért hurcoltad őt ide, mi? Hogy gyötörd egy kicsit a lelkét? Mivel érdemelte ki? Ez itt a te purgatóriumod, nem az övé!

Teniszezni voltál?

Mi?

Azt kérdeztem, teniszezni voltál?

Figyelj, csak arra vagyok kíváncsi, ki ez az Anna. Tudok már ezt-azt, de az igazságot tőled akarom megtudni. Persze csak ha te is úgy akarsz.

106 Ha nem, nekem édesmindegy, majd érdeklődöm másfelé.

Na de mit akarsz tudni? Ennek a dolognak már semmi jelentősége.

Ezért pirulsz el, bármikor szóba kerül? Például most is? Mit tettél vele? Az az érzésem, valódi tragédia nincs mögötte. Csak néha a leghétköznapibbnak tűnő dolgok a legsúlyosabbak. Az emlékezet gépezete önkényes, ugye?

Miket hordasz össze?

Láttalak ma, amikor a városba indultál. Mintha a pusztába vonultál volna el negyvennapos vezeklésre. Azért jöttél ide, ugye, vezekelni, de rá kellett döbbedd, hogy...

Elég, érted, mondtam, és olyan erővel löktem odébb, hogy majdnem föltaszítottam. Öles léptekkel robogtam tova, egy darabig követett, de végül feladta, csak egy mondatot kiabált utánam, hogy Tinára legyek tekintettel.

Tinára legyél tekintettel.

Tinát nem találtam az apartmanban, amikor visszamentem, zsibbasztóan üres és kiábrándító volt az egész, minden egyes darabkája a végtelenségig mesterkéltséggel és hamissággal. A bárban rátaláltam a mosolygós Patrikra, egyedül volt, Rebeka épp thai masszázson kényeztetni magát, mesélte, csatlakoztam hozzá, s bár még csak kora délután volt, belement, hogy pálinkázni kezdjünk.

Furcsa volt a röhögés, ami jött belőlem; arról beszéltem Patriknak, hogy a szaunalakó, akiről írni akartam, szőrén-szálán eltűnt.

Na de mégis, hogyhogy, értetlenkedett. Talán csak be kellene ülni a szaunába.

Nem olyan egyszerű az, csóváltam a fejemet keserűen. Ha nem akar magától előbújni, hiába keresed. Olyan átláthatatlan a láncolat, hogy sosem találod meg.

Na és akkor most mitévő leszel?

Inkább mit ivó, azt kérdezd, mondtam, és neveltünk.

Tanulságos lett volna kívülről látni magamat, amikor berontottam az apartmanba, nem törődve semmivel, megint: akár egy vadkan. Máig biztos vagyok benne, hogy nem volt semmiféle előzetes szándékom, a rombolás azonban magától értetődőnek tűnt, a helyzet kizárhatatlanná tette. Valami apróság lehetett, amiről Olivér jutott az eszembe, igen, talán az egyik szatyra, mert a szatyrait kezdtem először kihajigálni, az ajtón egyenesen a hotel folyosójára, és közben artikulálatlanul dühöngtem, csak a pusztításra kiszemelt tárgyakat láttam magam előtt. Maga a pusztítás azonban kimerült abban, hogy Olivér szatyrait kiszórtam, és miszlikbe törtem egy kis tükrét meg a régi villanyborotváját. Nem lehettem túlságosan félelmetes, ahogy eszelősen rángatózom, a folyosó és az apartman között tántorgok,

és kivehetetlen szavakat üvöltök vagy talán csak gügyögök, nem tudom. Mindenesetre a hotelvendégek vagy a személyzet nem vette a fáradságot, hogy rám szóljon, s Tina sem avatkozott be. Alakja fel-feltűnt a látómezőm sarkában, de nem fordítottam rá semmiféle figyelmet, el voltam foglalva féktelen rombolási vágyammal.

A kanapén heveredtem le végül, s volt még annyi lélekjelenlétem, hogy egy palack ásványvizet készítek magam mellé.

Mire magamhoz tértem, véget ért az utószezon.

Tina nem volt különösebben undok velem, egyszerűen közölte, hogy már bepakolt. Kérdeztem, mi van Olivérrel, azt mondta, nem tudja, öszszeszedte a cuccát és lelépett, épp hogy csak elköszönt tőle. Mikor indulhatunk, kérdezte megint csak teljesen természetesen Tina, és felajánlotta, hogy vezet hazafelé. Bólintottam, és meghúztam az ásványvizes palackot.

Alig fél óra múlva úton voltunk. A jegyzeteimet úgy, ahogy voltak, a papírkosárba hajítottam, még csak arra sem vettem a fáradságot, hogy széttépjem a lapokat. Egy fabatkát sem ér az egész tépelődés. Tina nagyjából kitakarított, míg én lezuhanyoztam, és rendbe szedtem magam. Az érzélgős búcsú elmaradt, fojtogató szárazság ült mindenben. A hotel már kongott az ürességtől, a fürdő parkjában kacajok elhalófélben lévő visszhangjai kergetőztek. Csodáltam Tinát, milyen feszes és rezzenéstelen az arca. Hazafelé kétszer álltunk meg, egyszer tankolni kellett, egyszer háyni vonultam az út menti bokrok közé.

Nem sokkal később megtudtuk, Olivér stoppal tette meg az út nagy részét haza, végül pedig egy jó darabon gyalogolt. Nem számított neki, mindig is szeretett gyalogolni. Nem haragudott rám, bár ezek után akárhányszor találkoztunk, láttam a szemében valami furcsa vibrálást, amit korábban soha.

Mindez még a nagy ámokfutásom előtt történt, mielőtt mindent romba döntöttem volna magam körül, azokban a homályos időkben.

A nő tere

Szenes Piroska: *Egyszer élünk*¹

Szenes Piroskát a két háború közti Csehszlovákia magyar irodalmának írójaként tartják számon az irodalomtörténetek és lexikonok. Ebben az irodalmi kontextusban ő volt A Nő. Nem volt kritikus, aki ne szentelt volna legalább egy pár soros bekezdést írásai nőiségének, vagy legalább az íróiség kérdéseinek Szenes Piroska művei kapcsán. Górcső alá került írásmódja, nyelvhasználata, témái nőisége s a nőíró és női szereplőknek egymáshoz való viszonya. Antal Sándor a *Jedviga kisasszony* című novelláskötéről írva úgy emelte ki Szenest kor- és nőtársai sorából, hogy közben az egész korabeli női irodalomról sommás ítéletet mondott: „Megszoktuk a nőírók részéről azt az alapjában természetellenes ambíciót, hogy megtagadva nőiségüket, úgy akarnak látni, úgy akarnak írni, mint a férfiak. Még nem akadt olyan nagy tehetség, olyan nagy művész a nők között, akinek ez a hamis játék sikerült volna. Rendesen valami ellenszenves, felemás, gyanús, elkedvetlenülően átlagos vagy az átlagosnál is rosszabb alkotás az eredmény, ami nem esik jól senkinek. Ez a magyarázata annak a bizalmatlanságnak, amellyel nőírók munkáját a közönség is, a kritika is fogadja.

Szenes Piroska örvendetes, szerencsés kivétel. Olyan erős tehetség, olyan tudatos művész, hogy mer őszinte lenni, mer nő lenni. Női szemmel lát, női szemmel néz és természetes, női hangon beszél hozzánk, nem azon az ismert, sipító, hamis hangon, amit férfinek öltözött maszkák használnak az álarcosbálon. A Szenes Piroska stílusában, ebben a telivér női hangban újszínű, emberi őserő szólal meg új kórus-kísérettel: a női szem felfedezte természet kórus-kíséretével.”²

¹ A szöveg a Gender Identity from the Aspect of Literary Theory and Linguistics című 1/0414/11-es számú VEGA projekt keretén belül készült.

² ANTAL Sándor, Szenes Piroska: *Jedviga kisasszony*. Budapest, 1933. Franklin kiadás, Magyar Figyelő, 1934. március, II. évf., 1–2. szám, 249–250.

Nézzük hát, ki volt az az örvendetes kivétel, aki nemcsak a nőírók megtépzott becsületét, hanem a rossz magyarsággal író kisebbségiek pár passzussal feljebb ugyancsak megnyirbált érdemeit is némileg helyreállítani látszik lelkesedő kritikusa szemében.

Szenes Piroska írói hírnevét a *Nyugat* pályázatán dicséretben részesült novellája, a *Jedviga kisasszony* alapozta meg. Későbbi művei közül a *Csillag a homlokán* bizonyult a kritika kitartó érdeklődésére leginkább méltó regénynek, újrakiadásban is ez a műve jelent meg a Madách Kiadó Csehszlovákiai Magyar Írók sorozatában. Kortársai közül Kassák Lajos, Schöpflin Aladár, Antal Sándor, Vozári Dezső, majd a második világháború után születő összegző igényű művek szerzői is ezt a regényét méltatták elsősorban. Turczel Lajos a *Csillag a homlokán*-t egyenesen „a két háború közti regényírásunk legsikerültebb alkotásának” nevezte³, s az *Üzenet*ben, a két háború közti csehszlovákiai magyar irodalom monográfiájában is ezt olvashatjuk: „Művei közül – és ez aligha véletlen – ezt tartottuk mi is a legértettebb és legerőteljesebb alkotásnak.”⁴ Két másik regénye, a zsenyének tekintett *Az utolsó úr* (1927), majd az 1935-ös *Egyszer élünk* című naplóregény viszont mára gyakorlatilag feledésbe merült.

Holott megjelenése idején ez utóbbi mű is meglehetősen port vert fel, nem utolsósorban a főszereplő orvostanhallgató lány szerelmi életének nyílt feltárása miatt. A naplóregényre reflektáló kritikusok mindegyikénél megjelenik valamilyen formában a nőíró, női szereplő és szerelmi élet leírásának szokatlanságára való reakció: Vájlok Sándor szerint a mű alaptémája nem az én-regény, „hanem a modern, felszabadított szerelem”.⁵ Schöpflin Aladár *Nyugat*ban megjelent írását érdemes bővebben is idézni, mivel a későbbiekben még visszatérek hozzá: „Nő írta ezt a regényt nőről, talán ebből is érthető, hogy a leányban, szerelme közben, sohase támad erkölcsi gátlás. A napló formájú elbeszélésben, amely feltárja a napló írójának legtitkosabb gondolatait, egyetlen egyszer sem vetődik fel az a kérdés: oda-dobhatja-e magát egy leány ennyire minden tartózkodás nélkül a szerelem testi kapcsolatainak. Sőt mindjárt a napló elején csaknem provokáló módon elmondja, hogy az érettségi utáni szünidőben egy leendő kollégával, aki nem kap többé szerepet a naplóban, egyetlenegy alkalommal megszabadította magát leányságától. Igaz, olyanok a családi körülményei, hogy a társadalmi erkölcs nem jelent számára komoly akadályt, nincs félni való

³ TURCEL Lajos, *Szenes Piroska = Űő, Tanulmányok és emlékezések*. Madách, 1987. 86.

⁴ FÓNOD Zoltán, *Üzenet. A magyar irodalom története Cseh/szlovákiában 1918–1945*. Második, bőv. kiadás. Madách-Posonium, Pozsony/Bratislava, 2002. 179.

⁵ VÁJLOK Sándor, *Szenes Piroska: Egyszer élünk, Új Élet*, 1936. 4. sz., 244.

pozíciója. Ahhoz az új leánytípushoz tartozik, amely – nálunk legalább – a háború után lépett az életbe s amely skrupulus nélkül él szabadságával és e mellett erkölcsileg ép és egészséges tud maradni. Ez a típus tudtommal Szenes Piroska regényében lép először részletesen, kimélyítetten ábrázolva irodalmunkba.”⁶

A férfiolvasó

Miért provokáló egy naplóban leírt vallomás? Hiszen a napló eleve a kitárulkozás műfaja, akkor is, ha csupán magánhasználatra készül, de akkor is, ha szerzője nagyobb olvasóközönségre számít.⁷ Akárhogy is értelmezzük: a napló mindenképpen személyes műfaj.

Feltűnő, hogy a korabeli férfikritikusok mindegyike hipnotikusan tér vissza a testi szerelem regénybeli megjelenéséhez, s a szüzesség pragmatikus elvesztéséhez. Ezek mellett eltörpül a budapesti proletáryomor szinte szociografikus pontosságú rajza, vagy az egyetem demokratizálódási folyamatában óhatatlanul kiélesedő társadalmi atrocitások leírása, vagy annak a taglalása, hogy egy vidéki szegény lány hogyan illeszkedik be a nagyvárosi életbe.⁸ Pedig a regényben erről is jócskán esik szó.

A befogadás mindeddig hangsúlyosan a férfiolvasó nézőpontjából ment végbe, vagyis a könyvről születő írások sorra azt emelték ki, ami a regény olvasása során a (férfi)olvasók számára a legszembeötlőbb volt, azt, ami különbözött a megszokottól. A regény recepciójában az őszinteség sosem a naplóregény műfaja kapcsán jelent meg hangsúlyosan, hanem a nőkérdés mentén: a nőírónak – vagy helyenként árnyaltabban: női főszereplőnek – a testiséghez való viszonyát fejtegetve. A nőről író nő női írásmódja kerül az érdeklődés középpontjába, s az írásmód jelentése a választott témához való viszonyulás értelmében nyer magyarázatot: azaz a műfaj vonatkozásában megjelenő őszinteség, mint a női írásmód specifikuma íródik bele az író körüli kialakult diskurzusba. Szenes Piroska regénye egyike azoknak a szövegeknek, amelyek hangsúlyozottan élnek a gender alapú olvasói tapasztalatok mozgósításával.

A napló vagy naplóregény eleve felkelti az olvasóban azt a késztetést, hogy a szöveg narrátorát megfeleltesse egy ténylegesen létező, reális ta-

⁶ SCHÖPFLIN Aladár, Egyszer élünk. Szenes Piroska regénye. Franklin, *Nyugat*, 1936. I. 74–75.

⁷ „A napló tehát őszinte, de ezzel kapcsolatban minden ismert naplóíróban felbukkan egy alapvető ellentmondás: a titoktartás és a publikáció vágya” – írja a napló és az őszinteség kérdése kapcsán SZÁVAI János *Az önéletírás* című monográfiájában. Gondolat Kiadó, Budapest, 1978. 41.

⁸ FÓNOD monográfiája kivétel.

paszlatokkal rendelkező szubjektumnak. A napló (naplóregény) narrátora elbeszélte élettapasztalatai alapján férfiként vagy nőként konstituálódik az olvasás folyamatában, így az olvasó nemcsak egy általánosan emberként meghatározható elbeszélő életútjával kerül bizalmas viszonyba, hanem egy konkrét férfi vagy nő titkaiba nyer beavatást. Még ha – mint a naplóregényben – ez a konkrét férfi vagy nő fiktív szereplő is. A naplóregény mozgásba hozza az őszinteség, hitelesség kategóriáit – a főhős és az elbeszélő és a szerző könnyen azonosítódnak egymással a befogadás folyamatában, ami a hitelesség hatásának létrejöttéhez nagyban hozzájárul.

A naplóregény átkontextualizálása

A Szenes-szöveg kapcsán felmerülő kérdések szempontjából érdemes Séllei Nórának az önéletírás természetére vonatkozó meghatározásából kiindulni: „Az »én«, a beszélő szubjektum mindenképp az önéletrajz központi eleme, amit/akit sokféle módon meg lehet közelíteni: egyik végletként valóságos személynek is lehet tekinteni, de másik végletként pusztán retorikai trópusnak is.”⁹ Szenes naplóregényének bizonyos eseményei és helyszínei a szöveget a csehszlovákiai magyar irodalom kontextusában elhelyezni kívánó kritikusok munkáiban egy valóságos személyként felfogott beszélő szubjektum történetébe beágyazva jelentek meg¹⁰, Féja Géza pedig egyenesen menekülésnek bélyegezte az író saját élettapasztalatainak magyarországi miliőbe való áthelyezését.¹¹ Ebben az olvasatban a fiktív napló írójának, Engel Esztinek és a naplóregény életrajzi szerzőjének, Szenes Piroskának az alakja összeolvad, ami a befogadás folyamatában a

⁹ SÉLLEI Nóra, *Tükröm, tükröm... Írók önéletrajzai a 20. század elejéről*. Kossuth Egyetemi Kiadó, Debrecen, 2001. 23.

¹⁰ „Önéletrajzi vonatkozások ebben a regényben éppúgy felismerhetők, mint a Csillag a homlokán címűben” – írja FÓNOD Zoltán a regény kapcsán, *i. m.* 182. TURCZEL Lajos is kiemeli az önéletrajzi vonatkozásokat: „A naplóformában írt és önéletrajzi vonásokban bővelkedő Egyszer élünk című regényében a magyarországi keresztény kurzus és numerus clausus világát az egyetemi ifjúság köreiben támasztja fel, és egy nagy érzelmi szerelem erőteljes ábrázolása mellett az akkori budapesti fiatal írói-művészi csoportosulásokról is érdekes képet ad.” *Vázlatos felmérés két háború közötti irodalmunk értékviszonyairól* = Uő, *Visszatekintések kisebbségi életünk első szakaszára*. Lilium Aurum, Dunaszerdahely, 1995. 25. CSANDA Sándor még nyíltabban felelteti meg az író és az elbeszélőt: „Nemcsak feltehetően élő példakép nyomán készült, mint a *Csillag a homlokán*, hanem naplóformában, világosan felismerhető életrajzi motívumok alapján. [...] itt pedig fokozottan előtérbe helyezi az író személyét: ezzel a mű hitelességét, valóságosságát fokozza.” *Szenes Piroška* = Uő, *Első nemzedék*. Madách, Bratislava, 1982. 174.

112 ¹¹ FÉJA Géza, A szlovén magyar tudat. *Magyar Írás*, 1935. 10. sz., 98–99.

műfaj felcserélődéséhez vezet: a fiktív naplóregény önéletrajzi regényként olvastatja magát, annak ellenére, hogy a naplóregényben a szerző, a narrátor és az elbeszélő én közti kapcsolat másként valósul meg, mint az önéletrajz vagy a napló esetében. A naplóregényben a szerző leválik a narrátorról és az elbeszélő énről, azaz, miközben a szöveg azoknak a műveleteknek a végrehajására ad lehetőséget, mint az önéletírás műfajai általában, valójában a fikciónak megfelelően épül fel, vagyis tulajdonképpen *csupán* imitálja az önéletrajzt.¹² A Lejeune nevével fémjelzett önéletrajzi paktum csak részben működőképes: az író és az olvasó közti szerződés másként valósul meg, mint a többi önéletrajzi típusú szövegnél. A paktum szerint az olvasó elfogadja, hogy az önéletrajz írója, narrátora és az elbeszélő én azonos. A paktum az önéletrajz referencialitását és tényszerűségét garantálja. Lejeune szerint az önéletrajz „retrospektív elbeszélés prózaformában, melyet valódi személy ad saját életéről, a hangsúlyt a magánéletére, különösképp személyiségének történetére helyezve”.¹³ A naplóregény megbontja a paktumot, de az íróval és narrátorral azonos énként elképzelt szubjektum egyedisége és fejlődése valóban a naplóregény-narratíva mozgatója marad.

A szépirodalmi szövegek kapcsán általánosan feltehető kérdés, a textualitás vagy referencialitás két szélsőséges pontja közül a naplóregény inkább a textualitás szempontjának tesz eleget, a referencialitás, az író és a narrátor, valamint a narrátorral azonosított elbeszélő én közti distancia miatt ebben a műfajban elvileg nem játszik szerepet, szemben a naplóval. A naplóregény énjét minden további nélkül kezelhetjük retorikai trópusként, a szubjektum lényegében textualizálódik, referenciavesztetté válik, s így más fiktív szövegektől pusztán a szöveg struktúrájának megalkotása, az időpontjelölésekkel tagolt történetmondás módszere különbözteti meg a befogadó szempontjából.¹⁴ Szenes naplóregényének befogadási folyamatában azonban a csehszlovákiai magyar irodalmi kontextusban való elhelyezhetőség egyértelműen a referencialitás kihangsúlyozásán, az életrajzi szerző énjének a naplóban megszólaló szubjektumba való beleolvasásán keresztül tudott megvalósulni, a műfaj „félreolvasása” a regény átkontextualizálásának érdekében volt kívánatos.

---

¹² Egy másik fontos különbségre a naplóregény és a napló között VERES András mutat rá: „A regénynek – bármifajta legyen is – poétikai szervezőelvként működtetett *teleológiája* van, amely szinte mindegyik sorát áthatja, az elsőtől az utolsóig” (kiemelés: Veres András). Egy műfaj a gyorsuló időben. *Alföld*, 1993. február, 46.

¹³ LEJEUNE, Philippe, *Az önéletírói paktum = Űő, Önéletírás, élettörténet, napló. Válógatott tanulmányok*. Szerk. Z. Varga Zoltán. L'Harmattan, Budapest, 2003. 18.

¹⁴ A referencialitás és textualitás önéletírással kapcsolatos kérdéseiről bővebben: SÉLLEI Nóra, *i. m.* 21–27.

Az én elbeszélésének nehézségei

Séllei Nóra a XX. század elejének írónői önéletrajzaival foglalkozó munkájában a női önéletrajz elméletének alakulástörténetét végigtekintve az önéletrajz sokáig stabilnak vélt kategóriája, az egységes individuum identitásának felszámolása kapcsán ír a nyelvben létrejövő és nyelv által létező, állandó identitás nélküli szubjektum teoretikus képzetéről. Az ekként textualizált szubjektum szemben áll a narratívát megelőző, a saját történetét lejegyző individuum képzetével.¹⁵

Szenes Piroska naplóregényében az elbeszélő és elbeszéltné én számos alkalommal hangsúlyosan szétválk, a narrátor a minél nagyobb hűségre törekvés jegyében éppen a hűség lehetetlenségét leplezi le a folyamatos önkorrekciók sorozatában, s nemcsak az én nyelvi létesülésére irányítja így rá a figyelmet, hanem az énnel megtörténő események nyelvi közvetítettségének fontosságára is. A naplóregény elején az elbeszélő például az első egyetemi élményei kapcsán fogalmaz meg bizonyos tapasztalatokat, hogy azok érvényességét azonnal le is bontsa: „Egyáltalában, egy kissé kótyagos voltam a boldogságtól, hogy itt lehetek! Itt olyan lehetek, mint mindenki más, egyformán szívesen látott (Óh naivság!) és egyformán számba vett (Mily tévedés)” (9).

A naplóírás sajátos helyzetére, s ezen belül a nyelvi közvetítettségre többször is reflektál a regény narrátora: „Kissé zürzavarosak a feljegyzéseim és időrendben sem stimmelnek. Neki ülök, hogy sorrendben és pontosan elmondjam a dolgokat, ahogy történtek, de csak ide-oda kapdosok és csupa ziláltsággal van tele a kezem. Idegenek dolgairól írok, holott szívem és napjaim zsúfoltak a magam dolgaival. De éppen azért nehéz. Néha már majdnem letettem a naplóírásról. Mi is az, amit az ember lerögzíthet ebből a gyönyörű, mert egyetlen életből? Szánalmas törmelékek.

És mégis, mi marad fenn mégis az élet folytonos hömpölygéséből tanújelnek? Az a hír, amit az ember adott magáról: az ember vallomása önmagáról, amiről úgylátszik az élet tanulmányozza önmaga törvényeit” (61–62). A nyelvi közvetítettség az életesemények konzerválásán túl az élet értelmezhetőségének is a záloga.

A nők által írt regények értelemszerűen női tapasztalatot (is) közvetítenek, női szereplőik megalkotásában – nyilván – a szerzők saját női tapasztalatai is segítségül szolgálnak. A világ értelmezése szintén egy megtapasztalt, s nem elképzelt nézőponton keresztül történik meg. A (fiktív) napló, a naplóregény, az emlékezés, az önéletírás vagy életírás különösen

kedvez az egy nézőpontú elbeszélésnek, amely abszolutizálja saját értékrendjét. Az ezen az értékrenden kívüli, illetve ezzel szembekeverülő jelenségek és elvárások idegen vagy akár ellenséges elemként konstituálódnak meg az ezen műfajokhoz tartozó szövegekben, amivel a narrátor szembeállva képes kivívni vagy megőrizni személyes értékrendje integritását, egységes szubjektumát. A fenti műfajokban létesülő szubjektum nem a világgal szembeni lázadásban érdekelt, sokkal inkább saját integritásának védelmében, hiszen az általa megképzett nézőpontból értelemszerűen saját világának belső értékei számitanak természetesnek, követendőnek. Ezek az értékek Szenes regényében nem okvetlenül és nem tipikusan csak női értékek, sokkal inkább az általános emberit képviselik.

Miről szól hát végeredményben az *Egyszer élünk?* Egy vidéki zsidó lány hányattatásairól a budapesti orvosi egyetemen, s ezzel párhuzamosan helykereséséről a húszas évek mindennapjaiban. Engel Eszti, a napló narrátora szegény és zsidó és lány. Mindhárom elem nagyon fontos önnön identitása szempontjából, s bár a napló elejének önelemzéséből kitűnik, hogy önazonosságának kialakításában a legkisebb szerepet saját zsidósága kapja, mégis, a bejegyzésekben megemlített konfliktusok többsége mögött éppen ez áll. Zsidóságának tudatosítását a külső körülmények kényszerítik ki, nem pedig a belső igény.

„Én vagyok az a bizonyos vidéki ifjúember, aki okos és harcrakész; szép, büszke és szegény; szóval, aki a marsallbotot hordja tarisznyájában. Azonkívül leány vagyok, zsidó, és az ellenforradalom harmadik évében egyetemre járok Budapesten” (3) – mutatkozik be a napló egyelőre névtelen írója az első oldalon. A saját zsidóságához való ambivalens viszonyának leírását megelőzi a zsidó mivolta miatt elszenvedett első sérelmek leírása: az egyetemi ellenőrzés, az előadásról való kiűztetés, a zárdában működő leányiskolában egykor elszenvedett megaláztatásokra való reflexiók. A naplóíró Engel Eszti olyan életutat választ magának – szegény zsidó és szegény lány létére a budapesti orvosi egyetem hallgatójaként próbál érvényesülni –, amely belső eltávolodást vált ki benne addigi természetes közösségével szemben, amelynek életvezetési szabályaival, szokásaival eddig is nehezen tudott azonosulni. Zsidóságáról viszont éppen az a környezet nem hagyja megfeledkezni, amelyet magának választott. Így Eszti légüres térbe kerül, két olyan kultúra és két olyan értékrend között reked meg, amelyekből egyikkel sem tud maradéktalanul azonosulni. Lépten-nyomon megalázzák zsidó volta miatt, nemcsak az egyetemen, hanem a magánéletben – szerelme, Pista édesanyja megígérteti a fiával, hogy nem veszi feleségül Eszti, s végül szakításuk is a kettejük közötti faji különbség generálta folyamos összeütközések miatt következik be –, és alkalmi munkahe-

lyein is, ahol a zsidókkal szemben működő előítéletek *ellenére* fogadják el annak, ami. Éppen a zsidóság kapcsán jelennek meg a naplóregényben a jellegzetes sztereotípiák is, vagyis olyan nyelvi klisék, amelyek egy társadalmi csoportnak bizonyos tulajdonságokat tulajdonítanak – a hisztérikus zsidó nő rendszeresen megjelenő nyelvi eleme a szubjektum körül kialakuló diskurzusnak.

A zsidó közösségi identitást azonban Eszti nem az elszenvedett megaláztatások miatt, hanem azok ellenére utasítja el, s ezzel párhuzamosan az egyéni önazonosság-tudatot értékeli fel. A naplóregény szövege szinte telítődik az egymást érő „mi vagyok?”, „ki vagyok?” kérdésekre adott „ez vagyok” és „ilyen vagyok” sémára épülő önmeghatározási kísérletekkel. Csak néhány kiragadott példával élve: „Én olyan kegyetlenül hiú vagyok, hogy már gyerekkoromban is elkerültem azt, aki tetszett nekem, nehogy visszautasításban legyen részem. Abba, azt hittem, belehalnék” (37); „Pedig én nem vagyok tömeg, ismert figura vagyok már itt is; külön, mint a zárdában” (39); „Hiú vagyok” (52).

A modern napló – mondja Szávai János – írója legtitikosabb szándékairól és tetteiről is beszámol, mivel az író önmagát próbálja megismerni benne, s önmagán keresztül az embert.¹⁶ Ekként az önmeghatározásoknak eleve nagyobb teret nyit, mint a többi irodalmi műfaj. Nemcsak a nap nap után egymásra következő eseményeket rögzíti, hanem a naplóíró szubjektumának változásait, az önmeghatározás változásainak, az identitás esetleges átformálódásának folyamatát is.

A regény főszereplője, a naplóíró Eszter önmagára és környezetére vonatkozó kérdéseinek talán leglényegesebbike a női lét fokozatos átformálódásának szemszögéből fogalmazódik meg. A női sorsközösség természetes vállalása éppen úgy kizáródik a naplóban kibontakozó szubjektum közösségi identitását megképző lehetőségek sorából, mint a zsidóságé. Nemcsak ő nem tekint magára a megszokott értelemben vett nőként – mint a ház, a háztartás, a gyerek tartozékára¹⁷ –, hanem a környezete sem. Még extravagáns barátjánője, Melinda is közelebb helyezkedik el ehhez a nőmodellhez – kézimunkázik, a családjával él –, Eszti viszont a férfiakkal szembeni korabeli elvárásoknak próbál – ha öntudatlanus is – megfelelni. Egyetemre jár, s még csak nem is a bölcsészkarra, hanem az orvosira, ahol rajta kívül – tudjuk meg a naplóból – talán ha öt lány van az évfolyamon. Gyakorla-

¹⁶ SZÁVAI János, *i. m.* 40.

¹⁷ LAKE, Marilyn, *Női vágyak: A II. világháború női értelmezése* = WALLACH SCOTT, Joan (szerk.), *Van-e a nőknek történelmük?* Balassi Kiadó, Budapest, 2001. 278.

tilag önellátó, a tanulás mellett dolgozik, szerelmi életében szabad, s nem a lányoktól elvárt magatartásmintát követi. Egyedül él egy albérletben, s független életmódjához nem (vagyis csak rövid ideig, s akkor sem szívesen) fogad el támogatást szerelmétől, Pistától. Csakhogy a húszas évek mindennapjaiban a szó szoros értelmében nincs számára hely abban a világban, amit a naplóregény feltár: az albérleti szoba keserves megtalálása, a munka hiánya, az egyetemi életbe való nehéz beilleszkedés mind ebbe az irányba mutat. Az egyedülálló nő egyik típusába sem tartozik: nem színésznő, de nem is hivatalnoknő – ez a két független nőtípus rajzolódik ki Szenes regényében. Eszti egy olyan nőtípus egyik első képviselője, aki – ahogy Schöpflin is írta – a húszas években jelentkezik először.¹⁸

A beilleszkedés nehézségét maga is érzi, s reflektál is rá. Megoldásnak nem az alkalmazkodást, hanem a világ megváltoztatását látja: „Valahogy nem való, hogy mi ezt a férfiakra szabott világot minden változtatás nélkül vegyük át, legalábbis vegyes világgá kellene átváltoztatni, hogy mi is jól érezzük benne magunkat és haszon is legyen tőlünk” (74).

Az az értékrend, ami Schöpflin kritikájában kirajzolódik, s amivel Szenes Piroska naplóregényének hősnőjét szembesíti, nem a regény belső világának értékrendje. A naplóregényben a jó és a rossz a főhős nézőpontjának megfelelően épül ki, s azok a polgári értékek, amelyek egy – társadalmi helyzetét tekintve – lánnyal kapcsolatban jelennek meg: a szüzesség, a szemérem, a keresztényi mivolt, nem relevánsak, illetve mint a hősnő világát, személyes vágyai megvalósulását fenyegető elvárások jelennek meg.

A női szerepek és a nők számára kijelölt életút a regényben elsősorban Pista, Eszti szerelmének elképzelésein keresztül nyilvánul meg. Pista a Hamupipőke-toposznak megfelelően értelmezi kettejük viszonyát: a nehéz sorsú lányt a szerelem, konkrétan az ő szerelme válthatja meg nehéz életkörülményeitől, hogy a megpróbáltatások után a zavartalan együttlétben érjen révbe kettejük története. „Ezentúl semmi kényszert nem kell tenni magunkon. Ott és akkor láthatjuk egymást, amikor tetszik. Ha majd komoly pénzem lesz, – ábrándozik (de milyen ábrándos is ma tényleg!) – villanegyedben fogok lakni veled, autód lesz, amiben majd csendesesen üldögélsz finom prémekekbe burkolva, míg a kocsi siklik veled és drágakő szemed halkán mosolyogni fog” (142) – idézi a napló Pista szavait.

Csakhogy Eszti önértelmezése ezt a toposzt kikezdi. Számára a megnyugtató vég nem okvetlenül a házasság, illetve nem egy olyan házasság, amiben alárendelt viszonyba kerülne. Számára a függetlenség létkérdés, s a függetlenséghez a tanuláson keresztül vezet az út. Pista képtelen el-

---

¹⁸ Uo. 279.

helyezni őt saját világában egyenrangú félként, közös életükben mindig a szépséges, de passzív dísz tárgy szerepét szánja neki: „Nem is vagy még nő, csak lányka vagy, kis tündér. Nem is szabadna, hogy emberi szavak bukkanjanak ki a szádon, csak kacagnod szabadna, ha szólnak hozzád. Virágos fűben heverészni, fehér testecskédet harmatban fűroszteni... Minek is tanulsz te, mondd? Kár néked ilyen kedélytelen dolgokkal foglalkozni.

Lassan kibontakozok karjából, egészen hidegen. – És vajjon mit csinálnék, ha nem tanulnék?” (80) Pista hagyományos női szerepekben képzelet el Esztit, a halkán mosolygó szem, a gondtalan kacagás jelzi, hogy Pista olyan perspektívába helyezi az általa megalkotott imaginatív női szubjektumot, amelyben a család vagy a férfi díszeként jelenik meg, nem pedig önálló és egyenértékű félként, aki önnön jogán az, aki.

A nőiség változó szerkezete a naplóregényben olyan problémaként jelenik meg, amely kérdésessé teszi a főszereplő identitásának megnyugtató megalkothatóságát. Eszti önazonossága már a napló elején is bizonytalan, egy olyan társadalmi, nemi és faji mátrixban próbálja meg elhelyezni önmagát, amelynek minden elemét kikezdi valamilyen szempontból a regény. Szegény vagyok, lány és zsidó – hangzik el a napló elején –, de ezek egyikeként sem tudja önmagát kiteljesíteni.

Eszti identitásában a nemiség játssza a legnagyobb szerepet. Elsősorban fiatal lány voltával azonosul, önmagáról beszélve ez a leggyakrabban visszatérő azonosítási pont. A fiatalság lány mivoltával együtt van jelen – nem tudja magát középkorú vagy öreg asszonyként elgondolni sem, megmásíthatatlan és alapvető jegyének érzi a fiatalságot. A test esztétikai kategóriaként szerepel a gondolkodásában, alapvető jegye a szépség. A szépséget már az új nőiségfelfogás jegyében határozza meg: karcsú, vonzó, egészséges stb. Ezek az ismérvek már annak az új nőtípusnak az ismertetőjegyei, amelyik az 1920–30-as években jelenik meg. Függetlenségre törekszik, egyenrangú, művelt. A nyilvános szférában való elfogadásáért azonban meg kell küzdenie. Szenes Piroska regénye ennek a küzdelemnek az egyik szépirodalmi dokumentumaként is olvasható. Sajátos női karriertörténet, amelyben nagyobb hangsúly esik a személyiséget érő érzelmi-intellektuális benyomásokra, a szubjektum változásaira, mint a külvilágban bekövetkező tényleges történésekre. Ezek csak addig és csak annyiban számíthatnak a naplóíró figyelmére, amennyiben egységes szubjektumának többszöri széthullását és újraalkotását befolyásolják. Szenes regényéből fokozatosan bontakozik ki egy, a korszakra jellemző, bizonytalan, azonosulni képtelen, önmagára folyamatosan rákérdező, s gyakran eltérő válaszokat adó női én.

Vizuális kultúra, visual studies

Lisa Cartwright–Marita Sturken: *An Introduction to Visual Culture*

A szerzőpárosról mindaddig nem hallottam, mígnem 2009-ben a címben szereplő kötetüket le nem fordították cseh nyelvre. Pár hónapon belül a pozsonyi Képzőművészeti Főiskolán már egy kötelező tantárgyat szerveztek a könyvben szereplő témákról és megközelítésekről, az államvizsgák témaköreit is nyomban átfogalmazták, és a Cartwright–Sturken-kötet fejezetei külön-külön „meg lettek kérdezve” a megmérettetéskor. A kiadvány főleg azért jelentős, mert a képet nemcsak művészeti dimenziójában, hanem vizuális nyelvként is értelmezi.

A közelmúltban több új tudományos diszciplína bukkant fel (vizuális kultúra, visual studies, Bildwissenschaft), melyek a „képpel” és a „vizualitással” átfogó módon foglalkoznak. Mivel a technológiai fejlődés okán a szövegét a kép dominanciája váltotta fel, nélkülözhetlenné váltak azok a humán tudományok, melyek a vizuális nyelv stratégiáit elemeznék.

A vizuális kultúra mint fogalom először 1972-ben egy művészettörténeti szövegben jelent meg (*Painting and Experience in Fifteenth Century Italy*), de mint diszciplína csak az 1990-es években vált ismertté. A visual studies olyan friss, hogy a megnevezés magyar fordításban még nem is került a köztudatba. De miféle jelentést tartalmaznak ezek a rejtélyes megnevezések? A képről többségünknek egy festmény, esetleg egy fotó jut eszünkbe, és automatikusan művészeti kontextusba vagyunk hajlamosak helyezni. Ezt a megközelítést és vizsgálódási pozíciót a művészettörténet használta, de mára a képeknek és a vizualitásnak olyan formáit is ismerjük, melyeket a művészettörténet nem képes lefedni, a képpel megfogalmazott információk és vizuális stratégiák elemzéséről már nem is beszélve. Ugyanis a képekkel immáron kommunikálunk, befolyásolunk, hirdetünk, bizonyítunk és diagnosztizálunk: mindannyian, nemcsak a kiválasztottak. (Gondoljunk csak a facebook profilokra, a „bizonyíték erejű” képekre, de eszünkbe juthat akár a „szmájli” is.) Új kérdések és fogalmak váltak fontossá, mint például a kép hitelességé-

nek kérdése, a nézőpont fontossága, a „szimulákrum”, a „spektákulum” vagy a „képernyő”. A fent említett tudományágak nem a minőség vagy az ízlés szerint válogatnak a képekből, hanem a vizuális stratégiák szempontjából: egy orvosi mammográfia, egy Madonna-poszter és egy reneszánsz festmény bármikor „egy modatba” kerülhetnek.

Cartwright és Sturken kötete tíz fejezetből áll: 1. Kép, hatalom és politika, 2. A néző értelmez, 3. Modernitás: látvány, hatalom és tudás, 4. Realizmus és perspektíva: a reneszánsz festményektől a virtuális városig, 5. Vizuális technológiák, 6. Média a mindennapi életben, 7. Reklám, a konzum kultúrája és a vágy, 8. Posztmodern, India Media, popkultúra, 9. Tudományos nézőpont, a nézőpont tudománya, 10. A vizuális kultúra globális áramlása (szabad fordításban). Mint az a fejezetek címeit elolvassuk is feltűnik: leginkább három fő téma köré épülnek a szerzők gondolatai: I. A képek hatalma – mekkora erővel bírnak? A könyvet olvasva hihetetlenül érdekes példákkal illusztrálják álláspontjukat, miszerint a képnek óriási hitelességet feltételezünk. Elolvashatjuk, hogyan próbálta a *Times* magazin befolyásolni 1994-ben O. J. Simpson közmegítélését a bírósági döntés előtt azzal, hogy besötítették arcát a lap borítóján. Megtudhatjuk, miért kellett közzétenni a tizennégy éves fekete Emmett Till lincselés által szétroncsolt, elkínzott tetemének felvételeit, vagy a kínai fehéringes diákról készült mozgóképanyagot, aki 1989-ben leállította a tankhadat. II. Új képek – milyen újdonságok vannak a képek világában, a képkalkoró technológiák mint szórakoztató (mozi, azon belül 3D, CGI, zöldhátteres virtuális terek), mint tudományos (orvosi diagnosztifikációs új képek, a mikro- és makrofizika illusztrációs képei) szférában. III. A képek új lehetőségei: Az internetes és más új felületek, a szerzői jogok és a képek pontos vonatkoztatási lehetőségének kopása, a vonatkozásmentes képek, melyek nem a valóság lenyomatai, hanem sokkal inkább a festményhez hasonló módon lettek „összerakva”.

A kötet merőben új módszerrel vizsgálja a vizualitást, így néha nehézkes volt követnem a fő gondolatokat: többször esetlegesnek éreztem a fő tartalmat magyarázandó példákat. Viszont kárpótolt, hogy a példák a kontextustól függetlenül is nagyon érdekfeszítőek voltak, és természetesen a gazdag képanyag, mely – már csak a könyv témáját tekintve is elvárhatóan – percekre leköti a figyelmet, és a kép nyelvén fogalmazza tovább a gondolatot. A kötet legfőbb érdeme, hogy tudatosítani igyekszik a nézést. Kicsit giccsesen fogalmazva: megtanítani a nézőt látni. Kritikus szemléletet hirdet, mely nemcsak arra figyelmes, hogy mit mutat a kép és miért, hanem arra is, hogy mit nem.

Felettebb időszerű lenne a kötet magyar nyelvű fordításának megjelenése is.

